

ISSN ISSN 2774-003X (online)

JOURNAL OF PARAMITA

วารสารปารมิตา

ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอรุณวิภวสิทธาราม

ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2565)

Vol. 4 No. 1 (January – June 2022)

แนวคิดพุทธภาวะหลังปรินิพพาน : มุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาท
(The Concept of Buddha-nature after the Buddha's Passing Away:
The Perspective of Theravada Buddhist Philosophy)

สมเจต หลวงกัน

วิเคราะห์ปรัชญาสังคมและการเมืองของขงจื้อ
(An analysis of Confucius' Social and Political Philosophy)

พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวานิชย์)

วิเคราะห์ปรัชญาสังคมและการเมืองการปกครองในทางพระพุทธศาสนา
ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

(Analysis of Social Philosophy and Political Governance in Buddhism of
Phra Brahmakunaphorn (P.A. Payutto)

พระครูสังฆรักษ์ สุริยะ ปกสุสโร (สพานทอง)

ปรัชญาสังคมการเมืองของฌอง ฌาคส์ รูสโซ
(Socio-Political Philosophy of Jean Jacques Rousseau)

พระมหาอนันต์ อนุตฺตโร (อันวิเศษ)

นิตินิยม : ปรัชญาสังคมและการเมืองของฮันเฟย์จื้อ
(Legalism: Han Fei Tzu's Social and Political Philosophy)

พระมหาวิชิต อดฺดชิโต

วารสารปารมิตา

JOURNAL OF PARAMITA

ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2565)

Vol. 4 No. 1 (January – June 2022)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นวารสารตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิชาการ บทความวิจัย บทความหนังสือ และบทความวิชาการประเภทอื่นๆ
2. เพื่อเป็นสื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้เชิงวิชาการของนักวิจัยและนักวิชาการทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ
3. เพื่อเป็นวารสารเสนอองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนามนุษย์ตามหลักการศึกษาศาสนาและศาสตร์ต่างๆ
4. เพื่อพัฒนาวารสารให้เป็นที่ไปตามเกณฑ์มาตรฐานการประกันคุณภาพการศึกษาและเป็นการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพผลงานการวิจัยและบทความทางวิชาการทางพระพุทธศาสนาและศาสนาต่างๆ รวมทั้งปรัชญาให้เป็นที่ไปตามเกณฑ์มาตรฐาน TCI

เจ้าของ

ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม (RESEARCH CENTER FOR DHAMMSUKSA PHRAPARIYATTIDHAMMA OF WATAWUTWIKASITARAM SCHOOL) ฤๅณิคุณแม่ชาลั้ง ห้อง 305 เลขที่ 137 วัดอาวุธวิกสิตาราม ถนนจรัญสนิทวงศ์ 71 บางพลัด กรุงเทพฯ 10700 โทร 0860864258

ที่ปรึกษา

พระเทพปัญญามุนี	เจ้าอาวาส/เจ้าสำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม
พระราชดิลก, ดร.	ประธานกรรมการบริหารการศึกษา
พระศรีวินยาภรณ์, ดร.	เจ้าคณะแขวงบางพลัด
พระมหาสมาน ธมฺมวชิโร	อาจารย์ใหญ่สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม
ผศ.ดร.เนตร หงษ์ไกรเลิศ	มหาวิทยาลัยสยาม
นาวาเอก ดร.นพดล บงกชกาญจน์	กรมยุทธศึกษาทหารเรือ
ดร.วิลาสินี วัฒนมงคล	ผู้พิพากษาสมทบ ศาลเยาวชนและครอบครัวจังหวัดสมุทรสงคราม

บรรณาธิการวารสาร

พระมหามหาวินทร์ ปุริสุตตโม, ผศ.ดร.

กองบรรณาธิการวารสาร

พระบุญฤทธิ์ อภิปัญโญ	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.มนัสวี ศรีนนท์	มหาวิทยาลัยมหิดล
ดร.ธเนศ เกษศิลป์	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผศ.ดร.สุณี เวชประสิทธิ์	มหาวิทยาลัยนวมินทราชินี
พ.ต.ท.หญิง ดร.ปิยะนุช ศรีสรานุกรม	โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
นายครรชิต มีซอก	โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ

พระครูโกศลศาสนบัณฑิต, รศ.ดร.	บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, ผศ.ดร.	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
รศ.ดร.กฤต ศรียะอาจ	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.คงสฤษฏ์ แพงทรัพย์	คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ผศ.ดร.ณัฐพงษ์ มะลิซ้อน	วิทยาลัยการฝึกหัดครู มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
ดร.สุรชัย พุดชู	คณะศาสนาและปรัชญา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ดร.วรรณภา พ่วงพร้อม	อาจารย์พิเศษ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
ดร.ศรุตานนท์ ขอบประดิษฐ์	วิทยาลัยทองสุข
ดร.ปวีร์ศรี โชติพงษ์วิวัฒน์	ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม
ดร.สมเจต หลวงกัน	ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม

ฝ่ายจัดรูปเล่ม/สมาชิกวารสาร

ดร.มนัสวี ศรีนนท์ นายสุขชาน มั่งมั่น นายอริย์ธัช เลิศอมรไชยกิจ นางสาวพรทิพย์ พุทธิกิตติวงศ์

พิมพ์ที่

จี คลาส (G CLASS) เลขที่ 26/19 ศาลายา พุทธมณฑล นครปฐม 73170

โทร 028892223 โทรสาร 028893204 อีเมลล์ g_class@hotmail.com

บทบรรณาธิการ

การดำเนินการวารสารปารมิตาในปี พ.ศ. 2565 นี้ นับว่าเป็นปีที่ 4 ทางกองบรรณาธิการได้บริหารจัดการวารสารให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐาน TCI เช่นที่เคยจัดทำมาตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปีนี้ได้ให้ความสำคัญเป็นพิเศษกับผู้ทรงคุณวุฒิตรวจประเมินผลงานวิชาการ เพื่อเป็นความเป็นมาตรฐานทางวิชาการ ทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณต่อไป

วารสารปารมิตาฉบับนี้ได้นำเสนอผลงานของนักวิชาการจากหน่วยงานต่างๆ ที่น่าสนใจดังนี้

1. แนวคิดพุทธภาวะหลังปรินิพพาน : มุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาท (The Concept of Buddha-nature after the Buddha's Passing Away: The Perspective of Theravada Buddhist Philosophy) โดย สมเจต หลวงกัน ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สรุปว่า พุทธภาวะหลังปรินิพพานเมื่อพระพุทธเจ้าทั้งหลายเสด็จดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาสีเสสนิพพานไปแล้วจะมีสภาพว่างเปล่าไม่มีสภาวะบัญญัติอันใดปรากฏเหลืออยู่ แต่บทความนี้ได้นำเสนอแนวการอธิบายแตกต่างไปจากเดิมมี 3 ประเด็น ได้แก่ พุทธภาวะในบริบทของตัวแทน ได้นำเอากรอบแนวคิดที่เกิดจากพุทธพจน์ในมหาปรินิพพานสูตรที่พระองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่าให้ถือเอาธรรมวินัยเป็นตัวแทนพระองค์ในกาลที่พระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วและที่ตรัสกับพระวัคคิเถระให้ยึดถือธรรมเพราะการได้เห็นธรรมก็เท่ากับเห็นพระองค์, พุทธภาวะในบริบทของสัญลักษณ์แทน ใช้กรอบแนวคิดการสร้างพุทธปฏิมาหรือพระพุทธรูปที่เป็นสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าที่มีปรากฏโดยทั่วไป และพุทธภาวะอยู่ในบริบทของพุทธคุณ เป็นการระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า แม้พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปนานแล้วก็ยังคงเหลือพระคุณของพระองค์อยู่เป็นการยืนยันว่าพุทธภาวะหลังปรินิพพานนั้นไม่ได้อันตรธานหายไปไหนยังคงสถิตยอยู่ในรูปแบบอื่นตามที่ได้กล่าวมานี้

2. วิเคราะห์ปรัชญาสังคมและการเมืองของขงจื้อ (An analysis of Confucius' Social and Political Philosophy) โดย พระประสาน ขยาภิโรโต (อร่ามวาทินชัย) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย สรุปว่า ปรัชญาสังคมและการเมืองของขงจื้อเป็นปรัชญาที่รู้จักแพร่หลายและมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะในประเทศจีนเป็นอย่างมาก แนวคิดทางปรัชญาและคุณธรรมจริยธรรมที่ขงจื้อได้ทิ้งไว้เป็นมรดก มีบทบาทในการเสริมสร้างความเจริญรุ่งเรือง ความเป็นปึกแผ่นมั่นคงแข็งแรงให้สังคมจีนมาจนถึงปัจจุบันจนกลายเป็นประเทศที่อยู่ในกลุ่มประเทศผู้นำไม่ว่าจะเป็นด้านศิลปวัฒนธรรม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการศึกษา บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอและวิเคราะห์หลักปรัชญาสังคมและการเมืองของขงจื้อเพื่อประโยชน์แก่ผู้สนใจในการศึกษาทั่วไป

3. วิเคราะห์ปรัชญาสังคมและการเมืองการปกครองในทางพระพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (Analysis of Social Philosophy and Political Governance in Buddhism of Phra Brahmakunaphorn (P.A. Payutto)) โดย พระครูสังฆรักษ์ สุริยะ ปภสฺสโร (สพานทอง) บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย พบว่า การเมืองการปกครอง เป็นการดูแลจัดการให้มนุษย์อยู่กัน

อย่างเป็นธรรม และเป็นระเบียบ การเมืองการปกครองในทางพระพุทธศาสนา เป็นการปกครองที่ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยโดยใช้ธรรมะ ความร่วมมือร่วมใจได้มาก อันจะเป็นผลช่วยให้บรรลุถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของผู้นำอีกด้วย จึงมีประโยชน์อย่างมากต่อผู้นำนัก จึงมีประโยชน์อย่างมากต่อผู้นำนักปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองก็เหมือนกับคนทั่วๆ ไปและที่สำคัญเมื่อขึ้นไปสู่ตำแหน่งสูงๆ การบริหารวินิจฉัยสั่งการต่างๆ ผู้ใต้บังคับบัญชาต้องเชื่อฟังจะต้องทำตามในเบื้องต้นก่อน เพราะเขาอยู่ในฐานะผู้บังคับบัญชา

4. ปรัชญาสังคมการเมืองของฌอง ฌาค รุสโซ (Socio-Political Philosophy of Jean Jacques Rousseau) โดย พระมหานันท อนุตตรโ (อันวิเศษ) วัดนครอินทร์ นนทบุรี พบว่า รุสโซ เป็นผู้ที่มีบทบาทหลากหลายทั้งนักปรัชญา นักเขียนนิยาย นักการศึกษา นักทฤษฎีดนตรีและวิจารณ์ดนตรี ตลอดจนนักประพันธ์เพลง และเป็นผู้ผลิตความคิดอันเป็นอิทธิพลทางปัญญาสำคัญในการปฏิวัติครั้งใหญ่ของฝรั่งเศส (French Revolution) ค.ศ. 1789 จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1767 รุสโซใช้เวลาส่วนใหญ่ของบั้นปลายชีวิตอยู่กับการเขียนหนังสือในขณะที่พักอยู่ในปารีส และถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม ค.ศ. 1778 ในวัย 66 ปี ด้วยแนวคิดสำคัญของเขาที่มุ่งเน้นว่าการที่มนุษย์ตัดสินใจเข้าร่วมเป็นประชาชนในสังคมอย่างยินยอมจนมีสัญญาและผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างประชาชนกับสังคมจึงเกิดการกำหนดสิทธิและหน้าที่ซึ่งสิ่งนี้เรียกว่า สัญญาประชาคม (Social Contract) เพื่อสร้างประชาคมการเมืองขึ้น ผู้ทรงอำนาจอธิปไตยของประชาชนที่ประชุมร่วมกันในฐานะผู้ทรงอำนาจอธิปไตยเพื่อทำหน้าที่บัญญัติกฎหมาย ประชาชนทำหน้าที่เป็นพลเมืองในการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย เจตจำนงทั่วไป คือ ประชาชนต้องบัญญัติกฎหมายให้ตอบสนอง และเลือกผู้แทนราษฎร รุสโซ เห็นว่า การเลือกผู้แทนราษฎร คือจุดเริ่มต้นของอวสานแห่งเสรีภาพของเสรีชน รุสโซ จึงมองว่า ประชาชนไม่ควรมอบอำนาจอธิปไตยให้แก่ใครทั้งสิ้น แนวคิดรุสโซ่นั้น จึงเป็นแนวคิดการปกครองแบบตรงที่ประชาชนปกครองประเทศโดยตรง แต่ในความเป็นจริงไม่สามารถทำได้ เนื่องจากมีประชากรเป็นจำนวนมากและในโลกปัจจุบันเป็นประชาธิปไตยโดยตัวแทนทั้งหมด แม้ว่าแนวคิดปรัชญาทางสังคมการเมืองของรุสโซ มองว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ ถ้าไม่มีเสรีภาพก็ไม่ใช่มนุษย์ก็ตาม

5. นิตินิยม : ปรัชญาสังคมและการเมืองของฮันเฟย์จื้อ (Legalism: Han Fei Tzu's Social and Political Philosophy) โดย พระมหาวิจิต อกคชิต วัดพุทธวนาราม กรุงเทพมหานคร พบว่า การอยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์จะต้องจัดระเบียบการปกครองโดยอาศัยกฎหมายเป็นมูลฐาน เพราะธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์มีแต่ความชั่วร้าย จึงจำเป็นต้องใช้กฎหมายหรืออำนาจเป็นเครื่องมือควบคุม จะอาศัยเพียงศีลธรรมหรือจารีตประเพณีมาควบคุมเท่านั้นไม่ได้ นักปรัชญาจีนสำนักนิตินิยม คือ ฮันเฟย์จื้อ เห็นว่า กฎหมายเป็นเรื่องสำคัญที่สุด กฎหมายเท่านั้นที่จะทำให้ประเทศเข้มแข็ง และนำความสงบสุขมาสู่บ้านเมืองได้ และเขาเสนอว่าเรื่องที่ควรนำมาใช้กับสังคมในยุคของเขาก็คือ 1) ชี หรืออำนาจเท่านั้นที่จะจัดการกับสิ่งต่างๆ ได้ อำนาจทำให้คนเกรงกลัวและไม่มีใครกล้าฝ่าฝืน 2) ชู หรือศิลปะการปกครอง ผู้ปกครองจะขาดชูไม่ได้ เพราะศิลปะเป็นวิธีที่ผู้ปกครองจะต้องนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการปกครอง เพื่อทำให้บุคคลในบังคับบัญชาเชื่อฟังและปฏิบัติตามด้วยความยินดี 3) ฝ่า หรือกฎหมายเป็นตัวกำหนดคุณและโทษเอาไว้อย่างชัดเจน กฎหมายจะเป็นบรรทัดฐานของการปกครองประเทศ ความสำคัญของปรัชญาสังคมและการเมืองของฮันเฟย์จื้อ คือ เขาต้องการให้พลเมืองมีความสุข สังคมเป็นระเบียบ ประเทศชาติมั่นคงและมั่งคั่ง การที่จะ

บรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้ รัฐจะต้องดำเนินการต่อไปนี้ 1) แต่งตั้งให้ผู้นำของรัฐมีอำนาจเด็ดขาดในการปกครอง มีหน้าที่ออกกฎหมาย 2) ผู้นำทุกตำแหน่งต้องมีอำนาจและหน้าที่อยู่ในตัว 3) ใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกครองประเทศ 4) รณรงค์ให้พลเมืองเป็นเกษตรกรรมและทหาร เพราะเกษตรกรรมสามารถหารายได้เข้ารัฐ ทำให้ประเทศชาติมั่งคั่ง ส่วนทหารทำให้ประเทศชาติมั่นคงไม่ถูกรุกราน ทำให้บ้านเมืองมีเสถียรภาพสงบสุข บุคคลทั้ง 2 ประเภทจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นกำลังสำคัญของชาติ

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	ค
สารบัญ	ฉ
แนวคิดพุทธภาวะหลังปรินิพพาน : มุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาท (The Concept of Buddha-nature after the Buddha's Passing Away: The Perspective of Theravada Buddhist Philosophy) สมเจต หลวงกั้น	1
วิเคราะห์ปรัชญาสังคมและการเมืองของขงจื้อ (An analysis of Confucius' Social and Political Philosophy) พระประสาน ชยาภิรโต (อร่ามวานิชย์)	12
วิเคราะห์ปรัชญาสังคมและการเมืองการปกครอง ในทางพระพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (Analysis of Social Philosophy and Political Governance in Buddhism of Phra Brahmakunaphorn (P.A. Payutto) พระครูสังฆรักษ์ สุริยะ ปภสฺสโร (สพานทอง)	24
ปรัชญาสังคมการเมืองของฌอง ฌาค รุสโซ (Socio-Political Philosophy Ideas of Jean Jacques Rousseau) พระมหาอนันต์ อนุตฺตโร (อันวิเศษ)	36
นิตินิยม : ปรัชญาสังคมและการเมืองของฮันเฟย์จื้อ (Legalism: Han Fei Tzu's Social and Political Philosophy) พระมหาวิชิต อคฺคชิโต	47
จริยธรรมการตีพิมพ์บทความในวารสารปารมิตา ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม	58
การเตรียมต้นฉบับเพื่อการเสนอจัดพิมพ์ในวารสารปารมิตา ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา สำนักเรียนวัดอาวุธวิกสิตาราม	60

แนวคิดพุทธภาวะหลังปรินิพพาน : มุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาท

**The Concept of Buddha-nature after the Buddha's Passing Away:
The Perspective of Theravada Buddhist Philosophy**

สมเจต หลวงกัน

Somjet Luangkan

ศูนย์วิจัยธรรมศึกษา

Dhammasuksa Research Center

E-mail: konuthai1610@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 5 มกราคม 2565

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 29 มีนาคม 2565

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 2 เมษายน 2565

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายแนวคิดพุทธภาวะหลังปรินิพพานมุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาทในประเด็นต่างๆ ซึ่งแนวคิดเดิมนั้นจะมีสภาวะเป็นอนัตตา เพราะอธิบายว่าพุทธภาวะหลังปรินิพพานเมื่อพระพุทธเจ้าทั้งหลายเสด็จดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาสีเสสนิพพานไปแล้วจะมีสภาพว่างเปล่าไม่มีสภาวะบัญญัติอันใดปรากฏเหลืออยู่ แต่บทความนี้ได้นำเสนอแนวการอธิบายแตกต่างไปจากเดิมมี 3 ประเด็น ได้แก่ พุทธภาวะในบริบทของตัวตน ได้นำเอากรอบแนวคิดที่เกิดจากพุทธพจน์ในมหาปรินิพพานสูตรที่พระองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่าให้ถือเอาธรรมวินัยเป็นตัวแทนพระองค์ในกาลที่พระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว และที่ตรัสกับพระวัชกาลิเถระให้ยึดถือธรรมเพราะการได้เห็นธรรมก็เท่ากับเห็นพระองค์, พุทธภาวะในบริบทของสัญลักษณ์แทน ใช้กรอบแนวคิดการสร้างพุทธปฏิมาหรือพระพุทธรูปที่เป็นสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าที่มีปรากฏโดยทั่วไป และพุทธภาวะอยู่ในบริบทของพุทธคุณ เป็นการระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า แม้พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปนานแล้วก็ยังคงเหลือพระคุณของพระองค์อยู่เป็นการยืนยันว่าพุทธภาวะหลังปรินิพพานนั้นไม่ได้อันตรธานหายไปไหนยังคงสถิตย์อยู่ในรูปแบบอื่นตามที่ได้กล่าวมานั้น

คำสำคัญ : แนวคิด, พุทธภาวะ, พุทธปรัชญาเถรวาท

ABSTRACT

This article is intended to explain the concept of Buddhism after death, the perspective of Theravada Buddhist philosophy on various issues. Which the original idea would have a soulless state. Because it explains that Buddhahood after death when all Buddhas having passed away with Anupāsises Nirvana, there will be emptiness, no state of law remaining. However, this article presents a different approach to explaining 3 issues as follows:- Buddhahood in the context of representatives has adopted the conceptual framework arising from the Buddha's speech in the Maha Parinirvana Sutra, which he said to Ananda that he should take the Dharma and Discipline as his representative at the time of his passing away and speaking to Phra Vakkali Thera to adhere to the Dharma because seeing the Dharma is equal to seeing Buddha. Buddhahood in the context of a symbol use the conceptual framework to create a Buddha statue or a symbolic Buddha image created to represent the Buddha that appears in general. And Buddhahood in the context of Buddhism. It is a remembrance of the grace of the Lord Buddha. Even though His Highness passed away for a long time, His grace still remains, confirming that the Buddhahood after Nirvana has not vanished and still exists in other forms as mentioned above.

Keywords: The Concept, Buddha-nature, Theravada Buddhist Philosophy

1. บทนำ

พุทธปรัชญาเถรวาทนั้นมีแนวคิดเรื่องพุทธภาวะหลังปรินิพพานอันเป็นภาวะที่เกิดขึ้นหลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงดับขันธปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาสีเสสนิพพานไปในลักษณะที่ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าดับขันธปรินิพพานแล้วและธาตุอันตรธานได้เกิดขึ้นแล้ว พุทธภาวะย่อมเป็นสภาพว่างเปล่าไม่มีสภาวะบัญญัติอื่นใดปรากฏอยู่ ไม่ดำรงอยู่ในภพใดทั้งสิ้น ซึ่งเป็นเหตุให้ไม่มีผู้ใดสามารถจะหาพระพุทธเจ้าผู้ปรินิพพานไปแล้วได้ ไม่ว่า ณ ที่ใดในจักรวาลนี้ ซึ่งต่างจากแนวคิดของพุทธปรัชญามหายานที่เมื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้วเมื่อดับขันธปรินิพพานไปแล้วก็สามารถกลับสู่ดินแดนพุทธเกษตรดำรงอยู่ในรูปแบบของสัมโภคกาย และเป็นอยู่เช่นนั้นได้ตลอดชั่วกาลนาน ซึ่งเป็นแนวคิดที่สามารถตอบปัญหาของพุทธภาวะหลังปรินิพพานได้อย่างชัดเจน

จากประเด็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดพุทธภาวะหลังปรินิพพานของพุทธปรัชญาเถรวาทนี้ ผู้เขียนมีความประสงค์จะอธิบายแนวคิดเดิมที่เชื่อว่า เป็นอนัตตา และเสนอมุมมองในการอธิบายใหม่ ซึ่งการอธิบายในลักษณะดังกล่าวนี้อาจจะไม่ใช่ไปในทิศทางเดียวกับแนวคิดพุทธปรัชญาเถรวาทที่อธิบายสภาวะของพระพุทธเจ้าหลังปรินิพพานว่า เป็นอนัตตา แต่สิ่งที่ผู้เขียนจะเสนอนี้ไม่ใช่เป็นการปฏิเสธแนวคิดเดิม เพียงแต่มีเจตนาเพื่อเสนอการตีความใหม่หรือเป็นการเสนอเพื่ออธิบายในมุมมองที่แตกต่างไปจากเดิมเท่านั้น การนำเสนอครั้งนี้ผู้เขียนมีประเด็นดังนี้

2. พุทธภาวะในบริบทของความเป็นอนัตตา

ในพุทธปรัชญาเถรวาทกล่าวถึงแนวคิดเรื่องพุทธภาวะหลังปรินิพพานว่า เมื่อพระพุทธเจ้าดับขันธปรินิพพานแล้วจะอยู่ในสภาวะสูญสิ้นไปทั้งหมดไม่มีสิ่งใดเหลืออยู่ มีเพียงคุณธรรมคำสั่งสอนที่กล่าวถึงพระพุทธองค์ ซึ่งลักษณะการสูญสิ้นไปไม่มีอะไรเหลืออยู่ ดังความจากพระสูตรว่า

พระองค์พร้อมทั้งสาวกประกาศพระสัทธรรมให้รู้เรื่องช่วยมหาชนให้ข้ามพ้นได้ แล้วเสด็จดับขันธปรินิพพานเหมือนกองไฟที่ลูกโพลงแล้วดับไป พระองค์ทรงมีพระฤทธิ์ มีพระยศ พร้อมทั้งจักรวรรณะที่พระยุคลบาท ทุกอย่างล้วนอันตรธานไปหมดแล้ว สังขารทั้งปวงเป็นสภาพว่างเปล่าหนอ...

(ข.พุทธ. 33/29-30/595)

นอกจากนั้นความในนิพพานสูตร ว่าด้วยการตรัสถึงพระนิพพานไม่มีการมาการไปความว่า

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ พระเชตวัน อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี เขตกรุงสาวัตถี สมัยนั้น พระผู้มีพระภาคทรงชี้แจงให้ภิกษุทั้งหลายเห็นชัด ชวนใจให้อยากรับเอาไปปฏิบัติ เร้าใจให้อาจหาญแกล้วกล้า ปลอดภัยโลมใจให้สดชื่นว่าเรจึงด้วยธรรมีกถาว่า ด้วยเรื่องนิพพาน ฝ่ายภิกษุเหล่านั้นก็ทำให้มัน มนสิการแล้วน้อมน้อมธรรมีกถาทั้งปวงด้วยจิตเจียโลตลงฟังธรรม

ลำดับนั้น พระผู้มีพระภาคทรงทราบเนื้อความนั้นแล้ว จึงทรงเปล่งอุทานนี้ในเวลานั้นว่า ความหวั่นไหวย่อมมีแก่บุคคลผู้ถูกค้นหาและทิวฐิอาศัยความหวั่นไหวย่อมไม่มีแก่บุคคลผู้ไม่ถูกค้นหาและทิวฐิอาศัยเมื่อความหวั่นไหว (จิต) ไม่มี ก็ย่อมมีปัสสทธิเมื่อมีปัสสทธิก็ย่อมไม่มีค้นหา เมื่อไม่มีค้นหา ก็ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด เมื่อไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด ก็ไม่มีการจุติและการอุปบัติ เมื่อไม่มีการจุติและการอุปบัติ ก็ไม่มีโลกนี้ โลกอื่นและระหว่างโลกทั้งสอง นี่คือที่สุดแห่งทุกข์

(ข.อุ. 25/74/324)

จะเห็นได้ว่า เนื้อความตามที่กล่าวมาข้างต้นนั้นแสดงถึงสภาวะหลังปรินิพพานว่า เป็นความว่างเปล่า ไม่มีสิ่งใดเหลืออยู่ พระพุทธเจ้าผู้ปรินิพพานแล้ว ย่อมมิได้สถิตอยู่ ณ สถานที่หนึ่งใดเลยในอนันตจักรวาล

ส่วนในคัมภีร์ปฐมสมโพธิกถา กล่าวถึงการเสื่อมสูญไป ได้แสดงถึงการเสื่อมลงจนกระทั่งหมดสิ้นไปของพระศาสนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย โดยมีเนื้อความโดยสรุปว่า เมื่อพระศาสนาจะเสื่อมสูญไปนั้น จะมีสิ่งที่เสื่อมสูญไปตามลำดับ 5 ประการ คือ

- 1) การเสื่อมสูญไปแห่งพระปริยัติ
- 2) การเสื่อมสูญไปแห่งการปฏิบัติ
- 3) การเสื่อมสูญไปแห่งการตรัสรู้มรรคและผล
- 4) การเสื่อมสูญไปแห่งสมณเพศ
- 5) การเสื่อมสูญไปแห่งธาตุ

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระพรหมานุชาติชินวร, 2505: 277-278)

ดังนั้น การเชื่อมสัญญาไปแห่งปรียัตินั้น คือ พระไตรปิฎกยังดำรงอยู่ตราบไค ศาสนาก็ได้ ชื่อว่ายังดำรงอยู่ตราบนั้น เมื่อพระปรียัติเชื่อมถอยลงขาดผู้เล่าเรียนศึกษา ไม่มีมนุษย์ใดจดจำคาถาไว้แม้เพียงสี่บาท ในกาลนั้นชื่อว่าพระปรียัติได้อันตรธานสาบสูญไปหมดสิ้น การเชื่อมสัญญาไปแห่งการปฏิบัตินั้น คือ เมื่อภิกษุทั้งหลายยังทรงไว้ซึ่งปาราชิกสิกขาบทอยู่ตราบไค การปฏิบัติก็ชื่อว่า ยังมีอยู่ตราบนั้น เมื่อใดหาภิกษุที่จะรักษาปาราชิกสิกขาบทไม่ได้แล้ว ได้ชื่อว่าการปฏิบัติอันตรธานไปหมดสิ้น การเชื่อมสัญญาไปแห่งการตรัสรู้มรรคและผลนั้น คือ เมื่อยังมีบุคคลผู้สำเร็จโสดาปัตติผลอยู่ตราบไค ชื่อว่าการตรัสรู้มรรคผลยังมีอยู่ ต่อเมื่อใดหาพระโสดาบันมิได้ ก็ได้ชื่อว่าการตรัสรู้มรรคและผลได้เชื่อมสัญญาไปหมดสิ้นแล้ว การเชื่อมสัญญาไปแห่งสมณเพศ คือ เมื่อยังมีผู้ถือสมณเพศครองผ้ากาสาวพัตร์ แม้เพียงผูกหรือพันที่ข้อมือและคอกอยู่ตราบไค สมณเพศก็ยังมีอยู่ตราบนั้น ต่อเมื่อผู้ครองผ้ากาสาวพัตร์ แม้เพียงข้อมือและคอกไม่มีแล้วเมื่อนั้นชื่อว่าสมณะเพศได้อันตรธานเชื่อมสัญญาไปแล้ว

ส่วนการเชื่อมสัญญาไปแห่งธาตุหรือธาตุอันตรธานนั้น ได้แก่ พระบรมธาตุปรินิพพาน พระพุทธเจ้านั้นได้ชื่อว่าปรินิพพาน 3 ครั้ง ในครั้งแรกเรียกว่ากิเลสปรินิพพาน คือ การตรัสรู้พระสัมมาสัมโพธิญาณปหานกิเลสได้หมดสิ้น ในครั้งที่ 2 เรียกว่า ชั้นธปรินิพพาน คือ การที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับชั้นธปรินิพพานเป็นการแตกทำลายแห่งกายเนื้อ และในครั้งที่ 3 เรียกว่า ธาตุปรินิพพาน อันหมายถึงการปรินิพพานของพระบรมสารีริกธาตุ คือ เมื่อใดที่พระศาสนาได้เชื่อมสัญญาลงตามลำดับตั้งแต่ปรียัตินั้น จนถึงหมดสิ้นพระบรมสารีริกธาตุที่สถิตอยู่ ณ ที่ต่างๆ มิได้มีผู้สักการบูชาอีกต่อไปแล้ว เมื่อนั้นพระบรมสารีริกธาตุทั้งปวงก็จะมาประชุมกัน ปรากฏเป็นองค์พระพุทธเจ้าอีกครั้งหนึ่ง ในลำดับนั้น เตโชธาตุก็ตั้งขึ้นเผาผลาญสรีระธาตุจนหมดสิ้นไป ซึ่งการปรากฏขึ้นในครั้งนี้ มีเพียงเทวดาในหมื่นจักรวาลเท่านั้นที่จะสามารถเห็นได้ ส่วนมนุษย์ทั้งหลายไม่อาจจะเห็นได้เลย ซึ่งการปรินิพพานที่เรียกว่าธาตุปรินิพพานนี้ ถือว่าเป็นการสิ้นสุดพระศาสนาของพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์อย่างสิ้นเชิง (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, 2505 : 280-281)

กล่าวโดยสรุป พระพุทธเจ้าในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท คือ มนุษย์ผู้ซึ่งได้เพียรบำเพ็ญความดีจนได้ตรัสรู้หลุดพ้นจากมวลทุกข์มวลกิเลส แต่พระสรีระของพระองค์ยังคงเหมือนคนธรรมดา คือ ยังเป็นวิบากขันธ์ มีความรู้สึกเย็นร้อนและทรมานแตกสลายไปได้ ส่วนเมื่อพระสรีระแตกไปแล้ว อะไรที่เหลืออยู่หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้วภาวะของพระองค์เป็นฉันทิ ฝ่ายพุทธปรัชญาเถรวาทไม่กล่าวถึงเพราะถือว่าพันบัญญัติเสียแล้วเหมือนกองไฟที่สิ้นเชื้อแล้วดับไปไม่อาจพยากรณ์ว่าไฟที่ดับไปแล้วไปอยู่ ณ ที่ใด

อย่างไรก็ตาม การที่ผู้เขียนนำเอาแนวคิดพุทธภาวะในบริบทของความเป็นอนัตตาซึ่งเป็นแนวคิดดั้งเดิมของพุทธปรัชญาเถรวาทมาอภิปรายไว้เป็นอันดับแรกนี้ เพื่อจะได้เป็นข้อเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของมุมมองที่ผู้เขียนจะได้นำเสนอการตีความแนวคิดพุทธภาวะหลังปรินิพพานของพุทธปรัชญาเถรวาทตามทัศนะผู้เขียนเอง โดยอ้างอิงจากหลักฐานที่ปรากฏในที่ต่างๆ ต่อไป

3. พุทธภาวะในบริบทของตัวตน

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธภาวะอยู่ในบริบทของตัวตนนี้ ผู้เขียนใช้กรอบแนวคิดที่เกิดจากพุทธพจน์ในมหาปรินิพพานสูตรที่พระองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่า ให้ถือเอาธรรมวินัยเป็นตัวแทนพระองค์ในกาลที่พระองค์เสด็จดับชั้นธปรินิพพานไปแล้ว ดังมีใจความสำคัญว่า

อานนทบางที่พวกเขาอาจจะคิดว่า ‘ปาพจน์มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ข้อนี้พวกเขาไม่พึงเห็นอย่างนั้น ธรรมและวินัยที่เราแสดงแล้วบัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย หลังจากเราล่วงลับไป ก็จะเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย

(ที.ม. 10/216/164)

เมื่อพิจารณาจากพุทธพจน์นี้ย่อมเป็นที่แจ้งชัดแล้วว่า พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธประสงค์จะใช้พระธรรมวินัยที่พระองค์ตรัสไว้ดีแล้วนั่นเองเป็นตัวแทนในยามที่พระองค์ไม่อยู่ในโลกนี้แล้ว นั่นก็คือหลังจากการดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานของพระองค์แล้ว ซึ่งพระองค์ทราบแน่ชัดแล้วว่าในฐานะที่พระองค์ก็คือมนุษย์ผู้หนึ่งที่ย่อมตกอยู่ในอำนาจของไตรลักษณ์ที่จะต้องเกิด แก่ เจ็บ และตายเช่นเดียวกันมนุษย์ทุกคนในโลกนี้

อย่างไรก็ตาม เพื่อยืนยันแนวคิดเกี่ยวกับพุทธภาวะอยู่ในบริบทของตัวแทนนี้ มีพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระวักกิลิเถระความว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม ความจริงเมื่อเห็นธรรมก็ชื่อว่าเห็นเรา เมื่อเห็นเราก็นับว่าเห็นธรรม” (ส.ข. 17/ 87/159) ถ้าถือเอาตามกรอบของพุทธพจน์นี้แล้ว ก็สามารถเข้าใจได้ว่า สภาวะของพระพุทธเจ้าไม่ว่าจะในขณะที่ทรงพระชนม์อยู่ก็ตาม หรือทรงดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานอย่างไม่มีเหลือแล้วก็ตาม ก็นับว่ายังเป็นสภาพที่ไม่สูญสลายและไม่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา มีสภาพเป็นอมตะนิรันดร์และสามารถปรากฏให้บุคคลที่ปฏิบัติจนบรรลุธรรมตามความเป็นจริงแล้วพบเห็นได้ตลอด เพราะการเห็นธรรมหรือการบรรลุธรรมนั้นก็หมายถึงการเห็นพระพุทธเจ้านั่นเอง (พระมหาจุฑาธนา นรเชฏโฐ, 2553 : 34) ส่วนคำว่า ธรรม นี้ถ้าถือเอาตามความหมายที่พระอรรถกถาจารย์แสดงไว้ในอรรถกถา ปรมัตถทีปนี ว่า “โลกกุตตรธรรม 9 ประการ ชื่อว่าธรรมในพระพุทธพจน์นั้น” (ขุ.อิติ.อ. 45/334) ซึ่งคำว่า ธรรมก็หมายถึง โลกกุตตรธรรม 9 ประการ ได้แก่ มรรค 4 ผล 4 และนิพพาน 1 นั่นเอง

ผู้เขียนมองว่า การตีความพุทธภาวะในลักษณะนี้ก็สามารถทำให้อธิบายพุทธภาวะหลังจากที่ปรินิพพานได้ในอีกลักษณะหนึ่งและเป็นการอธิบายที่มีหลักฐานอ้างอิงที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก และไม่ทำให้เกิดความเสียหายต่อแนวคำสอนพุทธปรัชญาเถรวาทเดิมแต่ประการใด แต่กลับจะเป็นผลดีต่อการเผยแผ่แนวคำสอนเพิ่มมากยิ่งขึ้น อีกประการหนึ่งผู้เขียนมองว่าการอธิบายในลักษณะนี้ไม่ได้เป็นไปในลักษณะหักล้างหรือขัดแย้งต่อแนวคิดเดิมที่มองว่า พระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์หลังจากเสสขบารมีจนได้บรรลุสำเร็จเป็นพระพุทธเจ้าแล้วออกเผยแผ่ธรรมจนตั้งมั่นดีแล้ว ก็เสด็จดับขันธปรินิพพานไปอย่างเดียวโดยที่ไม่เหลืออะไรไว้เลยและไม่ทราบได้ว่าพระองค์ไปอยู่ที่ใดตามที่ใดก็ตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น

4. พุทธภาวะในบริบทของสัญลักษณ์แทน

แนวคิดเกี่ยวกับพุทธภาวะอยู่ในบริบทของสัญลักษณ์แทนนี้ ผู้เขียนใช้กรอบแนวคิดการสร้างพุทธปฏิมาหรือพระพุทธรูป ซึ่งมีความหมายเข้าใจโดยทั่วไปว่า รูปพระพุทธเจ้า (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546 : 164) ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นเป็นตัวแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงเป็นพระศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา

เป็นผู้ที่ก่อตั้งพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้นับถือพระพุทธศาสนาได้ระลึกถึงและแสดงความเคารพกราบไหว้บูชา พระพุทธเจ้า (Van Hien, 2003 : 97)

ดังนั้น วัดในพระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายาน ต่างก็มีพระพุทธรูปประดิษฐานไว้ในโบสถ์ วิหาร และศาลาการเปรียญ แม้แต่ตามบ้านของผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาก็มักมีพระพุทธรูปตั้งไว้เป็นที่สักการะด้วยเช่นกัน (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2550: 39)

จากหลักฐานในพระไตรปิฎกไม่ปรากฏมีการสร้างพระพุทธรูปในสมัยพุทธกาลมีเพียงแต่กล่าวถึงการเกิดขึ้นของพุทธเจดีย์ 4 ประเภท ธาตุเจดีย์ บริโภคเจดีย์ ธรรมเจดีย์ และอุเทสิกเจดีย์ (สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก, 2545: 21-25) ตามหลักฐานที่อรอดกถาจารย์กล่าวไว้ว่า แม้ในสมัยพุทธกาลจะมีการริเริ่มปลูกต้นโพธิ์ ซึ่งเรียกกันว่า “อานันทโพธิ์” (ขุ.ชา.อ. 60/249-256) เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธเจ้าแล้ว โดยได้รับพระบรมพุทธานุญาตจากพระพุทธองค์ ซึ่งคตินิยมการปลูกต้นโพธิ์ในอารามเอาไว้เคารพบูชายังเป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบัน โดยเฉพาะพุทธศาสนิกชนที่เป็นชาวศรีลังกา แต่เป็นที่น่าแปลกใจว่าไม่มีการกล่าวถึงการสร้างพระพุทธรูปเลย แต่มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า พระพุทธรูปน่าจะจัดเข้ามาในภายหลังจากการเกิดขึ้นของพระพุทธรูปแล้วว่าอยู่ในประเภทอุเทสิกเจดีย์ แต่ในสมัยพุทธกาลยังไม่มีคติความเชื่อในการสร้างรูปเคารพ แต่ข้อสังเกตนี้ ก็ยังไม่เป็นที่ยอมรับด้วยไม่มีหลักฐานทั้งในด้านประวัติศาสตร์และด้านโบราณวัตถุมารองรับอันจะมีน้ำหนักพอที่จะเป็นข้ออ้างอิงที่น่าเชื่อถือได้ ดังนั้น ข้อมูลเหล่านี้คงเป็นได้เพียงข้อสันนิษฐานเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม การเกิดของของพุทธปฏิมายังเป็นเรื่องที่ได้แย้งหาข้อยุติกันอยู่ แต่ในเรื่องนี้มีประเด็นที่น่าสนใจควรนำมาพิจารณาอยู่ 3 ประเด็นด้วยกัน ดังนี้

ประเด็นแรก มีความเชื่อที่ว่า พระพุทธรูปเกิดมาในสมัยพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่ ความเชื่อเช่นนี้มีปรากฏในหนังสือเรื่องเกี่ยวกับตำนานพระแก่นจันทน์ ได้กล่าวถึงพระเจ้าปเสนทิโกศล ผู้ปกครองเมืองสาวัตถีได้สั่งให้นายช่างที่มีฝีมือดีจากหลักพระพุทธรูปขึ้นมาด้วยไม้แก่นจันทน์แดง เมื่อครั้งที่พระพุทธองค์เสด็จไปโปรดพุทธมารดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์เป็นเวลาหนึ่งพรรษา เรื่องนี้เป็นเรื่องตำนานในอินเดียมีมาแต่โบราณ (พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารีมหาเถระ), 2541: 153)

ประเด็นที่สอง เชื่อว่าเกิดขึ้นในสมัยพระเจ้ามิลินท์ ซึ่งเป็นกษัตริย์อินเดียเชื้อสายกรีกปกครองอินเดียในแคว้นคันธาระ นับเป็นยุคแรกแห่งการสร้างพระพุทธรูป พุทธลักษณะของพระพุทธรูปจะมีดวงพระพักตร์คล้ายคลึงกับเทวรูป จนบางครั้งปรากฏทำเป็นพระมีสลับบนพระโอษฐ์ พระเศียรทำเป็นพระเกตุมาลา เพื่อให้แตกต่างจากรูปพระสาวก พระเกศาทำเป็นลักษณะมุ่นเกล้าดังเช่นพระเกศาของพระมหากษัตริย์ในยุคนั้น ผ่ากาสาวพัศตร์ทำเป็นรอยกลีบย่น ประเด็นนี้มีนักปราชญ์หลายท่านแสดงทัศนะสนับสนุน เช่น

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2545: 80-84) ทรงมีพระวินิจฉัยไว้ว่า “ส่วนอุเทสิกเจดีย์นั้น เพราะพวกโยนกได้คิดทำพระพุทธรูปขึ้นในคันธาระ ตั้งแต่ครั้งพระเจ้ามิลินท์ พระเจ้ากนิษกะเป็นเชื้อชาวต่างประเทศจึงเลื่อมใสในการสร้างพระพุทธรูปให้หาช่างชาวโยนกที่มีฝีมือดีมาคิดทำพระพุทธรูปให้งามสง่ายิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน”

ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) (2548: 340) ที่ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูปไว้อย่างน่าสนใจว่า “พระเจ้ามิลินท์ กษัตริย์เชื้อชาติกรีกหรือโยนกรครองนครสาละ ในอาณาจักรปากเตรียพระองค์ทรงเป็นปราชญ์ได้โต้ตอบปัญหาธรรมกับพระนาคเสน แล้วทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ตามเรื่องที่ปรากฏในมิลินทปัญหา พระพุทธศาสนาได้รับการทำนุบำรุงรุ่งเรือง ศิลปกรรมกรีกผสมอินเดียที่เรียกว่าแบบคันธาระ ก็เริ่มเกิดขึ้นด้วยอาศัยศรัทธาในพระพุทธศาสนา ปราชญ์สันนิษฐานว่าเป็นยุคแรกที่มีการสร้างพระพุทธรูป” และ ศ.หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์ (2531: 65) ได้แสดงทัศนะเห็นด้วยว่า “พระยามิลินท์ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และได้กระทำการอันยิ่งใหญ่ที่สุดสำหรับพวกเราที่ควรจะได้สำนึกถึงบุญคุณของพระยามิลินท์ คือ ได้ทรงคิดสร้างพระพุทธรูปขึ้น ดังนั้น พระพุทธรูปจึงเกิดขึ้นในระหว่าง พ.ศ. 365 ถึง พ.ศ. 383 อันเป็นรัชสมัยของพระยามิลินท์นั่นเอง”

ประเด็นที่สาม มีความเชื่อว่าเกิดในสมัยพระเจ้ากนิษกะมหาราช กษัตริย์ผู้ปกครองอินเดียภาคเหนือ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองปุรุชปุระ หรือเปชวาร์ พระองค์เป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกเช่นเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราช แต่ทรงเลื่อมใสพุทธศาสนาลัทธิมหายาน มีไชแบบเถรวาทดังที่พระเจ้าอโศกทรงนับถือ (ศ.ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2528: 28) ในประเด็นนี้มี ศ.ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล (2535: 73-74) ผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ที่แสดงทัศนะวินิจฉัยไว้ว่า “นอกจากนี้พระเจ้ากนิษกะทรงเป็นพระราชาองค์แรกที่โปรดให้ตีพิมพ์พระพุทธรูปขึ้นบนด้านหลังของเงินเหรียญของพระองค์ด้วย สิ่งนี้อาจทำให้เห็นได้ว่า พระพุทธรูปคงสร้างขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชกาลของพระเจ้ากนิษกะ” และได้กล่าวไว้ในหนังสือ “ศิลปะในประเทศไทย” ว่า “เชื่อกันว่าพระพุทธรูปอุบัติขึ้นในรัชกาลของพระเจ้ากนิษกะเป็นปฐม” (ศ.ม.จ. สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2528: 29) ยังมีข้อความที่กล่าวยืนยันในประเด็นนี้อีกแห่งหนึ่งในหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธรูปอินเดียมีใจความว่า “พระเจ้ากนิษกะทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภกทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาเช่นเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราช แต่ในขณะนั้นคงเป็นพุทธศาสนาลัทธิมหายานยิ่งกว่าลัทธิเถรวาท เชื่อกันว่าพระพุทธรูปเป็นรูปมนุษย์คงสร้างขึ้นในรัชกาลนี้” (ศ.ม.จ.สุภัทรดิศ ดิศกุล, 2547: 1)

การที่ผู้เขียนได้นำข้อมูลมากกล่าวอ้างอิงนั้น เพื่อแสดงให้เห็นว่า ข้อสรุปการเกิดขึ้นของพระพุทธรูปองค์แรกของโลกนั้นยังมีการโต้แย้งกันอยู่ยังหาข้อยุติไม่ได้ และยังไม่มีการตัดสินชี้ชัดลงไปว่าเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก ในสมัยใดกันแน่ ถึงแม้ว่าการสร้างพระพุทธรูปจะไม่มีหลักฐานปรากฏชัดว่า เคยมีการสร้างพระพุทธรูปในสมัยพุทธกาลมาก่อนแล้วก็ตาม แต่พุทธศาสนิกชนทุกยุคทุกสมัยต่างก็มีจุดประสงค์ในการสร้างพระพุทธรูปเช่นเดียวกัน คือ เพื่อบูชาคุณของพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นพุทธานุสสติและเพื่อเป็นเครื่องเตือนสติให้รำลึกนึกถึงพระคุณของพระองค์ที่ทรงมีพระเมตตาสั่งสอนให้มนุษย์ผู้มีปัญญาได้เห็นทุกข์ เห็นเหตุแห่งทุกข์ และหนทางที่ทำให้หลุดพ้นจากทุกข์นั้นจนบรรลุพระนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุด

อย่างไรก็ตาม จากศึกษาข้อมูลในส่วนนี้แล้ว ผู้เขียนมองว่าพุทธปฏิมาหรือพุทธรูปที่สร้างขึ้นมานั้นเป็นการสร้างจากวัตถุต่างๆ และเป็นวัตถุธรรม แต่วัตถุประสงค์ในการสร้างนั้นเพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธเจ้าหรือความเป็นพุทธเจ้านั่นเอง ถึงแม้พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปนานสองพันกว่าปีแล้วก็ตาม ศรัทธาที่มีต่อความเป็นพุทธะก็ยังไม่ได้เลือนหายไปซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้สามารถเป็นสัญลักษณ์แทนพุทธภาวะหรือความเป็นพุทธเจ้าได้เช่นกัน

แต่ประเด็นนี้อาจจะมีผู้โต้แย้งว่า ในยุคสมัยปัจจุบันนี้ การสร้างพุทธปฏิมานั้นมีเจตนาที่แปรเปลี่ยนไป มากจนกลายเป็นพุทธพาณิชย์ซื้อขายเพื่อหาผลประโยชน์แล้วเช่นนี้จะนับว่าเป็นสัญลักษณ์แทนพุทธภาวะ ความเป็นพุทธเจ้าได้หรือไม่? สำหรับประเด็นการโต้แย้งที่อาจจะมีขึ้นได้นี้ ผู้เขียนมองว่า ไม่ได้มีผลกระทบต่อ แนวคิดเกี่ยวกับพุทธภาวะในบริบทของสัญลักษณ์แทนนี้ เพราะความเคารพหรือไม่เคารพหรือความศรัทธาหรือไม่ ศรัทธานั้นมีเกิดขึ้นมาทุกยุคทุกสมัย แม้แต่สมัยพุทธกาลที่พระพุทธเจ้ายังพระชนม์ชีพอยู่ก็ยังมีผู้ว่ากล่าวให้ร้าย พระองค์ถึงขนาดลอบทำร้ายพระองค์ก็มีให้เห็นเช่นกัน จึงเป็นเรื่องที่ไม่น่าแปลกถ้ามีข้อโต้แย้งเช่นนี้เกิดขึ้นใน สมัยปัจจุบัน

5. พุทธภาวะในบริบทของพุทธคุณ

การระลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้านับเป็นพุทธานุสสติอันเป็นหนึ่งในกรรมฐานที่ชาวพุทธส่วนมากมักจะ รู้จักกันเป็นอย่างดี เมื่อปฏิบัติบ่อยๆ คนคุ้นชินแล้วจะส่งผลดีหลายอย่าง กล่าวคือทำให้จิตใจสงบจากกิเลสได้ เช่น หากมีสิ่งที่ทำให้ใจขุ่นเคืองหรือเกิดราคะ เป็นต้น เมื่อนึกถึงความดีของพระพุทธเจ้าจิตจะกลับเป็นกุศลและเป็น หนทางนำไปสู่พระนิพพานได้ เพราะเมื่อจิตตั้งไว้ในความสงบกิเลสแล้ว กายกรรม วาจากรรม มโนกรรมก็จะบริสุทธิ์ ไม่มีความมัวหมองเดือดร้อนกระวนกระวาย เมื่อไม่กระวนกระวายจิตย่อมสงบ เมื่อสงบย่อมเห็นธรรมตามจริง เมื่อเห็นธรรมตามจริงย่อมคลายความยึดติด เมื่อคลายความยึดติดย่อมหลุดพ้นในที่สุด

พุทธคุณ คือ คุณของพระพุทธเจ้านั้น (ม.ม. 12/74/65-66) มี 9 ประการ ดังนี้

- 1) อรหะ เป็นพระอรหันต์ คือ เป็นผู้บริสุทธิ์ ไกลจากกิเลส ทำลายกำแพงสังสารจักรได้แล้วเป็นผู้ควร แนะนำสั่งสอนผู้อื่น ควรได้รับความเคารพบูชา เป็นต้น
- 2) สมมาสมพุทโธ ตรัสรู้เองได้โดยชอบ ตรัสรู้อริยสัจ 4 อันได้แก่ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค เป็นการ ค้นพบด้วยพระองค์เอง ไม่มีครู อาจารย์เป็นผู้สอน
- 3) วิชชาจรมสมปนโน ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ คือ ความรู้ และจรณะ คือ ความประพฤติ
- 4) สุกโต เสด็จไปดีแล้ว คือ ทรงดำเนินพระพุทธจริยาให้เป็นไปโดยสำเร็จผลด้วยดี พระองค์เองก็ได้ ตรัสรู้สำเร็จเป็นพระพุทธเจ้า ทรงบำเพ็ญพุทธกิจก็สำเร็จประโยชน์ยิ่งใหญ่แก่ชนทั้งหลายในที่ที่เสด็จไปและแม้ ปรีนิพพานแล้วก็ได้ประดิษฐานพระศาสนาไว้เป็นประโยชน์แก่มหาชนสืบมา
- 5) โลกวิทู เป็นผู้รู้แจ้งโลก คือ ทรงรู้แจ้งสภาวะอันเป็นคติธรรมตาแห่งโลก คือ สังขารทั้งหลาย ทรงหยั่งทราบอริยาศัยสันดานแห่งสัตว์โลกทั้งปวง ผู้เป็นไปตามอำนาจแห่งคติธรรมตาโดยถ่องแท้ เป็นเหตุให้ ทรงดำเนินพระองค์เป็นอิสระ พ้นจากอำนาจครอบงำแห่งคติธรรมตานี้และทรงเป็นที่พึ่งแห่งสัตว์ทั้งหลาย ผู้ยังจมอยู่ในกระแสโลกได้
- 6) อนุตตโร ปุริสทมมสารถิ เป็นสารถิฝึกคนที่ฝึกได้ไม่มีใครยิ่งกว่า คือ ทรงเป็นผู้ฝึกคนได้ดีเยี่ยมไม่มี ผู้ใดเทียมเท่า
- 7) สตถา เทวมนุสสานํ เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พระองค์ทรงประกอบด้วยคุณสมบัติ ที่ควรเป็นครูของบุคคลในทุกระดับชั้น เพราะพระองค์ทรงรอบรู้และทรงสอนคนได้ทุกระดับ ทรงสอนด้วยความ

เมตตา มิใช่เพื่อลาภสักการะและคำสรรเสริญ แต่ทรงมุ่งความถูกต้องและประโยชน์สุขของผู้ฟังเป็นใหญ่ ทรงสอนให้เหมาะสมกับอัธยาศัยของผู้ฟังและทรงทำได้ตามที่ทรงสอนนั้นด้วย

8) พุทโธ เป็นผู้ตื่นและเบิกบานแล้ว คือ ทรงตื่นเองจากความเชื่อถือและข้อปฏิบัติทั้งหลายที่ถือกันมา ผิดๆ ด้วย ทรงปลุกผู้อื่นให้พ้นจากความหลงงมงายด้วย อนึ่ง เพราะไม่ติด ไม่หลง ไม่หวังกังวลในสิ่งใดๆ มีการคำนึงประโยชน์ส่วนตน เป็นต้น จึงมีพระทัยเบิกบาน บำเพ็ญพุทธกิจได้ถูกต้องบริบูรณ์ โดยถือธรรมเป็น ประमाण การที่ทรงพระคุณสมบูรณ์เช่นนี้และทรงบำเพ็ญพุทธกิจได้เรียบร้อยบริบูรณ์เช่นนี้ ย่อมอาศัยเหตุ คือ ความเป็นผู้ตื่นและย่อมให้เกิดผล คือ ทำให้ทรงเบิกบานด้วย

9) ภควา เป็นผู้มิใช่ใครจะทรงทำการใดก็ล่วงปลอดภัยทุกประการหรือเป็นผู้จำแนกแจกธรรมคำสั่งสอนแก่เวไนยสัตว์ให้รู้ตาม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556: 222)

การที่ผู้เขียนนำเอาการระลึกถึงพุทธเจ้านี้มากล่าว เพื่อยืนยันว่าพระพุทธรูปเจ้าถึงแม้จะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้วก็ยังคงเหลือพระคุณของพระองค์อยู่ ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวพุทธโดยทั่วไปถือปฏิบัติกันอยู่จนถึงทุกวันนี้ยาวนานนับพันปี การระลึกพระคุณของพระพุทธรูปเจ้านั้นก็เปรียบเสมือนกับเป็นการระลึกถึงพุทธภาวะหรือ ความเป็นพุทธเจ้า เพราะพระวรกายที่เป็นกายเนื้อของพระองค์นั้นได้สูญสลายไปแล้วในฐานะที่พระองค์เป็น มนุษย์ผู้หนึ่ง แต่พระคุณของพระองค์กลับคงอยู่ไม่ได้อันตรายหายไประยะไหน พุทธภาวะจึงไม่ได้เป็นสภาพว่างเปล่า ย่อมเป็นสภาวะที่ปรากฏอยู่ทุกขณะที่มีผู้ระลึกถึงพระองค์

จากที่กล่าวมาผู้เขียนเชื่อว่าการอธิบายพุทธภาวะในลักษณะเช่นนี้สามารถเป็นแนวทางที่จะตอบ ปัญหาที่เกิดขึ้นหลังการปรินิพพานของพุทธเจ้าได้และอาจจะเป็นผลส่งเสริมต่อแนวคำสอนของพุทธปรัชญาเถรวาทที่เกี่ยวกับการปรารถนาเป็นพระโพธิสัตว์เพื่อบำเพ็ญบารมี เพราะแต่เดิมนั้นพระโพธิสัตว์ คือ ผู้ที่สะสม บารมีจนครบแล้วได้ตรัสรู้ต่อนั้นก็ออกเผยแผ่ธรรมแล้วเสด็จดับขันธปรินิพพานกลายเป็นสภาวะที่บุคคลทั้งหลายที่เป็นปุถุชนหรืออริยบุคคล แม้ปรารถนาจะพบพระองค์ในลักษณะเป็นตัวตนก็ไม่สามารถที่จะพบได้อีก นอกจากการกำหนดสัญลักษณ์รูปเป็นเครื่องหมายแทนพระองค์เท่านั้น ประเด็นดังกล่าวนี้มีความต่างกับ แนวคิดของพุทธปรัชญามหายานที่มีหลักการและการอธิบายเกี่ยวกับพุทธภาวะหลังพระพุทธรูปเจ้าปรินิพพานไปแล้วเป็นอย่างมาก

6. บทสรุป

แนวคิดพุทธภาวะหลังปรินิพพานสำหรับประเด็นนี้มุมมองของพุทธปรัชญาเถรวาทมีแนวคิดที่ว่า หลังจากพุทธเจ้าดับขันธปรินิพพานด้วยอนุปาสีเสสนิพพานไปแล้ว พุทธภาวะย่อมเป็นสภาพว่างเปล่า ไม่มี สภาวะบัญญัติอื่นใดปรากฏอยู่อันเป็นเหตุให้ไม่มีผู้ใดสามารถ จะหาพระพุทธรูปเจ้าผู้ปรินิพพานไปแล้วได้และอธิบาย สภาวะของพระพุทธรูปเจ้าหลังปรินิพพานว่าเป็นอนัตตา

อย่างไรก็ตาม ในประเด็นดังกล่าวนี้ ผู้เขียนได้เสนอแนวทางการอธิบายแนวคิดพุทธภาวะหลัง ปรินิพพาน โดยนำเอาสิ่งที่มีกรกล่าวกันอยู่แล้วในแนวคำสอนของพุทธปรัชญาเถรวาทซึ่งไม่ใช่เป็นสิ่งที่ผู้เขียน คิดสร้างขึ้นใหม่ เพียงแต่ผู้เขียนต้องการเสนอมุมมองที่แตกต่างไปจากเดิมเท่านั้น มี 4 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นแรก เป็นสิ่งที่มีการกล่าวถึงอยู่แต่เดิมแล้วในเรื่องที่พุทธภาวะนั้นเป็นอนัตตา ประเด็นที่สอง พุทธภาวะ

ในบริบทของตัวแทน ซึ่งใช้กรอบแนวคิดที่เกิดจากพุทธพจน์ในมหาปริณิพพานสูตรที่พระองค์ตรัสกับพระอานนท์ว่าให้ถือเอาธรรมวินัยเป็นตัวแทนพระองค์ในกาลที่พระองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วและพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสกับพระวัชลิเถระให้ยึดถือ ในธรรมที่พระองค์สั่งสอนเพราะการได้เห็นธรรมก็เท่ากับเห็นพระองค์ ประเด็นที่สามพุทธภาวะในบริบทของสัญลักษณ์แทน ซึ่งใช้กรอบแนวคิดการสร้างพุทธปฏิมาหรือพระพุทธรูป อันเป็นสัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นเป็นตัวแทนองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่มีปรากฏโดยทั่วไปทั้งพุทธปรัชญาเถรวาทและมหายานอาจจะนับได้มาเป็นที่มีความสอดคล้องกันในส่วนที่มีเป้าหมายเพื่อเป็นเครื่องเตือนสติให้รำลึกนึกถึงพระคุณของพระองค์ที่ทรงมีพระเมตตาสั่งสอนให้มนุษย์ผู้มีปัญญาได้เห็นทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ และหนทางที่ทำให้หลุดพ้นจากทุกข์นั้น และประเด็นสุดท้าย พุทธภาวะอยู่ในบริบทของพุทธคุณ เป็นการระลึกถึงพระคุณของพระพุทธเจ้า ถึงแม้พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานไปนานแล้วก็ยังคงเหลือพระคุณของพระองค์อยู่เป็นการยืนยันว่าพุทธภาวะหลังปรินิพพานนั้นไม่ได้อันตรธานหายไปไหนยังคงสถิตย์อยู่ในรูปแบบอื่นตามที่คุณเขียนได้กล่าวมานั้น

บรรณานุกรม

1) พระไตรปิฎก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2553). **พระไตรปิฎกภาษาไทยพร้อมอรรถกถาแปล.** พิมพ์ครั้งที่ 4. นครปฐม: โรงพิมพ์

มหามกุฏราชวิทยาลัย.

2) หนังสือ

พระมหาอุทตนา นรเชฎฐ์. (2553). **สภาวะของพุทธเจ้าหลังการปรินิพพาน.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์.** พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ:

โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพิมลธรรม (ชอบ อนุจารีมหาเถระ). (2541). **พระพุทธรูปปางต่างๆ.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: กองทุนบุญ

นิธิหอไตร.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2548). **พระพุทธศาสนาในเอเชีย.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.

_____. (2556). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.** พิมพ์ครั้งที่ 24. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์

พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. (2550). **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ใน**

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เล่ม 29. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: รุ่งเรืองการพิมพ์.

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศ.ม.จ. (2528). **ศิลปะในประเทศไทย.** พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: อมรินทร์การพิมพ์.

_____. (2535). **ศิลปะอินเดีย.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

_____. (2547). **พระพุทธรูปอินเดีย และความรู้ใหม่เกี่ยวกับโบราณคดีจีน.** กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.

สมเด็จพระญาณสังวรญาณมุนี (วาสนา) วัดบวรนิเวศราชวรวิหาร. (2545). **ตำนานพระพุทธเจดีย์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บริษัทมติชน จำกัด.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระพรหมราชูปถัมภ์. (2505). **พระปฐมสมโพธิกถา**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์
การศาสนา.

หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์, ศ.จ. (2531). **พระพุทธรูปโบราณ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น.

Van Hien. (2003). **The Seeker's Glossary of Buddhism**. 3rd ed. Taipei: The Corporate Body of
the Buddha Educational Foundation.

วิเคราะห์ปรัชญาสังคมและการเมืองของขงจื้อ

An analysis of Confucius' Social and Political Philosophy

พระประธาน ขยาภีรโต (อร่ามวานิชย์)

Phra Prasan Jayabhirato (Aramvanich)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahamakut Buddhist University

E-mail: Kitsuchin.pon@mbu.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 15 มกราคม 2565

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 12 มีนาคม 2565

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 18 มีนาคม 2565

บทคัดย่อ

ปรัชญาสังคมและการเมืองของขงจื้อเป็นปรัชญาที่รู้จักแพร่หลายและมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะในประเทศจีนเป็นอย่างมาก แนวคิดทางปรัชญา และคุณธรรมจริยธรรมที่ขงจื้อได้ทิ้งไว้เป็นมรดก มีบทบาทในการเสริมสร้างความเจริญรุ่งเรือง ความเป็นปึกแผ่นมั่นคง แข็งแรงให้สังคมจีนมาจนถึงปัจจุบันจนกลายเป็นประเทศที่อยู่ในกลุ่มประเทศผู้นำไม่ว่าจะเป็นด้าน ศิลปวัฒนธรรม เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และการศึกษา บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอและวิเคราะห์หลักปรัชญาสังคมและการเมืองของขงจื้อเพื่อประโยชน์แก่ผู้สนใจในการศึกษาทั่วไป

คำสำคัญ : ปรัชญาสังคม, ปรัชญาการเมือง, ขงจื้อ

ABSTRACT

Confucius' social and political philosophy is a widely known and has greatly influenced cultural change and development, especially in China. The philosophical concept and the ethical virtues that Confucius left as a legacy. It makes a role in enhancing prosperity and solidarity. It has strengthened the Chinese society until now to become a country in the group of leading countries in terms of arts, culture, economy, technology and education. This article aims to present and analyze Confucius' social and political philosophies for the benefit of those interested in general education.

Keywords : Social philosophy, Political philosophy, Confucius

1. บทนำ

ประเทศจีนเป็นหนึ่งในอารยธรรมโบราณที่เก่าแก่ที่สุดของโลก และเป็นประเทศเดียวที่มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบันจากรุ่นสู่รุ่นต่อเนื่องกันมาอย่างไม่ขาดสาย มรดกทางวัฒนธรรมอันหนึ่งที่มีส่วนหล่อหลอมทำให้ประเทศจีนกลายเป็นประเทศที่มีเสถียรภาพ มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ มีความเจริญทางเทคโนโลยี และการศึกษาในระดับต้นๆ ของโลกส่วนหนึ่งเป็นผลจากการที่ประเทศจีนนำเอาหลักปรัชญาของขงจื๊อมาใช้พัฒนาประเทศตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของประเทศ ขงจื๊อจึงกลายเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงโดดเด่นทางด้านวัฒนธรรมของโลก ปรัชญาของขงจื๊อจึงถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของมวลมนุษยชาติอย่างหนึ่ง

แนวคิดและหลักปรัชญาของขงจื๊อจะเน้นในเรื่องจารีตธรรมเนียมโบราณที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ธรรมชาติ การดำเนินชีวิตด้วยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเหนียวแน่นให้เกิดความเชื่อมั่นในวิถีชีวิตที่ต้องสัมพันธ์กันภายใต้หลักมนุษยธรรม ขงจื๊อมีความคิดกว้างขวาง ทั้งเชี่ยวชาญ และลึกซึ้ง ทฤษฎีปรัชญาของขงจื๊อที่เรียกว่า ศาสตร์สี่แขนง นั้นขงจื๊อได้วางรากฐานให้มีความสำคัญกับ วัฒนธรรม ความประพฤติ ความจงรักภักดี และความซื่อสัตย์ โดยวัฒนธรรมเน้นถึงการเคารพบรรพบุรุษและพิธีการโบราณ ยึดถือผู้อาวุโสเป็นหลัก แต่ไม่ยึดติดหรืออายุที่จะหาความรู้จากคนที่ต่ำชั้นหรืออายุน้อยกว่า ในด้านการเมืองการปกครองปรัชญาในอุดมคติของขงจื๊อคือการปกครองประเทศให้มีความสงบสุข ทุกคนเปรียบเสมือนบุคคลในครอบครัวเดียวกันต่างมีความสัมพันธ์และทำหน้าที่ของกันและกันให้สมบูรณ์ สังคมประเทศชาติจะเจริญได้หากได้ผู้นำที่ดีเด่นทั้งความรู้และคุณธรรมมาปกครองประเทศ ความผาสุกและความเจริญรุ่งเรืองก็จะเกิดขึ้นแก่พลเมืองได้อย่างแน่นอน เพราะความรู้ความสามารถและคุณธรรมที่สูงส่งของผู้นำบัณฑิตให้เกิดอีกทั้งความดีของผู้นำก็จะช่วยดึงดูดจิตใจของพลเมืองให้มีความรักสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สังคมประเทศชาติก็จะสงบร่มเย็นประชาชนมีความสุข

2. ประวัติขงจื๊อโดยสังเขป

บรรพชนของขงจื๊อสืบเชื้อสายจากเจ้าผู้ครองแคว้นซ่งต่อมาได้รับราชการเป็นขุนนางชั้นสูงของแคว้นซ่งมาหลายชั่วคนแต่ด้วยเหตุความวุ่นวายทางการเมืองจึงลี้ภัยมาอยู่ที่แคว้นหลู่ (อนุพันธ์ สุทธยากร, 2551: 38) บิดาของขงจื๊อมีนามว่า ช่งเหอ หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ชูเหลียงเหอ เป็นผู้มีการศึกษาและชำนาญยุทธ์ ขงจื๊อเดิมชื่อว่า ชิวเป็นชาวเมือง โจวอี่ ในแคว้นหลู่ปัจจุบันคือเมือง ชิวฟู ในมณฑลชานตง ท่านเกิดในสมัยชุนชิวเมื่อ 551 ปีก่อนคริสตกาล (8 ปีก่อน พ.ศ.) ถึงแก่กรรมเมื่อ 479 ปีก่อนคริสตกาล (พ.ศ. 64) สิริอายุ 73 ปี

เมื่อขงจื๊ออายุได้ 3 ขวบ ได้รับการศึกษาหาความรู้ โดยได้รับความช่วยเหลือจากบิดาของมารดาเป็นผู้ปลูกฝังความรู้ให้กับขงจื๊อตั้งแต่ยังเยาว์วัย สิ่งที่ขงจื๊อเล่าเรียนในขณะนั้นคือ จารีต ประเพณี ธรรมเนียมปฏิบัติ และพิธีกรรมของชนชั้นสูงและผู้มีฐานะในสังคมสมัยราชวงศ์โจว เมื่อขงจื๊ออายุ 15 ปี ก็ตั้งปณิธานใฝ่ศึกษาศิลปะวิชาแขนงต่างๆ ดังที่มีบันทึกในหนังสือวาทะวิจารณ์ของขงจื๊อว่า “ข้าอายุ 15 ก็ตั้งมั่นในการศึกษา” (วิกิพีเดีย, 2565, ออนไลน์) พออายุ 17 ปี ขงจื๊อเข้ารับราชการชั้นผู้น้อยในแคว้นหลู่ ทำหน้าที่เป็นเจ้าพนักงานดูแลคลังเสบียงและเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ ตามลำดับ นอกจากนี้เวลาที่จวนขุนนางหรือคหบดีคนใดมีงานมงคลหรือ

อวมงคล ก็จะไปเป็นผู้ทำพิธีกรรมให้ ด้วยอุปนิสัยที่ใฝ่รู้ท่านจึงมุ่งมานะหมั่นศึกษามาโดยตลอด อายุ 20 กว่าก็สนใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง มักถกปัญหาและให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับบ้านเมืองแก่บรรดานักปกครอง จนได้รับการยกย่องให้เป็น “ผู้รอบรู้และสันตในนิติธรรมนิยม” ดังเช่น ครั้นเมื่อเจ้าผู้ครองแคว้นฉี พระนามว่า “ฉีจิ้งกง” เดินทางมาเยือนแคว้นหลู่ พร้อมกับเสนาบดีผู้กระตือรือร้นนามในประวัติศาสตร์นามว่า “เยียนอิง” ทั้งสองได้เชิญขงจื้อเข้าพบและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับสถานการณ์บ้านเมือง

ขงจื้อถนัดในการศึกษาเรียนรู้ข้อดีของคนอื่น เป็นผู้รอบรู้ขยันหมั่นเพียรศึกษาเล่าเรียนตั้งแต่เยาว์วัย เป็นการสั่งสมความรู้ความสามารถสำหรับการสร้างระบบแนวคิด และปูพื้นฐานที่มั่นคงในการถ่ายทอดความรู้แก่ลูกศิษย์ทำให้ในยุคสมัยนั้นมีผู้มาฝากตัวเป็นศิษย์เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ครั้นอายุ 35 แคว้นหลู่เกิดศึกการเมืองภายในจากการแย่งชิงอำนาจกันเองของผู้ปกครอง ขงจื้อจึงเดินทางไปยังแคว้นฉีด้วยความคาดหวังว่า เจ้าผู้ปกครองแคว้นฉีจะสนใจแนวคิดการปกครองของตน แต่ต้องผิดหวังที่เจ้าผู้ปกครองแคว้นฉีไม่ได้ให้ความสำคัญเท่าที่ควร ทั้งยังมีขุนนางคอยกลั่นแกล้งและกีดกัน ท่านจึงกลับมายังแคว้นหลู่หลังจากที่อยู่แคว้นฉีได้ราวหนึ่งปี และดำเนินชีวิตเป็นครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่บรรดาสาธุศิษย์ทั้งหลาย ขงจื้อในวัย 51-54 ปี ใช้ชีวิตวัยกลางคนคลุกคลีกับการปกครองบ้านเมืองอย่างเต็มตัว ด้วยการดูแลท้องที่เล็กๆ แห่งหนึ่งจากนั้นไม่นานก็ได้เป็นผู้คุมการโยธา และผู้ดูแลกฎหมายและการลงทัณฑ์ของแคว้นหลู่ ตามลำดับ ท่านทุ่มเทกับงานและปรารถนาให้มีการปกครองที่ดี บ้านเมืองสงบสุข แต่ต้องผิดหวังกับการเมืองภายในแคว้น จึงได้ลาออกและเดินทางเยือนแคว้นต่าง ๆ เผยแพร่แนวความคิดทางการปกครอง ด้วยความคาดหวังให้บรรดาผู้ปกครองยึดหลักธรรมในการบริหารบ้านเมือง สังคมเป็นระเบียบแบบแผนและสงบสุข แม้จะรู้ว่าเป็นไปได้ยากในสภาพบ้านเมืองเวลา 14 ปี จนกระทั่งอายุได้ 67 ปี จึงเดินทางกลับแคว้นหลู่ และเสียชีวิตเมื่ออายุ 73 ปี

ตลอดระยะเวลาสิบกว่าปีที่เดินทางเยือนผู้ปกครองของแคว้นต่าง ๆ เพื่อแนะแนวทางการบริหารบ้านเมือง ขงจื้อประสบกับอุปสรรคนานัปการ ไม่ว่าจะถูกดูหมิ่นเหยียดหยาม ใส่ร้ายป้ายสี ปองร้าย ควบคุมตัว และแนวความคิดก็ไม่เป็นที่ยอมรับ เนื่องจากสวนทางกับสภาพบ้านเมืองและสังคมในขณะนั้นที่เจ้าครองแคว้นต่างคำนึงถึงผลประโยชน์ความอยู่รอดของแคว้นตน แต่ท่านก็ไม่ลดละความมุ่งมั่นและความกระตือรือร้นที่ต้องการมีส่วนร่วมสร้างสังคมที่ดี ยินดีที่จะอุทิศตนเพื่อประชาชน ท่านกล่าวว่า “ผู้มีปณิธานและมนุษยธรรมจะไม่ทำลายมนุษยธรรมเพียงเพื่อแลกกับการมีชีวิต จะมีแต่อุทิศชีวิตตนเพื่อให้บรรลุมนุษยธรรม” (วิกิพีเดีย, 2565, [ออนไลน์])

3. หลักความรู้ของขงจื้อ

ศาสตร์สี่แขนง ขงจื้อวางรากฐานไว้ ได้แก่ วัฒนธรรม ความประพฤติ ความจงรักภักดี และความซื่อสัตย์ โดยวัฒนธรรมเน้นถึงการเคารพบรรพบุรุษและพิธีการโบราณ ยึดถือผู้อาวุโสเป็นหลัก แต่ไม่ยึดติดหรืออายุที่จะหาความรู้จากคนที่ต่ำชั้นหรืออายุน้อยกว่า

แปดหลักการพื้นฐานในการเรียนรู้ ได้แก่ สืบสวนตรวจสอบ ขยายพรมแดนความรู้ จริ่งใจ แก้ไข ดัดแปลงตน บ่มความรู้ ประพฤติตามกฎบ้านเมือง ประเทศต้องได้รับการดูแล นำความสงบสุขมาสู่โลก

ลำดับการเรียนรู้ ได้แก่ พิธีกรรม ดนตรี ยิงธนู ซี่มา ประวัติศาสตร์ และ คณิตศาสตร์

คุณธรรมทั้งสาม ที่ได้จากการเรียนรู้ ได้แก่ ภูมิปัญญา เมตตากุณา และความกล้าหาญ
สี่ขั้นตอนหลักการสอน ได้แก่ ตั้งจิตใจไว้บนมรรควิธี ตั้งตนในคุณธรรม อาศัยหลักเมตตาเกื้อกูล
สร้างสรรค์ศิลปะใหม่

สี่ลำดับการสอน ได้แก่ คุณธรรมและความประพฤติ ภาษาและการพูดจา รัฐบาลและกิจการ
บ้านเมือง และสุดท้ายคือวรรณคดี

ผลงานโดดเด่นของขงจื้อ

งานทางด้านการศึกษาของขงจื้อปรากฏอยู่ในหนังสือ สังเขปการสอนของขงจื้อ หรือที่จีนเรียกว่า
“หลุน-อวี่” เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับบันทึกและเรื่องราวต่างๆ เช่น คำพูด คำสอนของขงจื้อและกิจกรรมที่ลูกศิษย์
ของท่านได้ช่วยกันรวบรวมขึ้นหลังจากการจากไปของขงจื้อส่วนวรรณกรรมที่ท่านได้รวบรวมขึ้นมีดังนี้

1. ชุนชิว

2. ซื่อจิง

เป็นหนังสือเกี่ยวกับบทกวีนิพนธ์ต่างๆ หนังสือเล่มนี้สามารถนำไปเปรียบเทียบกับ Song of
Solomon ในคัมภีร์ไบเบิล โคลงต่างๆ เป็นเพลงพื้นเมืองที่ร้องกันในสมัยแรกๆ โดยทั่วไปแล้วเป็นบทพรรณนา
ถึงหนุ่มๆ สาว ที่กำลังร้องรำทำเพลงและเล่นหยอกล้อกันด้วยความเสนาหาในฤดูใบไม้ผลิและในฤดูเก็บเกี่ยว

3. ชูจิง

เป็นหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สันนิษฐานว่ารวมโดยขงจื้อเอง ดังนั้นจึงมีความสำคัญอย่างลึกซึ้ง
เป็นการประมวลคำปราศรัย คำสัจยปฎิญาณในพิธีกรรม

4. อี้จิง

เป็นหนังสือเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเป็นตำนานลึกลับ ซึ่งเกี่ยวข้องกับอำนาจศักดิ์สิทธิ์และพลัง
แห่งจุดหมายปลายทาง เป็นงานชิ้นแรกซึ่งได้รับความนิยมและจัดเข้าเป็นชั้นคลาสสิกในสมัยต่อมา มา ลักษณะ
เด่นตำราเล่มนี้ คือ ปากัวหรือรอยสลักแปดตัวซึ่งโหราจีนให้ใช้กันมาตั้งแต่โบราณ และเอ้อหย่า ซึ่งเป็น
ปทานุกรมฉบับแรกที่พยายามอธิบายความมืดมนของตำราว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงและตำราว่าด้วยพิธีกรรม

5. หลี่จี้

เป็นหนังสือเกี่ยวกับพิธีการต่างๆ เป็นการสั่งเกี่ยวกับการปฏิบัติตามพิธีกรรมต่างๆ เช่น วิธีที่ควรจะ
ถือและเหนี่ยวคันศรในระหว่างที่แสดงศิลปะของสุภาพบุรุษในการยิง นอกจากนี้ก็กล่าวถึงการเรียกอัน
ยิ่งใหญ่และทฤษฎีแห่งมัชฌิม

เมื่อพวกมองโกลเข้ายึดจีนได้ในราว ค.ศ. 1278-1368 จักรพรรดิคุปไ่ล่าชานก็ได้ขัดขวางลัทธินี้
ทรงยึดหลักของขงจื้อ ต่อมาในสมัยราชวงศ์หมิงได้พยายามล้มล้างอิทธิพลของพวกมองโกล และรื้อฟื้นการตั้ง
ยศฐานบรรดาศักดิ์ตลอดจนมีพิธีการบูชาขงจื้อและเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาตำราขงจื้อเป็นอย่างมาก
สมัยราชวงศ์หมิงได้รื้อฟื้นการสอนแบบขงจื้อคือเปิดให้มีการสอบขั้นสูงถึง 89 ครั้ง มีผู้สอบผ่านการสอบขั้นสูง
เพียง 280 คน มีการยกส่วนต่างๆ ของตำราขงจื้อมาเขียนตีความและวิจารณ์ โดยยึดแบบของซูซีตั้งแต่สมัย
ราชวงศ์ซ้องเป็นหลัก ลัทธิขงจื้อนี้มีชื่อเสียงมาก และเผยแพร่เข้าไปในหมู่พวกแมนจูโดยพวกแมนจูใช้หลักของ
ขงจื้อในการปกครองจีน จะเห็นได้ว่าไม่ว่าพวกมองโกลหรือแมนจูก็ตามที่มีอำนาจยึดครองจีนได้ ต่างก็

ตระหนักดีว่า การที่จะปกครองเงินได้จะต้องอ้างไว้ซึ่งอารยธรรมตลอดจนลัทธิขงจื๊อที่ชาวจีนยึดถือปฏิบัติกัน
ปรัชญาปัจเจกชน

ขงจื๊อสอนว่า ความเจริญหรือความเสื่อมของโลก ของสังคมเกิดมาจากปัจเจกชนหรือแต่ละบุคคล
เป็นรากฐาน เพราะฉะนั้นรัฐจะต้องพัฒนาคนให้ดีเสียก่อน แล้วสังคม ประเทศ ตลอดถึงโลกก็จะดีขึ้นตามโดย
อัตโนมัติ ขงจื๊อเชื่อว่า การที่จะเป็นคนดีได้นั้น ประการแรก จะต้องได้รับการศึกษา (พิน ดอกบัว, 2555: 70)
การศึกษาก็จะทำให้คนฉลาดขึ้น สามารถแยกแยะระหว่างสิ่งดีและสิ่งชั่วร้าย ว่าสิ่งไหนควรทำและไม่ควรทำ
อะไรเป็นไปเพื่อความเจริญ อะไรเป็นไปเพื่อความเสื่อม เมื่อรู้แล้วก็หาทางหลีกเลี่ยงความเสื่อมแล้วดำเนิน
ไปสู่ความเจริญ ขงจื๊อเชื่อว่าทุกคนมีอรรถาศัยใกล้เคียงกัน แต่ที่มาแตกต่างกัน เป็นคนดี คนชั่ว คนฉลาด คนโง่
ก็เพราะการศึกษาอบรม อย่างเช่น คนที่มีการศึกษาอบรม ก็ย่อมจะรู้จักปรับปรุงตนให้ดีขึ้น สละความไม่ดีทิ้ง
ออกไป เหล่านี้เป็นต้น ก็จะเป็นผลให้เป็นคนดี แต่ถ้าไม่เป็นตามนี้ ก็เป็นคนชั่ว ขงจื๊อสนับสนุนให้คนเทิดทูน
ธรรมยิ่งกว่าชีวิต ข้อนี้ตรงกับโซเครตีส นักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ของกรีก และตัวโซเครตีสเอง ก็ได้ปฏิบัติเป็น
ตัวอย่างมาแล้ว หรือแม้แต่พระพุทธเจ้าก็ได้ตรัสเชิดชูคุณธรรมเช่นกัน แสดงว่าคุณธรรมมีคุณค่าเหนือสิ่งใดๆ
ขงจื๊อได้กล่าวถึงคุณธรรมที่เป็นไปเพื่อความสุข ความเจริญไว้เป็นอเนกนัย

ปรัชญาสังคม

สังคมมิใช่ชนโกล ก็คือการรวมตัวของปัจเจกชนนั่นเอง คนเรามีไข้อยู่โดดเดี่ยว จะต้องเกี่ยวข้องกับ
คนอื่นด้วย เมื่อมีความเกี่ยวข้องกัน สังคมก็เกิดขึ้น และเมื่อมีความเกี่ยวข้องกัน ก็จำเป็นต้องมีหลักในการ
ปฏิบัติต่อกัน เป็นเหตุให้เกิดปรัชญาสังคมขึ้นมา ขงจื๊อได้จัดความเกี่ยวข้องหรือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล 5
ประเภท พร้อมทั้งหน้าที่ ที่จะต้องปฏิบัติต่อกันดังต่อไปนี้ (พิน ดอกบัว, 2555: 72)

1. ผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้การปกครอง โดยผู้ปกครองผู้ปกครองแสดงความนับถือให้เกียรติ ส่วนผู้อยู่
ใต้อำนาจปกครองก็ต้องจงรักภักดี
2. บิดามารดากับบุตรธิดา โดยบิดามารดาให้ความเมตตากรุณา ส่วนบุตรธิดาก็มีความกตัญญู
กตเวทิต
3. สามีกับภรรยา โดยสามี มีคุณธรรม ฝ่ายภรรยาก็ต้องเชื่อฟัง
4. พี่กับน้อง โดยที่วางตัวให้สมกับเป็นที่ ส่วนน้องก็เคารพเชื่อฟัง
5. เพื่อนกับเพื่อน ต่างก็ต้องทำตัวให้หน้าเชื่อถือและไว้วางใจกันได้

ขงจื๊อมีความเห็นว่า ความยุ่งยากที่เกิดขึ้นในสังคม ก็เพราะคนไม่ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ เช่น
บิดามารดาไม่เลี้ยงดูบุตรธิดาให้ดี บุตรธิดาก็ไม่มีความกตัญญูกตเวทิตต่อบิดามารดา สามีกับภรรยาต่างนอกใจ
กัน เป็นต้น ผลก็คือความเดือดร้อนต่างๆ ก็จะมาตกแก่สังคม ทำให้สังคมเดือดร้อน แต่ตรงกันข้าม หากทุกคน
ทำตามหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ปัญหาความวุ่นวายของสังคมก็จะหมดไป เพราะฉะนั้นการทำหน้าที่ของตนให้
ดีจึงสำคัญ ดังที่ขงจื๊อว่า “กษัตริย์ต้องทำหน้าที่ของกษัตริย์ให้สมบูรณ์ ขุนนางต้องทำหน้าที่ขุนนางให้สมบูรณ์
บิดามารดาทำหน้าที่บิดามารดาให้สมบูรณ์ บุตรธิดาก็ทำหน้าที่บุตรธิดาให้สมบูรณ์” การที่แต่ละคนจะทำ
หน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ได้ ก็เพราะมีใจตั้งอยู่บนคุณธรรมพื้นฐาน คือ เอาใจเขามาใส่ใจเรา เราชักสุขเกลียด
ทุกข์ฉันทิ คนอื่นสัวอื่นก็ฉันทิ การเอาใจเขามาใส่ใจเรา ภาษาจีนเรียกว่า “ชู่”

ปรัชญาสังคมของขงจื้อ ก็ทำนองเดียวกับคำสอนในพุทธศาสนาที่เรียกว่า คิทธิปฏิบัติ ที่ว่าด้วยทศ 6 ได้แก่ ทิศตะวันออก คือบิดามารดา ทิศใต้ คือ ครู-อาจารย์ ทิศตะวันตก บุตร ภรรยา ทิศเหนือ มิตรสหาย ทิศเบื้องบน นักบวช และทิศเบื้องต่ำ ข้าทาส บริวาร หรือผู้น้อย ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ ย่อมจะมีความเกี่ยวข้องกันในฐานะใด ในฐานะหนึ่ง หรือหลายฐานะ ใครอยู่ในฐานะไหนก็ต้องทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์

3. ปรัชญาการเมือง

สังคมทั้งหลายเมื่อมารวมกัน ก็เป็นเหตุให้เกิดรัฐขึ้นมา เมื่อมีรัฐหรือประเทศก็ต้องมีผู้ปกครองหรือรัฐบาล คอยปกครองดูแลสังคมให้เป็นไปอย่างปกติสุขและเจริญก้าวหน้าต่อไป แต่ก็ความจริงว่า ยังมีผู้ปกครองหรือรัฐบาลที่ไม่ดีอยู่มาก ใช้วิธีการขี่ทารุณประชาชน ทำให้ประชาชนต้องเดือดร้อนมาก ขงจื้อได้คิดหาทางที่จะให้มีนักปกครองหรือรัฐบาลที่ดี จึงเป็นสาเหตุให้เกิดปรัชญาหรือปรัชญาการเมืองขึ้นมา โดยส่วนตัว ขงจื้อนิยมชมชอบรัฐศาสตร์จารีต นิติธรรมนิยมโบราณ ขงจื้อได้เสนอปรัชญาการเมืองขึ้นมา มีเป้าหมายเพื่อนำสันติสุขและความเจริญมาให้ประชาชนเป็นที่ตั้ง เหตุที่สำคัญที่จะบันดาลให้บรรลุถึงผลดังกล่าวได้ก็อยู่ที่ตัวผู้นำ หากได้ผู้นำเป็นคนดีมีความรู้ก็สามารถทำให้สัมฤทธิ์ผลได้ เพราะฉะนั้นขงจื้อจึงให้ความสำคัญในการพัฒนาผู้นำเป็นการใหญ่ ขงจื้อเชื่อว่า การที่จะสร้างให้เป็นคนดี ประการแรกจะต้องให้การศึกษาอบรมเสียก่อน วิชาที่ขงจื้อสอนมีหลายวิชา หรือที่เรียกว่าศาสตร์ทั้ง 6 (พิน ดอกบัว, 2555: 76) ซึ่งก็มีประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ ธรรมชาติวิทยา นิติธรรมนิยม กวินิพนธ์ ดนตรี เพราะนิติธรรมนิยมประเพณีตลอดถึงมารยาททางสังคมเป็นแนวทางให้คนดำเนินไปสู่ความเป็นอารยชนเป็นคนเมือง มีวิชาคนป่า ส่วนวิชากวินิพนธ์ก็เพื่อให้ได้เห็นความงามและเป็นระเบียบ ทำให้เกิดแรงบันดาลใจนำไปสู่การคิดคำนึงถึงความทรงจำเก่าๆ ทั้งเป็นการเสริมสร้างการสมาคมและเป็นการระบายความไม่สมหวังของคนได้ด้วย ส่วนวิชาดนตรีก็เพื่อให้ซาบซึ้งถึงความไพเราะ ความกลมกลืนกัน ดนตรีมีเพียงแต่ทำความรู้สึกนึกคิดให้กลมกลืนกันเท่านั้น แต่ยังนำความสับสนวุ่นวายของสังคมไปสู่ความเป็นระเบียบเรียบร้อยอีกด้วย วิชาทั้ง 3 นี้ เป็นไปเพื่อกล่อมเกล่าใจคนให้อ่อนโยนละมุนละไม เหมาะที่จะปลูกให้มีคุณธรรมต่อไป ขงจื้อได้กล่าวว่า “อุปนิสัยของคนอาจปลูกฝังขึ้นได้ด้วยกวินิพนธ์เสริมสร้างให้มั่นคงด้วยจารีตประเพณี และทำให้สมบูรณ์ได้ด้วยดนตรี” (ชีวไซ, 2523: 74)

ความเป็นไปของขงจื้อหลายอย่างคล้ายกับโซเครตีส อย่างเช่น ขงจื้อและโซเครตีสชอบเสาะแสวงหาความรู้อย่างไม่หยุดหย่อน ทั้งพยายามสั่งสอนอบรมคนอย่างไม่เบื่อหน่าย โซเครตีสกล่าวว่า “ข้าพเจ้ารู้อย่างเดียวว่าข้าพเจ้าไม่รู้” (“I know that I know nothing” หรือ “I know one thing: that I know nothing”) ส่วนขงจื้อก็กล่าวว่า “ลักษณะผู้รู้คือผู้รู้ตัวว่ารู้อะไรบ้างและไม่รู้อะไรบ้าง”(ดอกบัวขาว และพิภพ ตั้งคณะสิงห์, 2513: 34) ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า เมื่อข้าพเจ้าสอนอะไร หากท่านรู้ก็บอกว่ารู้ เมื่อไม่รู้ก็บอกว่าไม่รู้ นั่นแหละคือความรู้ โซเครตีสเที่ยวสั่งสอนอบรมคนให้เป็นฉลาดและเป็นคนดี ดังที่เขากล่าวว่า “ข้าพเจ้าจะอยู่ในกรุงเอเธนส์ตามเทวบัญชา จะคอยชักนำชาวเอเธนส์ให้ทำความดีตลอดเวลา จะอยู่กับท่านไม่จากไป ดุจดั่งไรไม่พรากไปจากม้า...ข้าพเจ้าทำตัวเหมือนบิดาหรือพี่ชายใหญ่ คอยให้อาวาทเพื่อดำเนินชีวิตไปในทางที่ชอบ พยายามให้แต่ละคนเลิกคิดถึงเรื่องว่าคนมีอะไร แต่ให้คิดเสียใหม่ว่าตนคืออะไร ให้ศึกษาทางที่จะเป็นคนฉลาดและเป็นคนดี...” ส่วนขงจื้อก็เที่ยวสั่งสอนอบรมคนให้เป็นคนฉลาดและคนดีเช่นกัน และการใช้ดนตรีและกวินิพนธ์มาเป็น

หลักสูตรในการศึกษาของขงจื้อ ก็เหมือนกับวิธีการของเพลโต ศิษย์เอกของโซเครตีส เพลโตถือว่าดนตรีและกวีนิพนธ์มีอำนาจช่วยกล่อมเกลาคิดใจให้อ่อนโยนควรที่จะรับคุณธรรมต่อไป ดนตรีทำให้วิญญาณได้ส่วนทำนองเดียวกับกายบริหารทำให้ร่างกายได้สัดส่วน ฉะนั้น ขงจื้อก็เช่นกัน ถือว่ากวีนิพนธ์และดนตรีเป็นเครื่องมือในการกล่อมเกลารวมให้สงบประณีตได้อย่างดี

ขงจื้อมีความเชื่อว่า ทุกคนมีธรรมาศัยคล้ายกันโดยธรรมชาติคืออยากเป็นคนดี ไม่อยากเป็นคนชั่ว แต่ที่ต้องถลาตัวเป็นคนชั่วก็เพราะ 2 สาเหตุ คือ 1. ไม่ได้รับการศึกษาอบรม จึงทำให้ไม่รู้ว่าอะไรดีอะไรชั่ว 2. ความจำเป็นบังคับ เช่น ความอดอยากยากจน หากรัฐสามารถแก้เหตุทั้ง 2 อย่างนี้ได้ก็จะมีคนชั่วอีกต่อไป ขงจื้อได้พิสูจน์ถึงทฤษฎีนี้แล้ว ได้ผลสมความมุ่งหมาย เรื่องมีอยู่ว่า สมัยที่ขงจื้อกำลังมีชีวิตรุ่งโรจน์ในทางการเมืองในแคว้นหลู่ โดยเป็นรัฐมนตรีกระทรวงยุติธรรม ขงจื้อได้ใช้อำนาจหน้าที่ออกกระเทียบแก่นักโทษล้นคุกดังต่อไปนี้ ประการแรก ขงจื้อได้ทำการศึกษาประวัตินักโทษแต่ละคนตลอดถึงครอบครัวของเขา ประการถัดมา ขงจื้อได้เชิญนักกฎหมายและผู้พิพากษามาพบ ขงจื้อได้กล่าวแก่นักกฎหมายและผู้พิพากษาว่า ตนได้ศึกษาประวัตินักโทษแต่ละคนแล้ว พบว่านักโทษเกือบทั้งหมดเป็นคนเขลา เพราะไม่ได้รับการศึกษาอบรมและเป็นคนยากจนหรือเป็นลูกของคนเขลาและยากจน คนรวยมักจะได้รับการศึกษา จึงมีความสามารถที่จะประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิตได้ เมื่อคนรวยทำอาชญากรรมก็อาจหลบเลี่ยงโทษทัณฑ์ โดยให้สินบนแก่ผู้พิพากษา เพราะฉะนั้นงานที่จะต้องทำรีบด่วนก็คือ ขจัดความโง่เขลาโดยให้การศึกษา และขจัดความยากจนโดยช่วยให้เขามีความสามารถประกอบอาชีพที่ซื่อสัตย์สุจริต

โซเครตีสเชื่อว่า คุณธรรมจะคอยควบคุมไม่ให้คนทำความชั่ว สมมุติว่าถ้าจะทำความชั่ว โซเครตีสก็ยังมีความเห็น ว่า ถ้าบุคคลทำความชั่วทั้งๆ ที่รู้ว่าเป็นความชั่วก็ยิ่งดีกว่า คนที่ทำความชั่วโดยยังไม่ว่าชั่ว เพราะฝ่ายแรกยังมีความรู้ว่าอะไรดี ยังมีภาวะแห่งความดีเป็นสาระอยู่ในตัว ผิดกับฝ่ายหลังยังไม่มีภาวะดังกล่าวเลยก็มีหวังทำความชั่วต่อไปเรื่อยๆ

ขงจื้อเชื่อว่า หากได้ผู้นำที่ดีเด่นทั้งความรู้และคุณธรรมมาปกครองประเทศแล้วไซ้รั ก็จะเป็นดลบันดาลความผาสุกและเจริญรุ่งเรืองให้เกิดขึ้นแก่พลเมืองได้เป็นแน่แท้ ขงจื้อให้ความสำคัญต่อผู้นำประเทศชาติมาก เป็นกับตันที่จะพำรัฐนาวาไปถึงจุดหมายปลายทาง คือ ความสุข ความเจริญรุ่งเรือง เพราะความรู้ความสามารถและคุณธรรมที่สูงส่งของผู้นำบันดาลให้เกิด ทั้งความดีของผู้นำก็ช่วยดึงดูดจิตใจของพลเมืองให้เอาแบบอย่างด้วย ขงจื้อได้วางหลักสูตรสำหรับผู้ปกครองไว้ 9 ประการ คือ (มาลี ศรีเพชรภูมิ, 2526: 31)

1. การอบรมตนให้มีคุณธรรม
2. การยกย่องผู้มีความรู้ความสามารถ
3. การปฏิบัติหน้าที่อย่างดีที่สุด ตามความสามารถเหมาะสมกับฐานะบุคคลในสังคม
4. การยกย่องขุนนางผู้ใหญ่หรือผู้มีอำนาจในแผ่นดิน
5. การแผ่พระคุณไปในหมู่ขุนนางผู้น้อง
6. การแผ่ความรักไปในหมู่ราษฎร ดุจบุตรธิดาในอุทร
7. การสนับสนุนส่งเสริมศิลปวิทยาและอาชีพต่างๆ ให้เจริญ
8. การต้อนรับชาวต่างชาติที่เข้ามาค้าขายหรือสวามิภักดิ์

9. การผูกมัดน้ำใจเจ้าครองนครทั้งหลายด้วยไมตรี

สูตรทั้ง 9 ข้อนี้ มีทั้งนโยบายปกครองตน ปกครองประชาชน ปกครองราชการ นโยบายการศึกษา เศรษฐกิจ ตลอดจนนโยบายต่างประเทศ และสูตรทั้ง 9 ข้อนี้ สามารถย่อลงในคำพูด 2 คำ คือ เจิ้งหมิง ซึ่งแปลว่า การปฏิบัติงานให้ถูกต้องกับฐานะและชื่อเสียงของตน

ขงจื้อมีความเห็นว่า ในการปกครองประเทศ ผู้ปกครองอย่าใช้พระเดชนำหน้า เพราะการใช้พระเดช อาจทำให้ราษฎรเกรงกลัวได้ก็จริง แต่รัฐก็ได้รับความเกลียดชังจากราษฎรเช่นกัน เพราะกลัวกับการเกลียดนั้น อยู่ใกล้กัน การใช้กำลังถึงจะเอาชนะได้ก็เพียงขณะภายนอก ไม่สามารถเอาชนะจิตใจราษฎรได้ เมื่อราษฎรไม่พอใจมากก็จะคิดต่อต้าน หรืออย่างน้อยก็ไม่ให้ความร่วมมือ แต่ตรงกันข้ามหากรัฐบาลใช้พระคุณนำหน้า พลเมืองก็จะนิยมชมชอบและให้การสนับสนุน

ผู้ปกครองหรือรัฐที่ฉลาด จะต้องตระหนักอยู่เสมอว่า ตนตกเป็นเป้าสายตาของประชาชน หากทำให้ประชาชนเห็น ประชาชนก็จะยกย่อง แต่ถ้าทำไม่ดีให้ประชาชนเห็น ประชาชนก็จะเหยียดหยาม เพราะฉะนั้น ผู้นำหรือรัฐบาลที่ดีที่ฉลาดจะต้องทำตัวเป็นตัวอย่างในทางดีเพื่อให้ประชาชนเห็น ดังที่จื้อลู่กับขงจื้อสนทนากัน ดังต่อไปนี้

จื้อลู่ “นักปกครองที่ดีนั้นเป็นอย่างไร” ขงจื้อ “นักปกครองที่ดี ย่อมทำตนให้เป็นตัวอย่างของประชาชน ในงานที่ต้องเกณฑ์ประชาชนทำอย่างเหน็ดเหนื่อย ก็จงเป็นผู้เนื่องเสียก่อนเขาเหล่านั้น”

ขงจื้อกล่าวถึงวิธีสัมฤทธิ์ผลของการปกครองไว้ 5 ประการ คือ (เสถียร โปธินันทะ, 2506: 133-134)

1. มีความอ่อนน้อมถ่อมตนต่อประชาชน ประชาชนก็จะให้เกียรติเขา
2. มีความโอบอ้อมอารีต่อประชาชน ประชาชนก็ย่อมจะรักดีต่อเขา
3. มีความซื่อสัตย์ต่อประชาชน ประชาชนก็จะเกิดความมั่นใจในผู้นำนั้น
4. ทำงานอย่างเข้มแข็งจริงจัง ก็ย่อมมีผลงานปรากฏอยู่เสมอ
5. สร้างพระคุณให้ประชาชน ประชาชนก็พร้อมที่จะสนับสนุน

เมื่อผู้นำหรือรัฐบาลดี เป็นที่พอใจของประชาชนแล้ว ประชาชนก็จะรักเทิดทูนผู้นำหรือรัฐบาลนั้น ทั้งจะถือผู้นำหรือรัฐบาลคนนั้นเป็นแบบอย่าง เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้นำหรือรัฐบาลก็ไม่จำเป็นต้องใช้พระเดช ปกครองบ้านเมือง ความดีของผู้นำหรือรัฐบาลจะเป็นหลักประกัน เกิดเป็นแรงดึงดูดให้ประชาชนทำตาม ดุจฝูงโคก็ย่อมไปตามจ่าฝูง ฉะนั้น ดังที่หลี่คังจื้อถามขงจื้อว่า “จะฆ่าพวกทุจริตให้หมด เพื่อรักษาคนสุจริตให้อยู่อย่างปกติสุขจะดีหรือไม่”

ขงจื้อ “ถ้าท่านเป็นผู้ปกครองที่ดี ทำไมจะต้องใช้วิธีฆ่าฟันกันด้วยเล่า ถ้าท่านทำตัวให้ดี ประชาชนก็จะถือเอาเป็นแบบอย่างเอง ผู้ปกครองเหมือนลม ประชาชนดุจหญ้า ธรรมดาหญ้าย่อมลู่ไปตามลม” ขงจื้อมีความเห็นว่า ผู้ปกครองที่ดีจะต้องฟังเสียงประชาชนถือเสียงประชาชนเป็นเสียงสวรรค์ ประชาชนต้องการอะไร ก็ต้องตอบสนองอย่างนั้น เป็นฝ่ายประชาชนตลอดเวลา ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า “สิ่งใดที่ประชาชนพอใจ เราจงพอใจ สิ่งใดที่ประชาชนเกลียดชัง เราก็จงเกลียดชัง ผู้ใดทำอย่างนี้ ผู้นั้นเชื่อว่าเป็นบิดามารดาของประชาชน” ถ้าใครทำได้ดังกล่าว ก็จะสามารถอยู่ในตำแหน่งได้นาน เพราะไม่ถูกเล่นงานจากประชาชน แต่ถ้าทำตรงกันข้ามก็จะหลุดจากตำแหน่งในเร็ววัน ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า “ผู้ที่ได้ประชาชนไว้ก็เท่ากับได้รัฐไว้ ส่วนผู้ที่ละทิ้งประชาชนก็เท่ากับเสียรัฐไปด้วย” ข้อนี้แสดงว่า เสียงประชาชนมีความสำคัญกว่าสิ่งใดหมด ผู้นำหรือรัฐบาลก็

ต้องฟังเสียงประชาชน ใช้เสียงประชาชนเป็นปรอทวัดอุณหภูมิของการปกครอง ตัดอย่างอื่นพอดตัดได้ แต่จะตัดเสียงประชาชนนั้นไม่ได้

4. ปรัชญาจริยธรรม

ขงจื้อมองสังคมของมนุษย์ในแง่ของความสัมพันธ์ตามทฤษฎีแบบ Organism คือ สังคมประกอบขึ้นจากหน่วยย่อย คือปัจเจกชนแต่ละคน ถ้าแต่ละคนเป็นคนดี สังคมก็จะดีด้วย การกระทำของแต่ละคนย่อมกระทบกระเทือนต่อสังคมเหมือนร่างกายเราประกอบขึ้นด้วยอวัยวะ (Organs) ต่างๆ ถ้าอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งได้รับอันตรายย่อมกระทบต่ออวัยวะส่วนรวม (Organism)

อนึ่ง ขงจื้อมีความเห็นว่า บุคคลแต่ละคนย่อมจะมีความสัมพันธ์ต่อกันไม่โดยฐานใดก็ฐานะหนึ่งและความสัมพันธ์ขั้นมูลฐานในสังคมที่ควรจะได้รับ การปรับปรุง พัฒนามีอยู่หลายประการ คือ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง
2. ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดากับบุตรธิดา
3. ความสัมพันธ์ระหว่างสามีกับภรรยา
4. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้น้อยกับผู้ใหญ่
5. ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนต่อเพื่อน

ในความสัมพันธ์ 5 ประการนี้ ขงจื้อได้วางหลักจริยธรรมสำหรับปฏิบัติ ในฐานะนั้นๆ ไว้ดังนี้

ความสัมพันธ์ประเภทที่หนึ่ง เมตตา, สุจริต จงรักภักดี

ความสัมพันธ์ประเภทที่สอง เมตตา, กตัญญูกตเวที

ความสัมพันธ์ประเภทที่สาม รัก, ซื่อสัตย์, รับผิดชอบในหน้าที่แห่งตน

ความสัมพันธ์ประเภทที่สี่ คารวธรรม

ความสัมพันธ์ประเภทที่ห้า ความจริงใจ

ขงจื้อย้ำว่าในการอยู่ร่วมกัน จะต้องปรับปรุงความสัมพันธ์ขั้นมูลฐานนี้ให้ดีเสียก่อน สังคมส่วนใหญ่จะเป็นอยู่เป็นสุข (Ordered Society) และนอกเหนือไปจากนี้ ปัจเจกชนแต่ละคนต้องปฏิบัติตามหลักจริยธรรมดังต่อไปนี้

1. จริยธรรมทางกาย (Morality in Action) หมายถึง จริยธรรมที่ควรปฏิบัติเพื่อประโยชน์ต่อตัวเองและสังคม จริยธรรมนี้มีชื่อว่า เจิ้งหมิง คือการปฏิบัติให้สมกับที่ตัวเป็น (Rectification of the name) หมายความว่าแต่ละคนย่อมจะมีความเป็น เช่น เป็นตำรวจ เป็นครู เป็นนายกรัฐมนตรื ฯลฯ ความเป็นแต่ละอย่าง (ชื่อ) ย่อมบ่งบอกถึงหน้าที่และความรับผิดชอบ ฉะนั้น เมื่อเราเป็นอะไร ต้องทำหน้าที่และมีความรับผิดชอบนั้นๆ อย่างสมบูรณ์ ขงจื้อกล่าวไว้ว่า “ความยุ่งยากในสังคมเกิดขึ้น เพราะคนไม่ทำหน้าที่ของตัวเองให้สมบูรณ์ ส่วนมากเป็นแต่เพียงในนาม”

2. จริยธรรมทางใจ (Morality in Cultivation) คือหลักปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจของตัวเอง ได้แก่

2.1 ความรักใคร่เมตตา (Human Heartedness) หรือเหริน หมายถึงความรักโดยไม่จำกัดขอบเขต ไม่มีการแบ่งแยก เช่นเดียวกับหลักเมตตาในพระพุทธศาสนา และหลักความรักแห่งพระเจ้า (Divine Love) ในศาสนาคริสต์

2.2 สัมมาปฏิบัติ (Rightousness) หรืออ้อ ได้แก่การกระทำในสิ่งที่เห็นว่าถูกหรือควร โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน หรือโดยแรงบังคับภายนอกที่พูดกันสั้นๆ ว่า ทำความดีเพื่อความดี (Do good for the good's sake) ขงจื้อย้ำว่าในการกระทำของเราแม้จะกระทำในสิ่งที่ดี แต่ถ้าทำเพราะหวังสิ่งตอบแทนอย่างอื่น เช่น ชื่อเสียง เงินทอง จะจัดว่าเป็นสัมมาปฏิบัติ (Rightous Action) ไม่ได้ เราจะต้องทำความดีนั้นเพื่อความดี เพราะความดีมีค่าในตัวมันเองอยู่แล้ว ความดีมีได้อยู่ที่ผลที่ได้รับ (The Value of doing what we ought to do lies in doing itself and not in the external result) การปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าวอาจจะเป็นการยาก ขงจื้อจึงวางหลักปฏิบัติสั้นๆ เพื่อการก้าวหน้าไปสู่จริยธรรมดังกล่าวข้างต้นไว้ หลักปฏิบัตินี้ คือ 1. ปฏิบัติต่อผู้อื่นเหมือนที่ท่านปรารถนาจะให้คนอื่นปฏิบัติต่อท่าน 2. จงอย่าปฏิบัติต่อผู้อื่นในสิ่งที่ท่านไม่ปรารถนาจะให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อท่าน

อนึ่ง ขงจื้อกล่าวว่า ผู้ที่จะปฏิบัติตามหลักจริยธรรมต่างๆ ได้อย่างไม่ท้อถอย จะต้องเป็นผู้ที่รู้จัก มิ่ง คำว่า มิ่ง มีความหมายว่า “โชคชะตา” หรือองค์การสวรรค์ ขงจื้อให้ความหมายว่าการดำเนินชีวิตนั้น มีบางสิ่งบางอย่างที่พ้นวิสัยที่เราจะควบคุมหรือลิขิต มันเป็นอย่างที่มันจะเป็นเช่นเดียวกับที่ชาวพุทธพูดกันว่า “มันเป็นกรรม” ฉะนั้น ในการครองชีวิตเราจะต้องเข้าใจในสิ่งนี้ เพื่อมิให้เกิดความท้อแท้ในการประกอบความดี

5. อิทธิพลของปรัชญาขงจื้อ

ปรัชญาขงจื้อ ได้มีอิทธิพลต่อชาวจีนอย่างใหญ่หลวงรอบด้าน คำสอนของขงจื้อถือเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต และเป็นมาตรฐานของสังคม ความรู้สึกนึกคิดของชาวจีนจะแนบแน่นอยู่กับปรัชญาขงจื้อ งานนิพนธ์ของขงจื้อ ถือกันว่าเป็นวรรณกรรมชั้นสูง และเป็นหลักสูตรใช้ศึกษากันในสถาบัน การศึกษาต่างๆ อีกทั้งเป็นวิชาสำหรับสอบไล่ของทางราชการอีกด้วย ปรัชญาขงจื้อทำให้ชาวจีนมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนหลายอย่าง เช่น 1. ชาวจีนให้ความสำคัญในเรื่องครอบครัวมาก ถือว่าครอบครัวเป็นรากฐานของสังคม จึงพยายามสร้างครอบครัวให้เป็นปึกแผ่น เป็นครอบครัวใหญ่ ประกอบด้วยคนหลายรุ่น ทั้งพ่อ แม่ ปู่ ย่า ลูก หลาน เหลน ทั้งในภาษาจีนก็เอื้ออำนวย คือมีคำบอกลำดับญาติไว้อย่างชัดเจน ว่าใครมีความสัมพันธ์กันอย่างไร มาจากสายไหน สืบสายมาจากบิดา หรือมารดา ดุจคำว่าน่าและอา ในภาษาไทยฉนั้นนั้น รวมความแล้วชาวจีนให้ความสำคัญต่อญาติมาก 2. ชาวจีนให้เกียรติผู้สูงอายุ ทั้งใช้สรรพนามให้เหมาะสมกับวัย เรียกพี่ ป้า น้า อา เป็นต้น แม้ต่อคนที่ไม่ใช่ญาติ ดุจเดียวกับธรรมเนียมไทย คนจีนมีลูกหลานแล้วมักจะไว้หนวดเพื่อแสดงว่าตัวแก่แล้ว 3. ชาวจีนให้ความสำคัญต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว จะต้องดูแลสถานที่ฝังศพบรรพบุรุษให้ดีตลอดถึงคอยเช่นไหว้อยู่เสมอ และให้ดีด้วย 4. ชาวจีนนิยมยกย่องครูบาอาจารย์ไว้สูง แต่ไม่นิยมยกย่องทหาร ชาวจีนให้ความสำคัญต่อผู้ใช้ความรู้มากกว่าผู้ใช้กำลัง ตามคำสอนของขงจื้อ 5. ชาวจีนไม่ชอบมีเรื่องต้องขึ้นโรงขึ้นศาล แต่จะพยายามตกลงประองดองกันให้ได้

เหล่านี้เป็นต้น เพราะฉะนั้นปรัชญาของขงจื๊อจึงเป็นแม่แห่งวัฒนธรรมจีนตลอดมากกว่า 2,000 ปี ถึงแม้จะมีเหตุการณ์ที่ทำให้อิทธิพลของปรัชญาของขงจื๊อต้องเสื่อมไปจากแผ่นดินใหญ่ก็ตาม แต่แนวปรัชญาของขงจื๊อยังคงมีชีวิตอยู่ในประเทศจีนขณะนี้ เพราะรัฐบาลของประเทศจีนคณะชาติบนเกาะไต้หวัน ได้ให้เกียรติยกย่องขงจื๊อ เช่น พ.ศ. 2495 รัฐบาลได้เปลี่ยนวันครุแห่งชาติ จากวันที่ 17 สิงหาคม มาใช้วันเกิดของขงจื๊อ คือ วันที่ 28 กันยายน แทน และเมื่อถึงวันนี้ทางการจะหยุดงาน 1 วัน เพื่อให้เกียรติต่อศาสดาของศาสนาขงจื๊อ นอกจากนี้ยังได้ให้เงินเดือนเป็นค่าครองชีพแก่ผู้สืบสกุลขงจื๊ออีกด้วย

วิเคราะห์ปรัชญาสังคมและการเมืองของขงจื๊อ

แนวคิดปรัชญาสังคมของขงจื๊อเกิดจากการที่ขงจื๊อมีความเห็นว่า ความยุ่งยากเดือดร้อนที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น เป็นเพราะคนในสังคมไม่ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ เช่น บิดามารดาไม่เลี้ยงดูบุตรธิดาให้ดี บุตรธิดาก็ไม่มีความกตัญญูต่อบิดามารดา สามีกับภรรยาต่างนอกใจกัน เป็นต้น ผลก็คือความเดือดร้อนต่างๆ ก็จะมาตกแก่สังคม ทำให้สังคมเดือดร้อน แต่ตรงกันข้าม หากทุกคนทำตามหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ ปัญหาความวุ่นวายของสังคมก็จะหมดไป เพราะฉะนั้นการทำหน้าที่ของตนให้ดีจึงสำคัญ การที่แต่ละคนจะทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ได้ ก็เพราะมีใจตั้งอยู่บนคุณธรรมพื้นฐาน คือ เอาใจเขามาใส่ใจเรา เรารักสุขเกลียดทุกข์ฉันทใคร่คนอื่นสัตว์อื่นก็ฉันทนั้น การเอาใจเขามาใส่ใจเรา ปรัชญาสังคมของขงจื๊อ มีลักษณะคล้ายกับคำสอนในพุทธศาสนาที่เรียกว่า คิทธิปฏิบัติ ที่ว่าด้วยทศ 6 ฉะนั้น ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้ ย่อมจะมีความเกี่ยวข้องกันในฐานะใด ฐานะหนึ่ง หรือหลายฐานะ ใครอยู่ในฐานะไหนก็ต้องทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ สังคมจึงจะดำเนินไปได้ด้วยความสงบสุข

เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดปรัชญาสังคมของขงจื๊อที่ถ้าทุกคนทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ สังคมประเทศชาติย่อมสงบสุขนั้นก็ดูจะไม่เกินความจริงเพราะทุกคนต่างทำหน้าที่ของตนคือรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเองทำอยู่เป็นอยู่ การขับเคลื่อนกิจกรรมการทำงานต่างๆ ของสังคมก็จะไม่ติดขัดสิ้นไหลไปตามกระบวนการเพราะมีผู้รับผิดชอบปฏิบัติดูแลในส่วนของตนดีแล้ว เป็นระบบความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับเฉพาะบุคคลที่ควรเกี่ยวข้องเท่านั้น เช่น ญาติ พี่น้อง เพื่อน เจ้านาย สามีภรรยา และบริวาร ดูเหมือนความสัมพันธ์จะถูกจำกัดเฉพาะกลุ่มของตน เป็นระบบเครือข่ายเป็นระบบปิด ถึงแม้ว่าทุกคนจะทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ก็ตาม แต่ถ้าอะไรที่นอกเหนือจากหน้าที่ความรับผิดชอบ อยู่นอกเหนือความสัมพันธ์ในหน้าที่แล้ว เขาก็จะไม่ตอบสนองในทุกสิ่ง เพราะสิ่งเหล่านั้นไม่มีส่วนเกี่ยวข้องใดๆ กับเขาทำให้สังคมเป็นระบบปิดอยู่แต่ในกลุ่มเล็กๆ ไม่สามารถขยายกว้างออกไปได้ การมุ่งรักษาผลประโยชน์เฉพาะตนเฉพาะกลุ่มย่อมเกิดขึ้น ความเสมอภาคเท่าเทียมย่อมไม่เกิดขึ้นเนื่องจากเกิดการเลือกปฏิบัติเฉพาะกลุ่มของตน ฉะนั้นผู้เขียนเห็นว่าแม้ปรัชญาสังคมของขงจื๊อจะมีคุณประโยชน์ในหลายๆ ด้านก็ตาม แต่ก็ยังมีช่องว่างดังกล่าวเกิดขึ้น ฉะนั้นการทำหน้าที่ของตนเองให้ดีสมบูรณ์จึงไม่ใช่คำตอบว่าสังคมจะอยู่กับดีด้วยความสุขสงบเสมอไป

แนวคิดปรัชญาการเมืองของขงจื๊อเป็นแบบอนุรักษนิยมคือเป็นแบบรัฐศาสตร์จารีตนิยมในธรรมเนียมโบราณ โดยมีเป้าหมายเพื่อนำสันติสุขและความเจริญมาให้ประชาชนเป็นที่ตั้ง เหตุที่สำคัญที่จะทำให้บรรลุถึงผลดังกล่าวได้คือการได้ผู้นำเป็นคนดีมีความรู้ ต้องพัฒนาผู้นำให้เป็นคนดีคือจะต้องให้การศึกษาอบรมเสียก่อน เพราะนิติธรรมนิยมประเพณีตลอดถึงมารยาททางสังคมเป็นแนวทางให้คนดำเนินไปสู่ความเป็นอารยชนเป็น

คนเมือง มิใช่คนป่า ถึงแม้แนวคิดนี้จะเป็นที่ยอมรับและสามารถใช้ให้สัมฤทธิ์ผลได้ก็ตาม แต่จากสภาพการณ์ปัจจุบันในประเทศไทย หรือในหลายประเทศแม้จะมีผู้นำที่มีการศึกษา มีความรู้ดีก็ตามแต่ก็ไม่ได้หมายความว่าผู้นำหรือนักการเมืองการปกครองนั้นจะเป็นคนดี นำพาสังคมประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้ ทั้งนี้เป็นเพราะผู้นำหรือผู้ปกครองเมื่อมีความรู้มากกลับใช้ความรู้นั้นไปเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ให้ตนเองและพวกพ้องมิได้ทำเพื่อประชาชน กลายเป็นผู้นำที่ฉลาดแต่ไม่ซื่อสัตย์ต่อประชาชน ผู้เขียนเห็นว่านอกจากผู้นำจะมีความรู้ดีแล้ว สิ่งที่ไม่ควรมองข้ามคือความเป็นผู้มีคุณธรรมซึ่งเป็นสิ่งสำคัญกว่าการมีความรู้ คือต้องมีคุณธรรมนำความรู้จึงจะเป็นผู้นำที่ดีที่เสียสละและกระทำประโยชน์เพื่อประชาชนโดยส่วนรวมได้ จึงจะสามารถครองใจประชาชนและได้รับการยอมรับจากประชาชนว่าเป็นผู้นำหรือผู้ปกครองที่ดีมีคุณธรรมในการนำพาสังคมประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองได้โดยแท้

6. บทสรุป

แนวคิดปรัชญาสังคมและการเมืองของขงจื้อเป็นแนวอนุรักษนิยมคือยึดถือในธรรมเนียมจารีตประเพณีโบราณ เคารพในคำสอนของบรรพบุรุษให้ความเคารพผู้มีอาวุโสกว่า ขงจื้อเน้นเรื่องคุณธรรมและการศึกษาเพราะเขาเชื่อว่าสังคมประเทศชาติจะสงบร่มเย็น และมั่นคงไพบูลย์ได้นั้นประชาชนทุกระดับชั้นต้องปฏิบัติตามจารีตประเพณี มีคุณธรรมและมีการศึกษา แต่ละคนต่างทำหน้าที่ของตนอย่างสมบูรณ์ ความเลวร้ายเดือดร้อนวุ่นวายในสังคมก็จะไม่เกิดขึ้นปรัชญาของขงจื้อจึงเป็นปรัชญามนุษยนิยมที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเป็นปึกแผ่นให้แก่ประเทศจีนทำให้ประเทศจีนเป็นประเทศที่มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองการปกครอง การศึกษาและเป็นผู้นำด้านเทคโนโลยีในระดับต้นๆ ของโลก

บรรณานุกรม

- ชีวไซ. (2523). **ปรัชญาจีน**. แปลโดย สกล นิลวรรณ จาก The Story of Chinese Philosophy. พระนคร : โอเดียนสโตร์.
- พิน ดอกบัว. (2555). **ปวงปรัชญาจีน**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- ดอกบัวขาว และพิภพ ตั้งคณะสิงห์. (2513). **ชีวประวัติและคำสอนของขงจื้อ**. พระนคร : เกษมบรรณกิจ.
- วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. (2565). **ขงจื้อ**. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2565.<<https://www.https://th.wikipedia.org/wiki/ขงจื้อ>.
- มาลี ศรีเพชรภูมิ. (2526). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องความดีในปรัชญาจีนสมัยโบราณ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2506). **เมธีตะวันออก**. พระนคร : ก.ศ.ม.
- อนุพันธ์ สุทธยากร. (2551). **การวิเคราะห์แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์ในคำสอนของขงจื้อ**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิเคราะห์ปรัชญาสังคมและการเมืองการปกครองในทางพระพุทธศาสนา
ของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

Analysis of Social Philosophy and Political Governance in
Buddhism of Phra Brahmakunaphorn (P.A. Payutto)

พระครูสังฆรักษ์ สุริยะ ปภสฺสโร (สพานทอง)

PhraKhruSangkharak Suriya Pabhassaro (Sapanthong)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School Mahamakut Buddhist University

E-mail: suriya.sap@mcu.ac.th

วันที่รับบทความ (Received) : 25 มกราคม 2565

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 8 มีนาคม 2565

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 16 มีนาคม 2565

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาความคิดทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์ 2) เพื่อศึกษาการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์ และ 3) เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปรัชญาสังคมและการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ผลการศึกษาพบว่า การเมืองการปกครอง เป็นการดูแลจัดการให้มนุษย์อยู่กันอย่างเป็นธรรม และเป็นระเบียบ การเมืองการปกครองในทางพระพุทธศาสนา เป็นการปกครองที่ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยโดยใช้ธรรมะ ความร่วมมือร่วมใจได้มาก อันจะเป็นผลช่วยให้บรรลุถึงความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของผู้นำอีกด้วย จึงมีประโยชน์อย่างมากต่อผู้นำนัก จึงมีประโยชน์อย่างมากต่อผู้นำนักปกครอง เนื่องจากผู้ปกครองก็เหมือนกับคนทั่วไปและที่สำคัญเมื่อขึ้นไปสู่ตำแหน่งสูงๆ การบริหารวินิจฉัยสั่งการต่าง ๆ ผู้ใต้บังคับบัญชาต้องเชื่อฟังจะต้องทำตามในเบื้องต้นก่อน เพราะเขาอยู่ในฐานะผู้บังคับบัญชา

คำสำคัญ : การเมือง, การปกครอง, ตามแนวพระพุทธศาสนา

ABSTRACT

This academic paper has three objectives, namely 1) to study the political thought according to Buddhism of Phra Brahmakunaphorn, 2) to study the politics and governance according to the Buddhist principle of Phra Brahmakunaphorn, and 3) to study and analyze philosophy. Society and Political Governance according to Buddhism of Phra Brahmakunaphorn (P.A. Payutto). The results showed that politics It is a fair treatment for human beings. and

orderly Politics and governance in Buddhism It is a government that causes peace by using dharma. Great cooperation as a result, it will help to fulfill the responsibility of the leader as well. Therefore, it is very useful to the people. Therefore, it is very useful to the rulers. Since the ruler is like a normal person, and most importantly, when ascending to a high position, the administration of various administrative orders must be obeyed by the subordinates to be followed in the first place. Because he is in command.

Keywords : Politics, Governance, According to Buddhism

1. บทนำ

การเมืองการปกครองตามแนวทางพระพุทธศาสนา สิ่งที่เราเรียกว่า การเมือง มีความหมายตามแนวทางของศาสนาว่า การเมือง คือ การจัดอย่างถูกต้องตามกฎของธรรมชาติ เพื่อคนจำนวนมากจะอยู่ร่วมกันอย่างผาสุก สิ่งที่เราเรียกว่าการเมือง คือ ระบบศีลธรรมอันเร้นลับ การดูอย่างนี้มีประโยชน์และเป็นสิ่งที่จำเป็น ถ้านามาทาให้ถูกต้องก็จะมีประโยชน์ถึงอย่างนั้นก็ยังจะต้องแยกออกให้ห่าง ให้เห็นได้ง่าย ให้ห่างแก่การที่จะศึกษาหรือปฏิบัติศีลธรรมในรูปแห่งการเมือง และหากให้ดีกว่านั้นอีกก็ให้การเมืองมาอยู่ในรูปของศาสนาเสียเลย เพราะว่าคำว่า “ศาสนา” ก็คือภาวะสมบูรณ์ของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม ความเต็มรูปของสิ่งที่เรียกว่าศีลธรรม คือ ศาสนา

การเมืองการปกครองในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การปกครองเพื่อการศึกษา เป็นการปกครองที่ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยโดยใช้ธรรมะ การเมืองการปกครองไม่สามารถที่จะแยกออกจากศาสนาได้ การเมืองที่ถูกต้องจะต้องเกี่ยวข้องกับคนทุกคนไม่ว่าจะอยู่ในเพศใดก็ตาม เพื่อให้คนในสังคมสามารถที่จะอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขได้ การเมืองนั้นคือระบบของการจัดหรือการกระทำเพื่อให้คนจำนวนมากอยู่ด้วยกันโดยปราศจากปัญหาโดยไม่ต้องใช้อาชญา แต่ความสำคัญมันอยู่ที่ว่ามันเป็นระบบที่ต้องจัดทำขึ้นก็เพื่อคนทั้งหมดจะอยู่ร่วมกันโดยปราศจากปัญหา สำหรับพุทธศาสนานั้น พระพุทธเจ้าในฐานะที่พระองค์เป็นศาสดาเอกของโลกพระองค์มิได้ทรงมุ่งหวังที่จะสร้างระบบปรัชญาการเมืองการปกครองขึ้นมาแต่อย่างใด แต่ทรงให้คำชี้แนะเกี่ยวกับข้อปฏิบัติต่างๆ ในการปกครองแก่รัฐนั้นๆ พระพุทธเจ้ามิได้ทรงสอนปรัชญาการเมืองโดยตรง ดังจะเห็นได้ว่าในพระพุทธศาสนากล่าวถึงเรื่องนี้เป็นส่วนน้อยแต่ดูเหมือนจะเป็นการสอนให้แก่ปัญหาเฉพาะของรัฐบางรัฐในสมัยพุทธกาลมากกว่า เพราะคำสอนที่สอนสำหรับรัฐหนึ่งต่างกับที่สอนกับอีกรัฐหนึ่งพระพุทธองค์ทรงหวังที่จะให้เกิดความสงบสุข ความเจริญแก่รัฐซึ่งมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การมีศีลธรรมของบุคคลในรัฐนั้นๆ แต่พระพุทธองค์มิได้ทรงให้ความสำคัญแก่เศรษฐกิจในฐานะเป็นจุดหมายของรัฐแต่ทรงเห็นว่าสำคัญเพราะเป็นเหตุแห่งความสงบของรัฐ และการแบ่งปันผลผลิตที่ไม่ดีนั้น ย่อมมาความเดือดร้อนมาสู่รัฐ ก็เพราะเป็นเหตุให้คนประพาศติผิดศีล

ดังนั้นศีลธรรมจึงนับเป็นสิ่งสำคัญมากกว่าเศรษฐกิจแต่ถ้าเศรษฐกิจไม่ดี การรักษาศีลก็ยาก เศรษฐกิจจึงเป็นฐาน ส่วนศีลธรรมเป็นจุดหมายดังนั้น การปกครองของรัฐจึงต้องมีการจัดการที่ดีทั้งในด้านการปกครอง เศรษฐกิจ และด้านสังคม ดำเนินไปได้ด้วยดี โดยควรที่จะนำหลักธรรมในทางพุทธศาสนามาใช้ควบคู่

กับกฎหมายของรัฐเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพเสถียรภาพในการบริหารกิจการของรัฐ ซึ่งพระพุทธศาสนากับการเมืองการปกครองนั้นไม่สามารถที่จะแยกออกจากกันได้เพราะต่างก็มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด การเปลี่ยนแปลงใดๆ ที่เกิดขึ้นในทางการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมย่อมมีผลกระทบต่อศาสนา และในทำนองเดียวกันการเปลี่ยนแปลงในทางศาสนาก็จะมีผลกระทบต่อการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมเช่นเดียวกัน ปรัชญาการปกครองคือแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการปกครอง การคุ้มครองดูแลรักษาควบคุม (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) ซึ่งเป็นการปฏิบัติกรของผู้ปกครอง ในการจัดระเบียบทางสังคมและทางการเมือง เพื่อให้ประชาชนได้อยู่ร่วมกันอย่างเป็นระเบียบและได้รับผลประโยชน์จากการที่อยู่ในรัฐนั้น โดยเฉพาะรัฐที่ถูกจัดสร้างขึ้น เพื่อมีจุดมุ่งหมายแก่การตอบสนองความต้องการส่วนรวมของประชาชน ถ้าจะขยายให้ชัดเจนแล้วก็คือ กิจการงานทุกอย่างที่รัฐบาลจะต้องกระทำ จะโดยผ่านระบบราชการ ระบบรัฐวิสาหกิจ หรือผ่านกิจการของเอกชนก็ตาม ซึ่งจุดมุ่งหมายของงานดังกล่าว จะต้องเป็นไป เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน เป็นการส่วนรวม ความต้องการของประชาชนแยกออกได้เป็น 2 กรณีที่สำคัญ คือ (1) ความต้องการความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน (2) ความต้องการความสะดวกสบาย (ชรินทร์ สันประเสริฐ, 2546 : 157)

2. ความคิดทางการเมืองตามแนวพระพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์

พระพุทธศาสนามีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ของชาวพุทธในฐานะที่เป็นสถาบันหนึ่งในสังคมที่มีความสำคัญและเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติ เป็นที่มาและเป็นที่ยึดเหนี่ยววัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติไทย ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นเป็นดังรากเหง้าแห่งความเป็นชาติและ เอกลักษณ์ดั้งเดิมของชาติไทยทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม และการเมืองดังนั้นสถาบันพระพุทธศาสนากับรัฐจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด ต่างพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันโดยฝ่ายศาสนา ต้องการเผยแผ่พุทธธรรมเพื่อประโยชน์สุขของผู้คน ก็ต้องการความสงบสุขในการปกครอง โดยหลักการสรุปได้ว่า (พระราชวรมุณี (ประยูร ปยุตฺโต), 2527ก : 141-143) กล่าวไว้ดังนี้

1. เป็นหน้าที่เกี่ยวกับธรรมหรือหน้าที่ต่อธรรม คือ รัฐโดยเฉพาะผู้ปกครองที่ดียอมเป็นผู้ใฝ่แสวงธรรมและเป็นผู้เชิดชูธรรม พระสงฆ์หรือทางฝ่ายพระพุทธศาสนาเป็นผู้ดำรงไว้ซึ่งธรรม เป็นผู้เผยแผ่และสืบทอดธรรมให้ดำรงอยู่ในโลกและสังคม รัฐก็ทำหน้าที่ในการที่จะช่วยผู้ดำรงรักษาสืบทอดธรรมเผยแผ่ธรรมนี้ให้ทำหน้าที่นั้นได้ด้วยดี การทำอย่างนั้นก็เท่ากับรัฐ ได้เชิดชูธรรมด้วย

2. เป็นหน้าที่ในฐานะที่ผู้ปกครองหรือรัฐ เป็นตัวแทนประชาชนในการแสดงน้ำใจตอบแทนต่อฝ่ายสงฆ์หรือทางฝ่ายศาสนาเป็นผู้แนะนำสั่งสอนประชาชนให้ดำรงอยู่ในศีลธรรมและ ประพฤติปฏิบัติในทางที่ดีงามพร้อมทั้งได้พัฒนาทางจิตใจ เมื่อทำเช่นนั้นแล้วประชาชนมีการศึกษาดี มีความรู้ความประพฤติดี มีจิตใจที่มีคุณภาพเป็นพลเมืองที่ดี ซึ่งผลประโยชน์นี้ย่อมตกแก่รัฐด้วย โดยช่วยให้รัฐนั้นมีความเจริญรุ่งเรืองสงบสุข รัฐค้ำประกันคุณค่าข้อนี้ จึงถวายความคุ้มครองทำนุบำรุงอุปถัมภ์

ดังนั้น มายาคติที่ว่า “พระสงฆ์อยู่เหนือการเมือง” ตามทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) บ่งบอกถึงวาทกรรม “พระสงฆ์อยู่เหนือการเมือง” นั้น เป็นความจริงหรือเป็นเพียง “มายาคติ” หรือ “สภาวะ

หลอกตัวเอง” (เช่น เดียวกันกับการหลอกตัวเองในกรณีสำคัญมากอื่นๆ) ทั้งๆ ที่ชาวพุทธไทยมักยืนยันเสมอว่า พุทธศาสนาสอน “ความจริงอันประเสริฐ” หรือ “อริยสัจ” ที่ถือหลักการสำคัญว่า “ต้องรู้ความจริงของปัญหา และสาเหตุก่อน จึงจะนำไปสู่การแก้ปัญหาต่างๆ ได้จริง” ตัวอย่างที่คนเห็นว่า “พระสงฆ์อยู่เหนือการเมือง” ที่อ้างอิงความรู้ ข้อเท็จจริง หลักการมาสนับสนุนมากที่สุด น่าจะเป็นทัศนะของปราชญ์ทางพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน คือ ท่านเจ้าคุณ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ซึ่งท่านยืนยันว่า “พระสงฆ์อยู่เหนือการเมือง” ทั้งในทางหลักการและข้อเท็จจริง ดังที่ท่านเขียนไว้ในหนังสือ “ขว้างก้อนอิฐมา พัฒนาเป็นแก้วมณี”

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2538) ได้กล่าวถึง “การปกครอง” ในนิยามและความหมายตามทัศนะของพระพุทธศาสนาว่า เป็นการปกครองเพื่อการศึกษา การปกครอง และความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัยคือสภาพเอื้อ เพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษา หรือเพื่อเป็นหลักประกันแห่งการศึกษาจึงถือเป็นคติไว้ว่า การปกครองที่มีขึ้นเป็นเรื่องของการศึกษาทั้งสิ้น คือ ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษาก็ต้องปกครองด้วยอำนาจ เมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิปักษ์ ในเชิงที่ขัดแย้งกันก็เกิดปัญหาเริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจ ทำให้ยังต้องใช้อำนาจ ใช้อาญา และเน้นการลงโทษมากขึ้นเป็นลำดับมิใช่เป็นการปกครองแบบสร้างคนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยายามกำจัดคนเลวนั่นเอง โดยสอดคล้องกับความหมายตามทัศนะของ สมบูรณ์ สุขสำราญ (2534) ได้กล่าวถึง “การเมือง” ในนิยาม และความหมายตามทัศนะของพระพุทธศาสนาว่า การเมือง คือ ความคิดกิจกรรม และการกระทำต่างๆ ที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจเพื่อบริหารรัฐกิจ การจัดระเบียบสังคมของรัฐ รวมถึงการได้มาซึ่งอำนาจ การใช้อำนาจหรือการได้มาซึ่งอิทธิพล ใช้อิทธิพลเพื่อให้เกิดการจัดสรรคุณค่าในสังคม ไม่ว่าจะเป็อำนาจที่ถูกต้องตามกฎหมาย และกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม เศรษฐทรัพย์ และคุณค่าที่เป็นนามธรรม นอกจากนี้ศาสนาเป็นพื้นฐานของอุดมการณ์ทางการเมืองที่ย้ำคุณค่าของมนุษย์ ความชอบธรรมของผู้ปกครองพระพุทธศาสนาเป็นเสมือนรากเหง้าแห่งความเป็นชาติ และเอกลักษณ์ดั้งเดิมของชาติไทย ทั้งทางสังคม วัฒนธรรมและการเมือง

สรุปได้ว่า คำว่า “การเมืองการปกครอง” ในนิยามและความหมายตามทัศนะของนักวิชาการว่า หมายถึง การดูแลจัดการให้มนุษย์อยู่กันอย่างเป็นธรรม และเป็นระเบียบ การเมือง เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิธีการได้มาซึ่งอำนาจในการปกครอง และการบริหารราชการแผ่นดิน และการใช้ อำนาจที่ได้มาเพื่อสร้างความผาสุกให้แก่ประชาชนหรืออาจมีความหมายว่าเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง กับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเพื่อที่จะกำหนดแนวทาง ข้อบังคับ หรือนโยบายให้คนในสังคมปฏิบัติตาม และอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข การปกครองหมายถึง การทำงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ ข้าราชการ พนักงานส่วนท้องถิ่น และรัฐวิสาหกิจทั้งหลายตามกฎหมายและนโยบายของรัฐบาลโดยมีรูปแบบการปกครองที่สำคัญ 3 รูปแบบคือ

- 1) แบบการปกครองโดยคน ๆ เดียว
- 2) แบบการปกครองโดยคณะบุคคล
- 3) แบบการปกครองโดยเสียงส่วนใหญ่

เป็นรูปแบบการปกครองซึ่งเป็นที่นิยมในปัจจุบัน โดยถือว่าประชาชนทุกคนในประเทศมีสิทธิในการปกครองประเทศ ซึ่งเรียกรูปแบบการ ปกครองนี้ว่า ประชาธิปไตย ดังนั้นคำว่า “การเมืองการปกครอง” ใน

นิยามและความหมายตามนัยพระพุทธศาสนา หมายถึง การปกครองเพื่อการศึกษา เป็นการปกครองที่ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยโดยใช้ธรรมะ

3. การเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของพระพรหมคุณาภรณ์

แนวคิดทางการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ตามแนวคิดของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ท่านได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ “ประชาธิปไตย” ซึ่ง ดร.สุรพล สุยะพรหม ได้กล่าวถึงพรหมคุณาภรณ์ ที่ดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมปิฎก ไว้ที่น่าสนใจ ดังนี้

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) เป็นพระนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนาที่มีมุมมองต่อการแก้ไขปัญหาสังคม โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน พระธรรมปิฎกได้ให้ความสนใจต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยอย่างใกล้ชิด เห็นได้จากผลงานทางวิชาการทั้งในรูปแบบของงานนิพนธ์ การแสดงปาฐกถา และบรรยายธรรม ในช่วงหลายศตวรรษที่ผ่านมา ล้วนแล้วแต่เป็นการผสมผสานแนวความคิดทางพระพุทธศาสนา ที่จะนำมาประยุกต์กับศาสตร์สมัยใหม่ในการนำผลแก้ไขปัญหาสังคมไทยที่เกิดขึ้นเปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา พระธรรมปิฎก ได้เสนอแนวคิด “ประชาธิปไตย” ไว้ดังนี้

1. นิยามของประชาธิปไตย

พระธรรมปิฎกได้นิยามคำว่า ประชาธิปไตยไว้อย่างน่าฟังยิ่งว่า เมื่อพูดถึงประชาธิปไตย ถ้ากล่าวถึงความหมาย มีวิธีพูดง่ายๆ อย่างหนึ่งคือ ยกเอาวาทะของประธานาธิบดี ลินคอล์น มาอ้าง เพราะคนชอบและรู้จักกันมาก คือ วาทะที่ว่า “ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชนโดยประชาชนเพื่อประชาชน” วาทะนี้คนจำได้แม่น เวลาพูดกัน คนมักมองความหมายในแง่ของความรู้สึกตื่นตัวว่าตนเองจะได้ เช่น จะได้สิทธิได้อำนาจหรือได้ความเป็นใหญ่ในการที่จะเป็นผู้ปกครอง แต่อีกแง่หนึ่งที่ไม่ค่อยได้มอง คือ “ความรับผิดชอบ”

ดังนั้น จากวาทะลินคอล์นนั้น พระธรรมปิฎกมีความเห็นเพิ่มเติมว่า ที่ว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนนั้น เป็นการเตือนให้รู้สึกตัวด้วยว่า คุณภาพของประชาธิปไตยอยู่ที่คุณภาพของประชาชน เพราะว่า โดยปกติ คุณภาพของการปกครองย่อมขึ้นต่อคุณภาพของผู้ปกครองเป็นสำคัญ ด้วยว่าในสมัยก่อนการปกครองอยู่ในกำมือของผู้ปกครองโดยตรง คุณภาพของประชาธิปไตย ก็วัดได้จากผู้ปกครองนั่นเอง แต่ในสมัยนี้ ในเมื่อประชาชนมาเป็นผู้ปกครอง บ้านเมืองจะเป็นอย่างไร ประชาธิปไตยจะมีคุณภาพแค่ไหน ก็อยู่ที่คุณภาพของประชาชนเป็นสำคัญ จึงกล่าวสรุปได้ว่า พระธรรมปิฎกได้นิยามประชาธิปไตยโดยให้ความสำคัญในแง่ คุณภาพของประชาธิปไตยเป็นหลัก โดยเน้นว่า “ถ้าประชาชนมีคุณภาพดี ประชาธิปไตยก็มีคุณภาพดีด้วย ถ้าประชาชนมีคุณภาพต่ำ ประชาธิปไตยก็จะเป็นประชาธิปไตยอย่างเลวด้วย เพราะว่า คุณภาพของประชาธิปไตย ขึ้นต่อคุณภาพของประชาชน แล้วคุณภาพของประชาชนขึ้นต่ออะไร ก็ขึ้นต่อการศึกษา”

2. เสี่ยงข้างมากในประชาธิปไตย

ความเข้าใจของคนไทยทั่วไปที่มีต่อภาพลักษณ์ของประชาธิปไตยนั้น ก็คือในสังคมของคนหมู่มาก ต่างคนก็ต่างมีความต้องการที่แตกต่างกันออกไป เกณฑ์ตัดสินอำนาจสูงสุดของความต้องการหรือความประสงค์ของคนในระบอบนี้ก็คือ เสี่ยงข้างมากของประชาชนนั่นเอง พระธรรมปิฎกเห็นว่า การตัดสินใจเช่นว่า

นี่ เป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะหากตัดสินใจก็ดีไป ถ้าตัดสินใจก็อาจเกิดความเสียหายทุกอย่างทุกประการ การที่จะตัดสินใจผิดหรือตัดสินใจถูก ก็อยู่ที่ความเป็นคนดี มีปัญญา คือ มีคุณธรรม และมีความรู้ ความเข้าใจ เฉลียวฉลาด สามารถในการคิด เป็นต้น ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ประชาชนควรมี ถ้าประชาชนเป็นคนดี ตั้งใจดี มีความรู้ความเข้าใจ มีปัญญาชัดเจน คิดเป็น มองเห็นความจริง ก็ตัดสินใจได้ถูกต้อง

ดังนั้น จากแนวคิดเรื่องดังกล่าวนี้ ทำให้เห็นได้ว่า ประชาธิปไตยจะดี ก็อยู่ที่ประชาชนที่เป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจนั้นว่า จะต้องเป็นคนดีและมีปัญญา โดยที่ว่า ประชาชนเป็นใหญ่ มีอำนาจตัดสินใจนี้ การตัดสินใจที่ว่านั้น วินิจฉัยด้วยเสียงข้างมากเป็นใหญ่ ในเรื่องนี้พระธรรมปิฎกให้ข้อสังเกตไว้ 2 ประการด้วยกันคือ

2.1 ถ้าคนส่วนใหญ่เป็นคนโง่ เสียงข้างมากที่วินิจฉัยก็จะเป็นการตัดสินใจเลือกอย่างโง่ๆ หรือแม้แต่เลือกไปตามที่ถูกเขาหลอกล่อ ทำให้ผิดพลาดเสียหาย แต่ถ้าคนส่วนใหญ่เป็นคนดี มีปัญญา ก็จะได้เสียงข้างมากที่ตัดสินใจเลือกได้ถูกต้อง บังเกิดผลดี จึงต้องให้ประชาชนมีการศึกษา หรือจะได้เสียงข้างมากที่ตัดสินใจอย่างผู้มีปัญญา

2.2 ความจริงของสิ่งทั้งหลายย่อมเป็นอย่างที่มันเป็น มันย่อมไม่เป็นไปตามการบอก การสั่งการ ลงคะแนนเสียง หรือตามความต้องการของคน ดังนั้น คนจะไปตัดสินใจความจริง ไม่ได้ แต่เป็นหน้าที่ของคนที่จะต้องตัดสินใจเลือกสิ่งที่เป็นจริง จึงต้องให้ประชาชนมี การศึกษา เพื่อจะได้เสียงข้างมากที่ตัดสินใจเลือกเอาสิ่งที่ถูกต้องเป็นจริง

พระธรรมปิฎกย้ำว่า เสียงข้างมากตัดสินใจความจริงไม่ได้ อันนี้เป็นหลักธรรมดา เราตัดสินใจไม่ใช่ตัดสินใจความจริง ถ้าเอาเสียงข้างมากมาตัดสินใจความจริง ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น ตามหลักการแล้วไม่สามารถเอาเสียงข้างมากมาตัดสินใจความจริงได้ ถ้าอย่างนั้น จะเอาเสียงข้างมากตัดสินใจอะไร ประเด็นนี้พระธรรมปิฎก ให้ความเห็นว่า เราเอาเสียงข้างมากมาตัดสินใจความต้องการ คือบอกว่าจะเอาอย่างไร ในแง่นี้สามารถบอกได้ว่า ประชาชนต้องการอะไร จะเอาอย่างไร แล้วมีมติเป็นที่ตกลงกันว่าเอาอย่างนี้ ซึ่งรวมความปัญหาอยู่ที่ว่า ทำอย่างไรจะให้ความต้องการที่ว่าจะเอาอย่างนั้น ไปประสานกับความมุ่งหมายที่ดี โดยมีสติปัญญาที่รู้เข้าใจว่า อะไรเป็นความจริง ความถูกต้อง แล้วตัวประโยชน์แท้ที่ควรจะเอา คือ ให้ความต้องการนั้น ไปตรงกับความจริง ความถูกต้องและความเป็นประโยชน์ที่แท้จริง มิฉะนั้นความต้องการนั้นก็ผิดเมื่อคนตัดสินใจด้วยความต้องการที่ผิด การตัดสินใจนั้นก็ผิด จะเลือกผิด เอาผิด และก่อให้เกิดผลร้าย เพราะฉะนั้น จึงหนีไม่พ้นที่จะต้องทำให้คนมีความรู้ มีสติปัญญา จึงต้องเน้นกันว่า คนจะต้องมีวิจาร์ณญาณ หรือจะใช้คำศัพท์ให้ลึกลงไปกว่านั้น ก็คือ ต้องมีโยนิโสมนสิการ ด้วยเหตุนี้ การใช้เสียงข้างมากมาตัดสินใจจึงต้องเป็นเสียงแห่งสติปัญญาที่แสดงถึงความต้องการอันฉลาดที่จะเลือกเอาสิ่งที่ดีงามถูกต้องเป็นประโยชน์แท้จริง

พระธรรมปิฎกสรุปว่า การศึกษาจำเป็นต่อประชาธิปไตย หรือพัฒนาประชาชนให้ ทำหน้าที่หรือใช้อำนาจตัดสินใจอย่างได้ผลดีใน 2 ประการ คือ 1. ให้เสียงข้างมากที่จะใช้วินิจฉัย เกิดจากการตัดสินใจของคนที่เป็นบัณฑิต คือ คนดีมีสติปัญญา 2. ให้การตัดสินใจของคนที่เกิดจากความต้องการที่มาประสานกับปัญญาที่รู้ และให้เลือกเอาสิ่งที่ถูกต้องดีงามจริงแท้ และเป็นประโยชน์แท้จริง

เมื่อพิจารณาจากแนวคิดเรื่องเสียงข้างมาก ในประชาธิปไตยตามแนวของพระธรรมปิฎกจึงเห็นได้ชัดว่า สังคมไทยเป็นสังคมแห่งวิถีพุทธ ดังนั้น ระบอบประชาธิปไตยของไทยจึงควร ที่นำแนวคิดในเรื่องของการตัดสินใจด้วยเสียงข้างมาก ตามแนวของพระธรรมปิฎกมาประยุกต์ใช้ ก็จะทำให้ระบบการเมืองไทย ได้เสียงข้างมากที่เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของระบอบประชาธิปไตย ที่แน่นอน กล่าวคือเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของสังคมไทยโดยรวมนั่นเอง

3. รัฐในระบอบประชาธิปไตยกับพระพุทธศาสนา

ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 บัญญัติไว้ว่า รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ส่งเสริมความเข้าใจอันดี และความสามัคคีระหว่างศาสนิกชนของทุกศาสนา รวมทั้งการสนับสนุนการนำหลักธรรมของศาสนามาใช้เพื่อส่งเสริมสร้างคุณธรรมและพัฒนาคุณภาพชีวิต เรื่องดังกล่าวนี้ พระธรรมปิฎกได้แสดงทัศนะให้เห็นว่า โดยหลักการแล้ว การที่รัฐสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนานั้น สรุปได้ 2 ลักษณะด้วยกันคือ

3.1 เป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่เกี่ยวกับธรรม หรือหน้าที่ต่อธรรม คือ รัฐโดยเฉพาะผู้ปกครองที่ย่อมเป็นผู้ไฝ่ธรรม แสวงหาธรรม และเป็นผู้เชิดชูธรรม พระสงฆ์ หรือทางฝ่ายศาสนานั้น เป็นผู้ดำรงไว้ซึ่งธรรม เป็นผู้เผยแผ่ และสืบต่อ สืบทอดธรรมให้ดำรงอยู่ในโลก ในสังคม เพราะฉะนั้น รัฐก็ทำหน้าที่ในการที่จะช่วยผู้ดำรงรักษาสืบทอดธรรม เผยแผ่ธรรมนี้ ให้ทำหน้าที่นั้นด้วยดี การกระทำอย่างนั้น ก็เท่ากับรัฐได้เชิดชูคุณธรรมด้วย สืบเนื่องจากหน้าที่เกี่ยวกับธรรมเช่นนี้ พระธรรมปิฎกให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า หน้าที่เกี่ยวกับธรรมของรัฐนั้น ก็ทำให้พระมหากษัตริย์หรือทางรัฐมีหน้าที่ต่อไปอีก คือ จะต้องพยายามให้ศาสนาบริสุทธิ์ เพื่อให้มีธรรมดำรงอยู่สืบต่อไปในสังคม หรือในโลกนี้ การทำ สังคายนากัถิ การกำจัดชำระล้างมลทินของศาสนาในบางสมัย กัถิ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นได้ อยู่ในหน้าที่ข้อนี้ เมื่อมีเหตุการณ์ไม่เรียบร้อยเกิดขึ้นในวงการศาสนา รัฐก็เข้ามาอุปถัมภ์ คณสงฆ์ ในการทำสังคายนาร้อยกรองพระธรรมวินัย เพื่อรักษาธรรมที่บริสุทธิ์ไว้ สังคายนาดังกล่าว โดยมาก ก็มีพระเจ้าแผ่นดิน หรือทางรัฐเข้ามาเป็นผู้อุปถัมภ์ ทั้งในประเทศอินเดีย ในศรีลังกา ตลอดจนกระทั่งในประเทศไทยหลายครั้ง หลายสมัย นอกจากนี้ ในกรณีปลีกย่อย เมื่อปรากฏว่ามีคนของรัฐ หรือพลเมือง คือ คนของบ้านเมืองที่เป็นคนร้าย คนไม่ดีเข้าไปชุกซ่อนตัวแอบแฝงอยู่ เข้าไปบวช เข้าไปเบียดเบียนทำลายศาสนา ซึ่งเท่ากับทำลายผลประโยชน์ของรัฐและประชาชนด้วย ทางรัฐหรือทางพระเจ้า แผ่นดิน ก็ช่วยรักษาความบริสุทธิ์ของพระศาสนาด้วยการเอาคนของรัฐ หรือพลเมืองของตนเองที่เป็นคนไม่ดีที่เข้าไปทำลายศาสนานั้น ออกมา ข้อนี้ถือว่าการชำระล้างพระศาสนาด้วยการเอาคนร้าย พลเมืองไม่ดีของตนเองกลับออกมาเสียไม่ให้เข้าไปหรืออยู่ทำลายพระศาสนาอีกต่อไป

3.2 เป็นความสัมพันธ์เชิงหน้าที่ในฐานะที่ผู้ปกครองหรือรัฐ เป็นตัวแทนของประชาชน ควรแสดงน้ำใจตอบแทนต่อทางฝ่ายสงฆ์ หรือทางศาสนา โดยนัยนี้ พระธรรมปิฎกเห็นว่า ตามปกติพระภิกษุสงฆ์ หรือทางฝ่ายศาสนาเป็นผู้แนะนำสั่งสอนประชาชนให้ดำรงอยู่ในศีลธรรม ให้ประพฤติปฏิบัติในทางที่งดงามให้พัฒนาทางจิตใจ ทางปัญญา ให้พระสงฆ์ทำเช่นนี้ ประชาชนก็จะมีการศึกษาดี มีความรู้ ประพฤติดี มีจิตใจที่มีคุณภาพดี ก็จะเป็น พลเมืองที่ดี ผลประโยชน์ก็ตกแก่รัฐด้วย ช่วยให้รัฐนั้นเจริญรุ่งเรือง มีความสงบสุขรัฐสำนักในพระคุณฝ่ายสงฆ์ หรือทางศาสนานั้น เป็นการตอบแทนคุณความดี หรือบูชาคุณของฝ่ายศาสนา หรือฝ่าย

สงฆ์นั่นเอง และทำหน้าที่ดังกล่าวแทนประชาชน คือ อุปถัมภ์บำรุงพระศาสนา แทนประชาชน ดังนั้น จากการที่รัฐจำเป็นต้องสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อฝ่ายพระสงฆ์ หรือฝ่ายพุทธจักร และในขณะเดียวกัน ฝ่ายของพระสงฆ์ หรือฝ่ายพุทธจักรเองก็ต้องมีปฏิสัมพันธ์ตามหน้าที่ของตน ต่อฝ่ายรัฐหรือฝ่ายอาณาจักร เพราะโดยที่สุดแล้ว พระธรรมปิฎกสรุปว่า ก็ล้วนแต่เพื่อประโยชน์สุขของพหุชนทั้งสิ้นนั่นเอง

4. สิทธิและเสรีภาพในประชาธิปไตย

พระธรรมปิฎกมองว่า ประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่ช่วยประสานประโยชน์ระหว่างบุคคลและสังคม หลักการนี้ยังหาผู้ปฏิบัติได้ผลจริงได้ยาก จะเห็นได้ว่า ระบบสังคมต่างๆ มักมีปัญหาในเรื่องที่ว่า ถ้าให้สังคมได้ บุคคลก็ต้องยอมสละ ทำอย่างไรจึงจะประสานประโยชน์กันได้ อุดมคติอย่างหนึ่งของประชาธิปไตยก็คือ การช่วยประสานประโยชน์ระหว่างบุคคลกับสังคม อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะก้าวไปสู่การประสานประโยชน์ระหว่างบุคคลกับสังคมให้มาเสริมกันนั้น มีบททดสอบพื้นฐานหนึ่งที่จะให้เห็นว่า ประชาชนในสังคมนั้นๆ มีคุณภาพเพียงพอ ที่จะให้คุณค่าของประชาธิปไตยข้อนี้บรรลุผลได้หรือไม่ บททดสอบนี้ก็คือความประสานสมดุลในการปฏิบัติตามหลักแห่ง 1) สิทธิกับหน้าที่ 2) เสรีภาพกับความรับผิดชอบ

มุมมองต่อ สิทธิกับหน้าที่ นั้น พระธรรมปิฎกชี้ว่า คู่กับการมีสิทธิที่จะได้และเรียกร้องเอาสิ่งที่ตนพึงได้นั้น บุคคลก็มีหน้าที่ที่จะต้องทำ เพื่อเป็นส่วนร่วมที่จะธำรงรักษาและสร้างสรรค์พัฒนาสังคมประชาธิปไตยนั้นด้วย ถ้าอยากใช้สิทธิก็ควรปฏิบัติหน้าที่ของตนให้ดี และเมื่อมีการทำหน้าที่ด้วยดี สังคมประชาธิปไตยก็จะได้รับการรักษาไว้ เพื่อให้คนมีโอกาสที่จะใช้สิทธิได้ต่อไป

ส่วนเรื่องของ เสรีภาพกับความรับผิดชอบนั้น พระธรรมปิฎกมองเห็นว่า คู่กับเสรีภาพที่จะกระทำต่างๆ ตามความปรารถนาของตน บุคคลจะต้องรู้จักรับผิดชอบต่อการกระทำและผลการกระทำของตน และใช้เสรีภาพนั้นอย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคมที่ตนมีส่วนร่วมอยู่ด้วย เพื่อความชัดเจนขึ้นในเรื่องของเสรีภาพนั้น พระธรรมปิฎกได้ยกตัวอย่างเรื่องเสรีภาพที่เป็นหลักการของประชาธิปไตย ที่เน้นความหมายในแง่ของการที่บุคคลมีโอกาสนำเอาศักยภาพ เช่น สติปัญญา ความสามารถของตนออกไปเป็นส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและสร้างสรรค์สังคม ซึ่งเป็นความหมายเชิงความร่วมมือและเอื้อเฟื้อต่อกัน แต่ภายใต้อิทธิพลของทุนนิยม เสรีภาพเน้นความหมายในแง่ของการที่จะได้ผลประโยชน์ตามที่ตนปรารถนา ซึ่งเป็นไปในทางแบ่งแยกและแก่งแย่ง

4. วิเคราะห์ปรัชญาสังคมและการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนาของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)

ความสงบเรียบร้อยที่เกิดจากการปกครองนั้น มิใช่เป็นจุดหมายในตัว แต่เป็นเพียงปัจจัย คือ สภาพเอื้อเพื่อช่วยให้แต่ละบุคคลบรรลุจุดหมายแห่งการศึกษา หรือเพื่อเป็นหลักประกันแห่งการศึกษาจึงถือเป็นคติไว้ว่าการปกครองที่มีขึ้นเป็นเรื่องของการศึกษาทั้งสิ้น คือ ถ้าไม่ปกครองด้วยการศึกษาก็ต้องปกครองด้วยอำนาจ เมื่อปกครองด้วยอำนาจก็เกิดความรู้สึกในเชิงปฏิปักษ์ ในเชิงที่ขัดแย้งกันก็เกิดปัญหาเริ่มตั้งแต่เกิดความขัดแย้งในจิตใจ ทำให้ยังต้องใช้อำนาจ ใช้อำนาจ และเน้นการลงโทษมากขึ้นเป็นลำดับไม่ใช่เป็นการปกครองแบบสร้าง

คนดี แต่เป็นการปกครองแบบพยามกำจัดคนเลวนั่นเอง ดังนั้นการวิเคราะห์มีแนวคิดเกี่ยวกับ เรื่องปรัชญา สังคมและการเมืองการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ขอยกเอาข้อคิดเห็นของนักวิชาการมานำเสนอ ดังนี้

สมบุรณ์ สุขสำราญ (2534) ได้กล่าวถึง “การเมือง” ในนิยาม และความหมายตามทัศนะของ พระพุทธศาสนาว่า การเมือง คือ ความคิดกิจกรรม และการกระทำต่างๆ ที่เกี่ยวกับการใช้อำนาจเพื่อบริหาร ราชการ การจัดระเบียบสังคมของรัฐ รวมถึงการได้มาซึ่งอำนาจ การใช้อำนาจหรือการได้มาซึ่งอิทธิพล ใช้อิทธิพล เพื่อให้เกิดการจัดสรรคุณค่าในสังคม ไม่ว่าจะเป็นอำนาจที่ต้องตามกฎหมาย และกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม เศรษฐทรัพย์และคุณค่าที่เป็นนามธรรม นอกจากนี้ศาสนาเป็นพื้นฐานของอุดมการณ์ทางการเมืองที่ย้ำคุณค่า ของมนุษย์ความชอบธรรมของผู้ปกครองพระพุทธศาสนาเป็นเสมือนรากเหง้าแห่งความเป็นชาติและเอกลักษณ์ ดั้งเดิมของชาติไทย ทั้งทางสังคม วัฒนธรรม และการเมือง โดยสอดคล้องกับ ชลธิศ ธีระฐิติ (2551) ได้กล่าวถึง คำว่า “การเมือง” หรือ “Politics” ซึ่งเป็นคำที่ผู้คนโดยทั่วไปจะได้ยินเป็นการบ่อยครั้งโดยเฉพาะเมื่อเกิด เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงภายในประเทศ คำเหล่านี้เราจะมีความคุ้นเคยกันดี ทีนี้เมื่อตั้งคำถามว่า การเมืองมี ความหมายอย่างไร ทำไมประชาชนคนไทยหรือพลเมือง (Citizen) ต้องถือเอามาเป็นเรื่องใกล้ตัวและต้องทำ ความเข้าใจในหลักและกระบวนการ แต่เมื่อเราศึกษาค้นคว้าแล้วจะพบว่า คำตอบนี้มีความหลากหลายและ ข้อสรุปของนิยามความหมายที่ชัดเจนเฉพาะเจาะจงจริงๆ เป็นเรื่องที่ทำได้ยาก แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อเรา ทำการศึกษาแล้วนำมาวิเคราะห์สู่การสังเคราะห์ (Analysis to Synthesis) แล้วจะพบว่า การเมือง เป็นเรื่องที่ ผูกติดกับระบบความเป็นรัฐ เป็นการจัดสรรสิ่งที่มีคุณค่าหรือทรัพยากร โดยมีอำนาจที่เป็นที่ยอมรับกันมาทำให้ เกิดการปฏิบัติตาม หรือเป็นเรื่องของการที่มีคนกลุ่มหนึ่งใช้อิทธิพลต่อคนอีกกลุ่มหนึ่ง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่มี คุณค่าทางสังคม สิ่งที่มีคุณค่าทางสังคมในที่นี้มีได้หลายอย่าง เช่น อำนาจ ความศรัทธาอันบถือ ความยุติธรรม ความนิยมชมชอบความอยู่ดีกินดี ความมั่งคั่ง ความรอบรู้ ทักษะ เป็นต้น บางครั้งจะถูกตีกรอบเอาไว้ว่า เป็น ความสัมพันธ์ของมนุษย์ในระบบการเมือง ซึ่งสามารถแยกออกจากความสัมพันธ์ของมนุษย์ในระบบย่อยอื่นๆ ของสังคมได้ โดยที่ระบบการเมืองจะมีเป้าหมายในตัวเองที่แตกต่างจากระบบย่อยอื่นๆ ของสังคม เช่นระบบ วัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา

พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (2549) ได้กล่าวถึง พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม (Socially Engaged Buddhism) เป็นชื่อสำหรับใช้เรียกขบวนการพระพุทธศาสนาแนวใหม่ที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาสังคมโลก ยุคใหม่ หมายถึง ทัศนะที่ว่าพระพุทธศาสนากับสังคมต้องผูกพัน (must be engaged) เป็นอันหนึ่งอัน เดียวกัน ไม่มีการแยกเรื่องศาสนากับสังคมออกจากกัน รวมทั้งความพยายามที่จะตีความพุทธธรรมให้ ครอบคลุมปัญหาใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบัน เพราะเห็นว่าการสอนแบบจารีตที่เน้นการแก้ปัญหาของ ปัจเจกบุคคลไม่เพียงพอต่อการตอบปัญหาสังคมยุคใหม่ที่เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อนได้ การแก้ปัญหาความ ทุกข์ของปัจเจกบุคคลและสังคมสามารถดำเนินควบคู่กันไปได้ อีกความหมายหนึ่ง พระพุทธศาสนาเพื่อสังคม หมายถึง ขบวนการหรือกลุ่มนักกิจกรรมชาวพุทธเพื่อสังคม (Engaged Buddhists) ที่พยายามนำ พระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม เช่น ปัญหาความยุติธรรมทางสังคม ปัญหา สิ่งแวดล้อม ปัญหาความรุนแรง ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางการเมือง

พระพุทธศาสนากับการแก้ปัญหาทางการเมือง โดยปัญหาความขัดแย้งทางการเมือง อาจจะมาจกสาเหตุหลายประการ เช่น ผลประโยชน์ขัดกัน ความคิดเห็นไม่ตรงกัน การขาดอุดมคติทางการเมืองที่แน่นอน เป็นต้น พระพุทธศาสนาสอนให้รู้จักความพอดีในการปฏิบัติตน และการแก้ไข้ปัญหาต่างๆ ด้วยปัญญา สอนให้รู้จักความสุจริต ในการปฏิบัติตนสมควรแก่หน้าที่รู้กาล รู้เวลา รู้หน้าที่ของตน ในการแก้้ปัญหานี้ตามทัศนะของพุทธศาสนาแล้ว นักการเมืองจะต้องมีธรรมะ สำหรับนักบริหาร นักปกครอง ในกฎทันตสูตร เล่ม 9 ข้อ 199 - 238 กล่าวถึง สาระสำคัญแห่งการปฏิบัติที่ถูกต้องดังม หลายอย่างทั้งทางโลกและทางธรรม เช่น

1) การกำจัดเสี้ยนหนามของบ้านเมือง ต้องกำจัดที่ต้นเหตุ เช่น จัดเศรษฐกิจให้ดี ให้ทุกคนมีงานทำ และให้คนมีศีลธรรมประจําใจ เป็นการกำจัดโจรผู้ร้ายในสังคม

2) ผู้ใหญ่จะทำอะไร ควรปรึกษาหารือขอความยินยอมจากผู้้น้อยด้วย เพื่อเขาจะได้ร่วมมือด้วยความเต็มใจ

3) ผู้เป็นใหญ่ควรมีคุณสมบัติของผู้ใหญ่ มีคุณลักษณะที่ดีเป็นที่ยกย่องยอมรับของผู้้น้อย

4) ที่ปรึกษาใกล้ชิดผู้ใหญ่ควรเป็นคนมีศีลธรรมและมีปัญญา มีบุคลิกลักษณะที่น่านิมนนับถือ

5) การบำเพ็ญคุณงามความดีนั้นแม้มีทรัพย์น้อยก็อาจทำได้มาก ถ้าตั้งใจให้ดีและทำเป็นไม่ต้องมีทรัพย์เลยก็สามารถบำเพ็ญคุณงามความดีได้มากกว่าผู้มีทรัพย์เสียอีก ผู้ขัดสนจนทรัพย์จึงไม่ควรทอดยและสิ้นกำลังใจในการทาคุณงามความดี (วคิน อินทสระ, 2553)

นักการเมืองต้องเป็นบุคคลผู้มีฉันทะเป็นแรงจูงใจ ต้องการภาวะที่เป็นผลของการกระทำโดยตรง อันเป็นเหตุให้เขามีความต้องการทํากล่าวคือ

(1) ไม่ทำให้เกิดการทุจริต แต่ทำให้เกิดการสุจริต ความขยัน อดทน ความซื่อตรงต่องานและแม้แต่ความซื่อตรงต่อเหตุผลที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติ

(2) ทำให้ตั้งใจทำงาน นำไปสู่ความประณีต ความดีเลิศของงาน เพราะนิสัยใฝ่สัมฤทธิ์ ทำจริงจังเอางาน และสู้งาน

(3) ตรงข้ามกับความสับสนซับซ้อนในระบบ และการคอยจ้องจับผิดกัน จะมีความร่วมมือร่วมใจ การประสานงาน และการมีส่วนร่วม เพราะต่างมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน มิใช่มุ่งสิ่งเสพสวยเพื่อตน ที่จะต้องคอยฉกฉวยแย่งชิงกัน

(4) เนื่องด้วยการกระทำเป็นไปเพื่อผลของมันเอง ผลจึงเป็นตัวกำหนดหรือ ชี้บ่งปริมาณและคุณภาพของงานที่เป็นเหตุของมัน ดังนั้น จึงย่อมเกิดความพอเหมาะพอดีระหว่าง การกระทำกับผลที่พึงประสงค์ คือ ทำเท่าที่ภาวะซึ่งเป็นผลดีจะเกิดมีขึ้น เช่น กินอาหารพอดีที่จะสนองความต้องการของร่างกายให้มีสุขภาพดี โดยไม่ตกเป็นทาสของการเสพรส

(5) เนื่องด้วยผู้ทำด้วยฉันทะ ต้องการผลของการกระทำ โดยตรง และต้องการทำให้ผลนั้นเกิดขึ้นอีกทั้งเขายอมได้ประจักษ์ผลที่เกิดต่อเนื่องในการกระทำ เพราะการกระทำคือการก่อผลซึ่งเขาต้องการ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), (2552)

สรุปได้ว่า คำว่า “การเมืองการปกครอง” ในนิยามและความหมายตามทัศนะของนักวิชาการ ว่า หมายถึง การดูแลจัดการให้มนุษย์อยู่กันอย่างเป็นธรรม และเป็นระเบียบ การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับวิธีการ

ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครอง และการบริหารราชการแผ่นดิน และการใช้อำนาจที่ได้มาเพื่อสร้างความผาสุกให้แก่ประชาชนหรืออาจมีความหมายว่าเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเพื่อที่จะกำหนดแนวทาง ข้อบังคับ หรือนโยบายให้คนในสังคมปฏิบัติตามและอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข การปกครอง หมายถึง การทำงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ข้าราชการ พนักงานส่วนท้องถิ่น และรัฐวิสาหกิจทั้งหลาย ตามกฎหมาย และนโยบายของรัฐบาลโดยมีรูปแบบการปกครองที่สำคัญ 3 รูปแบบคือ 1) แบบการปกครองโดยคนๆ เดียว 2) แบบการปกครองโดยคณะบุคคล 3) แบบการปกครองโดยเสียงส่วนใหญ่ เป็นรูปแบบการปกครองซึ่งเป็นที่ยอมรับในปัจจุบัน โดยถือว่าประชาชนทุกคนในประเทศมีสิทธิในการปกครองประเทศ ซึ่งเรียกรูปแบบการปกครองนี้ว่า ประชาธิปไตย ดังนั้นคำว่า “การเมืองการปกครอง” ในนิยาม และความหมายตามนัยพระพุทธศาสนา หมายถึง การปกครองเพื่อการศึกษา เป็นการปกครองที่ทำให้เกิดความสงบเรียบร้อยโดยใช้ธรรมะ และสอดคล้องกับแนวคิดกรรมเชิงสังคม (Collective Social Action) : ผู้ที่เสนอแนวคิดนี้ขึ้นมา คือนิธิ เอียวศรีวงศ์ มองว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้ขาดมิติทางสังคมแต่อย่างใด หากแต่พระพุทธศาสนาที่เรานับถือกันในสังคมไทยเป็นพระพุทธศาสนาที่เน้นหนักมิติเชิงปัจเจกบุคคลเพียงด้านเดียว เช่นเวลาที่เรารออธิบายถึงคนที่กำลังอยู่ในภาวะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลง เรามักจะมองเพียงแค่ว่าเป็นเรื่องพฤติกรรมหรือกรรมส่วนบุคคล โดยไม่สนใจตั้งคำถามในระดับโครงสร้างหรือสภาพแวดล้อมทางสังคมว่ามีความบกพร่องอย่างไร นี่คือนิติของพระพุทธศาสนาที่นิธิ มองว่าสังคมไทยไม่ได้หยิบยกขึ้นมาเน้นย้ำ “ในส่วนของความหมายเชิงสังคมของพระพุทธศาสนานั้น นับตั้งแต่โบราณมา ไม่ค่อยได้เน้นในสังคมไทย เพราะศาสนาผีรับหน้าที่รักษาภาวะเปียบทางสังคมอยู่แล้ว พระพุทธศาสนาไทยจึงให้ความสำคัญแก่การพัฒนาจิตใจของบุคคลมากกว่า” ด้วยเหตุนี้ “พระพุทธศาสนาไทยจึงมักถูกโจมตีเสมอว่า ไม่ค่อยมีมิติทางสังคมในคำสอน แต่ที่จริงแล้วพระพุทธศาสนาเถรวาทไม่ได้ขาดมิติทางสังคมแต่อย่างใด เพียงแต่ในเมืองไทย มิติด้านนี้ถูกกลืนไปเองต่างหาก” มีหลักธรรมหลายประการที่นิธิ เห็นว่าควรมีมิติทางสังคมด้วย ถึงจะสอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่

5. บทสรุป

สังคมศาสตร์ แม้จะได้รับการยอมรับว่าเป็นศาสตร์ (Science) แต่ก็มีวิธีการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมที่ไม่สามารถสรุปลงเป็นวิธีเดียวกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติปรากฏการณ์ทางสังคมและทางการเมือง คือปรากฏการณ์อันเกี่ยวกับพฤติกรรมกลุ่มมนุษย์ ดังนั้น ความเป็นไปแห่งปรากฏการณ์ต่างๆ ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง จึงน่าจะสรุปลงในกฎแห่งนิยาม 5 ประการ คือ อุดุนิยาม พีชนิยาม กรรมนิยาม จิตตนิยาม และธรรมนิยาม นิยามทั้ง 5 ประการนี้ แม้จะเป็นหลักอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับสังคมแต่ก็มีการโต้แย้งในเรื่องการพิสูจน์ทดลองไม่ได้ สัมผัส หรือสังเกตไม่ได้จากนักวิทยาศาสตร์นิยมข้อนี้คือ การโต้แย้งในเชิงปรัชญาก็ได้ ความสวยงามแห่งวิชาการ ก็คือความหลากหลายแห่งความคิดที่มีการจัดระบบการโต้แย้งหรือการให้เหตุผลอย่างเหมาะสม การยอมรับเหตุผลการโต้แย้งในระดับใดระดับหนึ่งถือได้ว่าเป็นการประยุกต์สุนทรียศาสตร์แห่งมนุษย์ที่มีใจกว้าง

เทคนิควิธีการศึกษาปรากฏการณ์ต่างๆ ทางสังคมและทางการเมืองในสังคมโลกปัจจุบันดูเหมือนจะจ้อยู่ภายใต้อิทธิพลแห่งนักคิด ชาวอักษฎกตเป็นส่วนใหญ่ การพยายาม วางกรอบทฤษฎีใดๆ ก็ตามเพื่อ

ประยุกต์ใช้ในการศึกษาหรือการวิเคราะห์เชิงปรัชญาสาขาใดสาขาหนึ่งจะต้องใช้หลักฐานการวิจัยหรือการพิสูจน์ทดลองจากการศึกษาภาคสนาม เป็นหลักประกันความน่าเชื่อถือ แม้แต่ในสังคมวิชาการชาวอังกฤษก็มีการโต้แย้งทางความคิด และข้อเสนอวิธีการศึกษาแบบต่างๆ อย่างกว้างขวาง ดังนั้น จึงเป็นเรื่องยากที่จะสรุปลงว่าวิธีการศึกษาแบบใดดีที่สุดที่สุดการสรุปลงสู่วิธีใดวิธีหนึ่งอย่างเด็ดขาดถือว่าเป็นลัทธิการยึดเอาความเชื่อแห่งเผ่าพันธุ์ของตนว่าดีกว่าของคนอื่น หรือลัทธินิยมเอาตนเองเป็นศูนย์กลาง (Ethnocentrism) และจะไม่นำไปสู่การแก้ปัญหาชีวิต สังคม เศรษฐกิจ และการเมืองได้อย่างยั่งยืน แต่จะยิ่งเป็นการสร้างความขัดแย้งในสังคมมากยิ่งขึ้น

พุทธปรัชญาได้เสนอวิธีการแสวงหาความรู้ทางสังคมและทางการเมืองตามแนวอริยสัจธรรม ซึ่งเป็นวิธีการแม่บท (Master Methodology) วิธีการตามแนวอริยสัจธรรมรวมเอาวิธีการศึกษาย่อยต่างๆ ทั้งหมดที่มีในคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งได้กล่าวมาแล้ว ในงานวิจัยชิ้นนี้ ดังตัวอย่าง เช่น วิธีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบวิธีการศึกษาแบบปุจฉาวิสัชนา วิธีการศึกษาแบบตีความ เป็นต้น ล้วนแต่เป็นวิธีการศึกษาที่มีปรากฏในพุทธธรรม คุณค่าแห่งวิธีการศึกษาตามแนวพุทธปรัชญาเหล่านี้ สามารถนำมาประยุกต์ใช้ เป็นกรอบแห่งการวิจัยโดยเฉพาะการวิจัยเชิงคุณภาพได้เป็นอย่างดี หนึ่ง ระเบียบวิธีวิจัยทางวิทยาศาสตร์ และทางสังคมศาสตร์ สามารถกล่าวได้ว่า เป็นข้อเสนอแห่งปรัชญาปฏิบัตินิยมอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถโต้แย้งได้ว่าจะสามารถพิสูจน์ความจริงแท้ ที่เป็นสัจธรรมได้อย่างยั่งยืนหรือไม่ บทสรุปบางครั้งก็คือสัจธรรมทางวิทยาศาสตร์และทางสังคมศาสตร์ก็อยู่ภายใต้กฎสัจธรรมแห่งไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยงแท้การมีภาวะที่บีบคั้นโต้แย้งอยู่เสมอ และการหาสาระชั้นปรมาตม์ไม่ได้ คือ แก้ปัญหาความทุกข์แห่งมนุษยชาติไม่ได้อย่างแท้จริง และยั่งยืน

บรรณานุกรม

- ชลทิศ ธีระฐิติ. (2551). **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์**. นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2543ก). **พุทธศาสนาในความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกมลคีมทอง.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). **พุทธธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระราชวรมณี (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2527). **ธรรมนุญชีวิต : พุทธจริยธรรมเพื่อชีวิตที่ดีงาม**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: สมาคมศิษย์เก่ามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2538). **นิติศาสตร์แนวพุทธ**. กรุงเทพฯ: บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2552). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร (พรรณา). (2549). **ประเด็นโต้แย้งว่าด้วยพระพุทธศาสนาเพื่อสังคม**. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย2(4), 52-88.
- วสิน อินทสระ. (2553). **พระไตรปิฎกฉบับที่ทำได้แล้ว**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมดา.
- สมบุรณ์ สุขสำราญ. (2534). **พระพุทธศาสนากับการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและสังคม**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปรัชญาสังคมการเมืองของฌอง ฌาค รุสโซ

Socio-Political Philosophy

of Jean Jacques Rousseau

พระมหาอนันต์ อนุตตโร (อันวิเศษ)

Pramaha Anan Anuttaro (Aunwises)

วัดนครอินทร์ นนทบุรี

Wat Nakhonin, Nonthaburi

E-mail : aunwiseta@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 25 มกราคม 2565

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 20 มีนาคม 2565

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 24 มีนาคม 2565

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อศึกษาชีวประวัติของฌอง ฌาค รุสโซ โดยสังเขป 2. เพื่อศึกษาแนวคิดปรัชญาทางสังคมการเมืองของฌอง ฌาค รุสโซ 3. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดปรัชญาทางสังคมการเมืองของฌอง ฌาค รุสโซ ผลการวิจัยพบว่า รุสโซ เป็นผู้ที่มีบทบาทหลากหลายทั้งนักปรัชญา นักเขียน นิยาย นักการศึกษา นักทฤษฎีดนตรีและวิจารณ์ดนตรี ตลอดจนนักประพันธ์เพลง และเป็นผู้ผลิตความคิดอันเป็นอิทธิพลทางปัญญาสำคัญในการปฏิวัติครั้งใหญ่ของฝรั่งเศส (French Revolution) ค.ศ. 1789 จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1767 รุสโซใช้เวลาส่วนใหญ่ของบั้นปลายชีวิตอยู่กับการเขียนหนังสือในขณะที่พักอยู่ในปารีส และถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม ค.ศ. 1778 ในวัย 66 ปี ด้วยแนวคิดสำคัญของเขาที่มุ่งเน้นว่าการที่มนุษย์ตัดสินใจเข้าร่วมเป็นประชาชนในสังคมอย่างยินยอมจนมีสัญญาและผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างประชาชนกับสังคมจึงเกิดการกำหนดสิทธิและหน้าที่ซึ่งสิ่งนี้เรียกว่า สัญญาประชาคม (Social Contract) เพื่อสร้างประชาคมการเมืองขึ้น ผู้ทรงอำนาจอธิปไตยของประชาชนที่ประชุมร่วมกันในฐานะผู้ทรงอำนาจอธิปไตยเพื่อทำหน้าที่บัญญัติกฎหมาย ประชาชนทำหน้าที่เป็นพลเมืองในการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย เจตจำนงทั่วไปคือ ประชาชนต้องบัญญัติกฎหมายให้ตอบสนอง และเลือกผู้แทนราษฎร รุสโซ เห็นว่า การเลือกผู้แทนราษฎรคือจุดเริ่มต้นของอวสานแห่งเสรีภาพของเสรีชน รุสโซ จึงมองว่า ประชาชนไม่ควรมอบอำนาจอธิปไตยให้แก่ใครทั้งสิ้น แนวคิดรุสโซนั้น จึงเป็นแนวคิดการปกครองแบบตรงที่ประชาชนปกครองประเทศโดยตรง แต่ในความเป็นจริงไม่สามารถทำได้ เนื่องจากมีประชากรเป็นจำนวนมาก และในโลกปัจจุบันเป็นประชาธิปไตยโดยตัวแทนทั้งหมด แม้ว่าแนวคิดปรัชญาทางสังคมการเมืองของ รุสโซ มองว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ ถ้าไม่มีเสรีภาพก็ไม่ใช่มนุษย์ก็ตาม

คำสำคัญ : ฌอง ฌาค รุสโซ, ปรัชญาสังคมการเมือง, ชีวประวัติ

ABSTRACT

The objectives of this academic paper are: 1. To briefly study the biography of Jean Jacques Rousseau 2. To study the concept of Jean Jacques Rousseau's socio-political philosophy 3. To analyze Jean's socio-political philosophy. Jacques Rousseau the findings showed that Rousseau was a versatile figure, both philosopher and philosopher. Novelist Educator, music theorist and music critic as well as the composer and was a thought producer that was an important intellectual influence in the Great French Revolution of 1789. Until 1767, Russo spent most of his life writing. While staying in Paris and passed away on July 2, 1778 at the age of 66 years. His main idea was to focus on the decision of human beings to join as a people in society consensually until there is a contract and mutual benefit between people and society. A set of rights and duties, which is known as the Social Contract, were created to create a political community. The sovereign power of the people convened together as the sovereign authority. To act as legislators Citizen's act as citizens to perform their legal duties. The general will is that people must enact laws to respond. And select representatives. Russo considers that the selection of representatives It is the beginning of the end of the freedom of the free people. Russo therefore views that people should not delegate sovereignty to anyone. That russo idea Therefore, the concept of direct governance that the people directly rule the country but in reality this cannot be done. Because there is a large population and in today's world it is democratic by all representatives. Although Russo's socio-political philosophy views that human beings are born with freedom, If there is no liberty, it is not human.

Keywords: Jean Jacques Rousseau, Socio-Political Philosophy, the biography

1. บทนำ

มอง ฌาค รุสโซ (Jean Jacques Rousseau) นักปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ชาวสวิส เชื้อสายฝรั่งเศส เป็นทั้งนักเขียน นักทฤษฎีการเมือง นักปรัชญาสังคม นักประพันธ์เพลงที่ฝึกฝนด้วยตัวเองแห่งยุคแสงสว่าง แนวความคิดของรุสโซ่นั้นมีอิทธิพลอย่างมากต่อการปฏิวัติใหญ่ที่ฝรั่งเศส ค.ศ. 1789 รุสโซ คือ ผู้ที่สร้างทฤษฎีสัญญาประชาคม โดยมีรัฐบาลที่เกิดจากประชาชน ด้วยการไว้วางใจให้ใช้อำนาจปกครองและมีบทบาทตามสัญญาที่ตกลงกันได้ โดยประชาชนเองสามารถเรียกคืนอำนาจหรือถอนสัญญาได้หากรัฐบาลไม่ปฏิบัติตามข้อตกลง ด้วยอิทธิพลทางความคิดเรื่อง สัญญาประชาคม ที่ให้ความสำคัญในการมองเห็นว่าอำนาจที่แท้จริงอยู่ที่ประชาชน ทำให้ชื่อของ รุสโซ เป็นอีกหนึ่งนักเขียนเชิงปรัชญาสังคมที่ผู้คนในทุกยุคสมัยยังคงกล่าวถึง แม้ว่างานของรุสโซจะถูกเขียนขึ้นมาหลายศตวรรษแล้วก็ตาม แต่หากเมื่อใดที่ประชาชนเผลอคิดไปว่าอำนาจเป็น

ของใครคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ความคิดของรุสโซ่ก็คงยังไม่ล้ำสมัยแต่อย่างใดสำหรับสังคมนั้น ๆ แม้แต่ในประเทศไทยได้ได้นำทฤษฎีปรัชญาสังคมการเมืองของรุสโซ่มาใช้

ฉะนั้นผู้ศึกษาจึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์เรื่องแนวคิดปรัชญาสังคมการเมืองของฌอง ฌาค รุสโซ่ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ เพื่อศึกษาชีวประวัติของฌอง ฌาค รุสโซ่ โดยสังเขป เพื่อศึกษาแนวคิดปรัชญาทางสังคมการเมืองของฌอง ฌาค รุสโซ่ และวิเคราะห์แนวคิดปรัชญาทางสังคมการเมืองของฌอง ฌาค รุสโซ่ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะได้ศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎีๆ และเหล่านักปรัชญา นักวิชาการ ในเนื้อหาที่จะนำเสนอต่อไปนี้

2. ชีวประวัติของฌอง ฌาค รุสโซ่ โดยสังเขป

ฌอง ฌาคส์ รุสโซ่ (Jean Jacques Rousseau) เกิดวันที่ 28 มิถุนายน ในปี ค.ศ. 1712 ที่เมืองเจนีวา ประเทศสวิสเซอร์แลนด์ และได้สูญเสียมารดาไปตั้งแต่เยาว์วัย รุสโซ่เป็นที่รู้จักกันในคริสต์ศตวรรษที่ 18 อันที่จริงต้นตระกูลของรุสโซ่เป็นชาวฝรั่งเศส บิดา คือ อีสซัค รุสโซ่ มีอาชีพเป็นช่างทำนาฬิกา มารดาถึงแก่กรรมตั้งแต่รุสโซ่ยังเด็ก เมื่ออายุได้ 10 ขวบ บิดาก็ได้หนีไปจากนครเจนีวา รุสโซ่จึงได้รับอุปการะจากลุง อายุได้ 16 ปีหนีจากเจนีวาไปฝรั่งเศสใช้ชีวิตแบบบรอนแรพเนเจอร์ และที่นับได้ว่าพอจะมีหน้ามีตาก็คือการ ไปทำงานที่สถานทูตฝรั่งเศส ประจำกรุงเวนิส หากพิจารณาวิถีชีวิตของรุสโซ่ บางท่านถึงกับสรุปว่า เพราะความผิดหวังอย่างรุนแรงนี้เองที่ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจทำให้รุสโซ่สร้างผลงานอันยิ่งใหญ่ในเวลาต่อมา ปี ค.ศ. 1749 บัณฑิตสถานแห่งดัจอง ได้จัดประกวดเรียงความตอบกระทู้เรื่อง “ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และศิลปะที่มีส่วนทำให้ศีลธรรมเสื่อมลงหรือบริสุทธิ์ขึ้น” รุสโซ่ได้เขียนเรียงความส่งเข้าประกวดและได้รับรางวัลที่หนึ่ง ซึ่งบทรบความว่าด้วยทางศีลธรรมของศิลปะและวิทยาศาสตร์ ปี ค.ศ. 1745 รุสโซ่ได้เขียนเรียงความเข้าประกวดอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งรุสโซ่ได้ชี้ให้เห็นว่า อะไรเป็นสาเหตุแห่งความเสื่อมล้ำต่ำสูงในหมู่มนุษย์ คำตอบก็คือ ระบบกรรมสิทธิ์ส่วนตัวอันเป็นผลิตผลของสังคมการเมืองนั้น แหละเป็นสาเหตุสำคัญ ปี ค.ศ. 1762 พิมพ์หนังสือชื่อสัญญาประชาคม ซึ่งถือว่าเป็นผลงานชิ้นสำคัญที่สุดของรุสโซ่ รุสโซ่เป็นผู้ที่มีบทบาทหลากหลายทั้งนักปรัชญา นักเขียนนิยาย นักการศึกษา นักทฤษฎีดนตรีและวิจารณ์ดนตรี ตลอดจนนักประพันธ์เพลงจนกระทั่งปี ค.ศ. 1767 กลับไปในประเทศฝรั่งเศสอีกครั้ง รุสโซ่ใช้เวลาส่วนใหญ่ของบั้นปลายชีวิตอยู่กับการเขียนหนังสือในขณะที่พักอยู่ในปารีส รุสโซ่ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม ค.ศ. 1778 ในวัย 66 ปี (ผศ.ดร.สุกิจ ชัยมุสิก, 2554: 197-198)

ฌอง ฌาคส์ รุสโซ่ (Jean-Jacques Rousseau) เป็นทั้งนักปรัชญา นักเขียน และผู้ผลิตความคิดอันเป็นอิทธิพลทางปัญญาสำคัญในการปฏิวัติครั้งใหญ่ของฝรั่งเศส (French Revolution) ค.ศ. 1789 ด้วยแนวคิดสำคัญที่มุ่งเน้นว่าการที่มนุษย์ตัดสินใจเข้าร่วมเป็นประชาชนในสังคมอย่างยินยอมจนมีสัญญาและผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างประชาชนกับสังคมจึงเกิดการกำหนดสิทธิและหน้าที่ซึ่งสิ่งนี้เรียกว่า สัญญาประชาคม (Social Contract) โดยมีรัฐบาลเป็นผู้ที่ประชาชนไว้วางใจให้ใช้อำนาจปกครองและมีบทบาทตามสัญญาที่ตกลงกันไว้ โดยประชาชนเองสามารถเรียกคืนอำนาจหรือถอนสัญญาได้หากรัฐบาลไม่ปฏิบัติตามข้อตกลง ด้วยอิทธิพลทางความคิดเรื่อง สัญญาประชาคม ที่ให้ความสำคัญในการมองเห็นว่าอำนาจที่แท้จริง

อยู่ที่ประชาชน ทำให้ชื่อของ รุสโซ เป็นอีกหนึ่งนักเขียนเชิงปรัชญาสังคมที่ผู้คนในทุกยุคสมัยยังคงกล่าวถึง แม้ว่างานของรุสโซจะถูกเขียนขึ้นมาหลายศตวรรษแล้วก็ตาม แต่หากเมื่อใดที่ประชาชนเผลอคิดไปว่าอำนาจเป็นของใครคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ความคิดของรุสโซก็คงยังไม่ล้าสมัยแต่อย่างใดสำหรับสังคมนั้น (อชิตพนธ์ เพียรสุขประเสริฐ, [ออนไลน์])

3. แนวคิดปรัชญาทางสังคมการเมืองของฌอง ฌาค รุสโซ

ฌอง ฌาค รุสโซ มีแนวคิดเชิงปรัชญาทางสังคมการเมืองมุ่งไปที่มนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม อชิตพนธ์ เพียรสุขประเสริฐได้อธิบายว่า ธรรมชาติและมนุษย์เป็นสิ่งที่รุสโซสนใจและนำมาวิเคราะห์ เขามักตั้งคำถามกับสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติและ การเปลี่ยนแปลงจากสิ่งนั้นสู่การเป็นสังคมโดยเขาได้เชื่อมโยงการสร้างขึ้นของสังคมที่ต่างออกไปจากสิ่งที่มีอยู่เดิมหรือธรรมชาติแนวคิดที่แพร่หลายคือความไม่เท่าเทียมที่ถูกสร้างขึ้นและเสมือนโดยอำนาจไว้จนดูคล้ายกับเป็นเพียงเรื่องปกติธรรมดาเป็นธรรมชาติ โดยรุสโซได้แบ่งความไม่เท่าเทียมออกเป็น 2 ประเภท คือ ความไม่เท่าเทียมที่เป็นไปโดยธรรมชาติ เช่น ความแตกต่างกันของความชรา สุขภาพ ร่างกาย และจิต โดยองค์ประกอบเหล่านี้มีความแตกต่างกันตามบุคคลจากธรรมชาติก่อนที่มนุษย์จะมาเป็นสังคม และความไม่เท่าเทียมที่เกิดจากศีลธรรมการเมือง อันเกิดจากการสร้างและสมมติขึ้นหรือตกลงร่วมกันของสังคมมนุษย์ เช่น การที่คนหนึ่งมีโอกาสที่จะหาความสุขมากกว่าคนอื่น หรือร่ำรวย มีเกียรติ มีอำนาจ ชาติตระกูลที่มั่งคั่งกว่าผู้อื่นรวมถึงการสร้างว่ามีใครที่จะสมควรต้องเชื่อฟังมากกว่าหรือเหนือกว่าคนอื่น หากขยายความสองสิ่งนี้รุสโซได้สังเกตว่ามีธรรมชาติที่แท้จริงอยู่ ธรรมชาติที่แท้จริงจะอยู่นอกเหนือหรือเป็นสิ่งที่ เป็นไปโดยปราศจากการควบคุมของสังคม แต่ก็มีบางสิ่งที่มนุษย์สร้างและพยายามทำให้มันเป็นธรรมชาติ ผ่านการให้เหตุผลต่างๆ ในการสร้างบางสิ่งให้เสมือนเป็นธรรมชาติ เช่น อาการเจ็บป่วย

ซึ่งในทรรศนะของรุสโซเขามองว่าหากมองการเจ็บป่วยผ่านๆ จะดูเหมือนเป็นธรรมชาติเป็นปกติของมนุษย์ แต่หากมองอย่างพิถีพิถันจะเห็นว่า ความเจ็บป่วยนั้นถูกสร้างขึ้นจากความไม่เท่าเทียมทางสังคมได้เช่นกัน รุสโซอธิบายตัวอย่างนี้ไว้ว่า บางคนสามารถอยู่เฉยได้โดยไม่ต้องใช้ร่างกายทำงานก็มีอาหารดีๆ กินซึ่งแม้อาหารนั้นๆ อาจมีผลกระทบต่อระบบย่อยได้เหมือนกัน แต่สำหรับบางคนที่ต้องทำงานหนักหามรุ่งหามค่ำก็แทบไม่มีอาหารดีๆ กินแถมยังใช้ร่างกายเกินกำลังอีกด้วย สิ่งเหล่านี้คือความเหลื่อมล้ำในวิถีชีวิตและชนชั้นที่มีผลกระทบต่อสุขภาพและความเจ็บป่วยทางร่างกายด้วยเช่นกันซึ่งชนชั้นเหล่านี้เป็นสิ่งที่สังคมมนุษย์สร้างขึ้น รุสโซเองมีแนวคิดที่น่าสนใจเกี่ยวกับ “มนุษย์” ที่มองในมุมต่างออกไปจากนักคิด นักทฤษฎีในยุคนั้น เช่น เรื่องความรู้สึกที่ถูกสร้างขึ้นมา ในงานเขียนของเขาเขียนไว้ชัดเจนว่า มนุษย์ไม่สามารถจะปรารถนาหรือกลัวสิ่งใด เว้นแต่เรามีความคิดเกี่ยวกับสิ่งนั้นอยู่แล้ว มนุษย์ตามธรรมชาติสำหรับรุสโซจึงเป็นสิ่งที่ไม่มีชีวิตที่แท้จริงที่ไม่กลัวต่อความตาย เพราะหากไม่มีความคิดเรื่องความตาย ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่าความตายก็จะไม่สามารถกลัวความตายได้ความกลัวตายสำหรับเขาจึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาภายหลังความคิดของมนุษย์สำหรับเขาจึงสำคัญในฐานะสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและกำหนดความปรารถนา ความกลัว หรืออารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ไม่ต่างจากหลายๆ แนวคิดที่เป็นงานทรงพลังของรุสโซเองก็เกิดขึ้นจากการถูกสร้างเช่นกัน ปรัชญาของรุสโซถูกหล่อหลอมอย่าง

โซโกซอนด้วยชีวิตที่ลำบากยากเข็ญและเต็มไปด้วยวิกฤตชีวิตหลายต่อหลายครั้ง (อชิตพนธ์ เพียรสุขประเสริฐ, [ออนไลน์])

1. ลักษณะสำคัญแห่งความคิดของรุสโซ ผลงานในส่วนที่เกี่ยวกับเสรีภาพที่ดี ความเสมอภาคของบุคคลที่ดี นับว่าเป็นผลงานที่เด่นและยากที่จะเสนอเหตุผลโต้แย้ง ในหนังสือสัญญาประชาคมนั้น รุสโซเห็นว่าเรื่องเสรีภาพเป็นสิ่งสำคัญควบคู่ไปกับการเป็นมนุษย์ ใครก็ตามที่ปฏิเสธเสรีภาพนั้นก็หมายความว่า เขากำลังปฏิเสธความเป็นมนุษย์ การที่มนุษย์ไม่ให้อำนาจของตนมีเสรีภาพ ย่อมถือได้ว่า เป็นการขัดต่อศีลธรรม เพราะฉะนั้น จึงพอจะเห็นได้ว่าแก่นของแนวความคิดของรุสโซนั้น คือ หลักการว่าด้วยเสรีภาพและความเสมอภาคในหมู่มนุษย์ ภายใต้ความบกพร่องหรือความพิกลพิการของระบบการเมืองนั้นจะเป็นปัจจัยสำคัญในการทำลายสิ่งที่ดีได้ว่าเป็นสาระสำคัญแห่งความเป็นมนุษย์นี้เสีย รุสโซชี้ให้เห็นว่า เสรีภาพและความเสมอภาคของมนุษย์ที่มีชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมการเมืองได้ถูกทำลายไป โดยระบบการเมืองหรือการใช้อำนาจทางการเมืองนี้เอง เป็นปัจจัยสำคัญ เพราะฉะนั้น หากจะแก้ไขข้อบกพร่องทั้งหลายก็จำเป็นต้องแก้ไขตรงที่ระบบการเมือง

สมมติฐานเบื้องต้น รุสโซได้ตั้งข้อสันนิษฐานไว้เบื้องต้นเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์และการเกิดสังคมการเมืองไว้ในลักษณะที่ว่า แรกเริ่มเดิมทีนั้นมนุษย์เกิดมาไม่ได้อยู่กันเป็นกลุ่มเป็นสังคมน้อยที่เราระบายพบเห็นในปัจจุบันนี้ หากแต่อยู่กันกระจัดกระจาย ต่างคนต่างอยู่ ประเด็นที่น่าจะพิจารณาก็คือในเมื่อมนุษย์ไม่ได้มีความสัมพันธ์ต่อกันแล้ว ลูกหลานจะเกิดขึ้นมาอย่างไร เรื่องนี้รุสโซอธิบายไว้ว่าครอบครัวเป็นสังคมโดยธรรมชาติ “ผู้เป็นบุตรจะคงมีความผูกพันอยู่กับบิดาก็ตราบเท่าที่เขาจำเป็นต้องอาศัยบิดาในการดำรงชีวิต พอบุตรหมดความจำเป็นดังกล่าว ความผูกพันตามธรรมชาติระหว่างบุตรกับบิดาแล้วก็ป็นอันขาดสะบั้นลง...” เมื่อหมดความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยต่อกัน มนุษย์ก็มีฐานะเปลี่ยนไปเป็นอิสระ ดำเนินชีวิตในลักษณะต่างคนต่างอยู่ต่อไปดูไปลักษณะไม่แตกต่างจากสัตว์บางประเภทนั่นเอง

ในสภาพธรรมชาติ พฤติกรรมของมนุษย์ก็ดำเนินไปตามสัญชาตญาณเหมือนกับสัตว์เดรัจฉานทั้งหลาย แต่สัญชาตญาณหรือคุณสมบัติประจำตัวที่มีลักษณะเด่นของมนุษย์มี 2 ประการกล่าวคือ ประการแรก มนุษย์มีความต้องการที่จะรักษาชีวิตตน มนุษย์จะกระทำอะไรก็ได้ที่จะให้ตนเองปลอดภัยประการที่สอง มนุษย์มีความรู้สึกเมตตาตาสงสารเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ความเมตตาตาสงสารนี้ช่วยให้มนุษย์ไม่ทำร้ายคนอื่นเพียงเพื่อความสนุกคะนองเท่านั้นคุณสมบัติทั้งสองประการเป็นความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เป็นปัจจัยในการกำหนดพฤติกรรมของบุคคลแต่ละคน เพราะฉะนั้น พอจะอธิบายได้ว่า การกระทำอะไรของมนุษย์จึงเป็นการกระทำเพื่อที่ให้ตนเองปลอดภัยขณะเดียวกันก็มีความเมตตาปรานีต่อผู้อื่น (รศ.เสถียร หอมขจร และคณะ, 2528: 67-69)

2. การกำเนิดสังคมการเมือง รุสโซ อธิบายการกำเนิดสังคมว่า มีสาเหตุมาจากการเกิดและการขยายการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวก็บังเกิดขึ้น รุสโซ ชี้ถึงปัจจัยสำคัญคือ พัฒนาการทางเศรษฐกิจ และความ รักแบบโรแมนติก เขาเน้นถึงบทบาทสำคัญของเศรษฐกิจที่มีต่อการก่อตัวของสังคมเมือง (civil –Society) ดังที่กล่าวไว้ว่า “คนแรกที่กันรั้วแผ่นดินคือผู้เริ่มสังคมเมืองที่แท้จริง” การคิดค้นการเกษตรกรรมที่นำไปสู่การสร้าง กฎกติกา เพื่อความยุติธรรมขึ้นเป็นครั้งแรก และใน

ที่สุดแล้ว ด้วยการแนะนำของผู้มั่งคั่ง[the rich] ก็จะนำไปสู่ การสถาปนาการเมืองการปกครองขึ้นมา หมายความว่า การเกิดการปกครองขึ้นมานั้นจะเป็นไปไม่ได้เลยถ้าปราศจาก เงื่อนไขของการเกิดกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินส่วนตัวในที่ดิน มาก่อนหน้า และแท้ที่จริงแล้ว พัฒนาการการเกษตรที่เกิดขึ้นนั้น เป็นผลพวงมาจากการเกิดครอบครัวก่อนหน้านั้น แต่กระนั้น ก็เสนอด้วยว่า “เศรษฐกิจการเกษตรในตัวของมันเอง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองพัฒนาการของความ ต้องการทางเพศ (erotic developments) เรื่องเพศ (sexuality) คือ สะพานนำไปสู่การเมือง โดยมีนัยของการเปลี่ยนแปลงเรื่องความสัมพันธ์ทางเพศของมนุษย์เป็นปัจจัย เงื่อนไขที่จำเป็นอย่างยิ่งในการกำเนิดสังคมการเมือง รุสโซ อธิบาย ความขัดแย้ง ความไร้ระเบียบ (disorder) ที่อุบัติขึ้นเมื่อสังคมได้ถือกำเนิดไว้ดังนี้คือความขัดแย้งจะเกิดขึ้นเมื่อสถานะของมนุษย์ในสังคมไม่เอื้ออำนวย หรือไม่เหมาะสมกับพวกเขา ความขัดแย้ง เป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อมนุษย์มองมนุษย์ด้วยกันว่า เป็นศัตรูที่แข่งขันกับพวกเขา เพื่อความโดดเด่นหรือเพื่อความเหนือกว่า หรือเพื่อสิ่งที่พึงปรารถนา และสุดท้าย ความขัดแย้งยังคงดำรงอยู่ในปัจเจก-บุคคล เมื่อจิตใจของเขาตกอยู่ภายใต้พันธนาการของกิเลส ตัณหา อันไม่มีขีดจำกัด อารยธรรมหรือความเจริญก้าวหน้าของศิลปะวิทยาการนี้ ทำให้ศีลธรรมการดำเนินชีวิตของมนุษย์เสื่อมทรามลง เสียมากกว่าที่จะทำให้ดีขึ้น เมื่อมนุษย์ตกเป็นทาสของศิลปะวิทยาการ เสรีภาพที่เคยมีและเป็นแก่นแท้ของความเป็นมนุษย์ก็ได้สูญหายไป

ด้วยเหตุนี้เองที่รุสโซ ได้กล่าวขึ้นต้นใน The Social Contract ไว้ว่า “มนุษย์เกิดมาเสรี แต่ทุกหนทุกแห่งเขาอยู่ในพันธนาการ ใครที่คิดว่าตนเป็นนายคนอื่น ย่อมไม่วายจะกลับเป็นเสียดาสยิ่งกว่า” ความผันแปรเช่นนี้เกิดขึ้นได้อย่างไรข้าพเจ้าไม่ทราบ อะไรเล่าที่จะพึงทำให้ความผันแปรนั้นกลายเป็นสิ่งที่ชอบด้วยกฎหมาย ข้อนี้ข้าพเจ้าคิดว่าจะตอบปัญหาได้เพราะในสถานะสังคมมันเป็นไปไม่ได้ที่จะเกิด ระเบียบเงื่อนไขที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่มนุษย์จะดำรงชีวิตอยู่โดยไม่เหยียบหัว แ่งชิง หลอกลวง ททรยศ และทำลายซึ่งกันและกัน การแก้ไขปัญหาดังกล่าวนี้ เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการที่ มนุษย์มาอยู่รวมกันเป็นสังคมเขาเสนอให้มีการสร้าง หรือการจัดระเบียบสังคมใหม่ขึ้นมา นั่นคือเราจะทำอะไรที่จะหารูปแบบของการอยู่ร่วมกันที่ สามารถปกป้องบุคคล และสิ่งที่พึงปรารถนาของสมาชิกแต่ละคนในสังคม โดยการร่วมพลังของทุกคน และเป็นรูปแบบการอยู่ร่วมกันที่ปัจเจกบุคคลแต่ละคน แม้ว่าจจะรวมตัวเข้ากันกับคนอื่น แต่ก็มิได้ต้อง เชื่อฟังใคร นอกจากตัวเขาเอง และยังคงมีอิสระเสรีเหมือนแต่ก่อน คำตอบนั้นคือ “สัญญาประชาคม” คือ คำตอบสำหรับการหลุดจากสถานะอันไม่อำนวยต่อการดำรงชีวิต ความเป็นมนุษย์ มาทำสัญญาร่วมกัน หมายถึง การยอมเสียเสรีภาพตามธรรมชาติที่ติดตัวมาแต่กำเนิดของ เขาเพื่อแลกกับเสรีภาพทางสังคมการเมืองรุสโซ กล่าวว่า แก่นของสัญญาประชาคม คือ การที่พวกเราแต่ละคนยอมสละตัวเอง และอำนาจหน้าที่ ที่เขามีอยู่ทั้งหมดให้กับส่วนรวมภายใต้การนำสูงสุดของ “เจตจำนงร่วม” และในฐานะองค์กรรวม เราได้รวมสมาชิกทุกคนเข้าเป็นเนื้อเดียวกันในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของทั้งหมดที่แบ่งแยกไม่ได้ อันประกอบด้วยจำนวนสมาชิกที่มีจำนวนเท่ากับผู้ออกเสียงในที่ประชุมซึ่งทำให้ องค์กรรวม ดังกล่าวมีชีวิต มีเจตจำนง มีตัวตน และมีเอกภาพ ของตัวเองขึ้นมา องค์กรรวมทางการเมืองหรือ บุคคลสาธารณะที่ก่อตัวขึ้นนี้ คือสังคมเมือง หรือสาธารณรัฐ และในสถานะที่เป็นผู้ถูกกระทำ ซึ่งเรียกว่า รัฐ แต่ถ้าอยู่ในสถานะ ผู้ถูกกระทำ เรียกว่า องค์กรอธิปัตย์ และเมื่อมีการเปรียบเทียบระหว่างองค์กรอธิปัตย์ด้วยกัน เราเรียกว่า อำนาจอ และสำหรับผู้ ที่เข้าร่วมอยู่ภายใต้อำนาจอของรัฐ เรียกว่า “ประชาชน” และ

เรียกว่า “พลเมือง” トラบเท่าที่พวกเขามีส่วนร่วมในอำนาจอธิปไตย และเรียกพวกเขาว่า “ราษฎร” トラบเท่าที่พวกเขาอยู่ภายใต้กฎหมายของรัฐ (ภัทรชมน รัตนางกูร, [ออนไลน์])

สภาพธรรมชาติที่รัฐโซพรรณนาไว้ก็ดูเป็นสภาพที่น่าอยู่พอสมควร แต่มนุษย์จะอยู่ในสภาพเช่นนั้นต่อไปอีกไม่ได้ เพราะว่าเมื่อเวลาผ่านไป สภาพเหตุการณ์มันบังคับให้แต่ละคนต้องเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป หากมนุษย์ไม่ปรับตัวหรือไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปได้ ในที่สุดมนุษย์จะถึงแก่ความพินาศและสูญพันธุ์ไปเหมือนกับสัตว์บางประเภท เหตุผลอีกประการหนึ่งที่รัฐโซกล่าวอ้างที่เกี่ยวข้องกับการกำเนิดสังคมการเมืองก็คือ คุณสมบัติประจำตัวหรือจะเรียกว่า สันดานหรือสัญชาติญาณของมนุษย์เองก็ว่าได้คือมนุษย์มีความต้องการความสมบูรณ์ การมีชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยวนั้นย่อมจะหาความสมบูรณ์ได้ยาก ความต้องการความสมบูรณ์นี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการหรืออยากได้มากกว่าสันติภาพ แม้ว่าต่างคนต่างอยู่ตามสภาพธรรมชาติมีสันติภาพ ความเสมอภาค และเสรีภาพอย่างบริบูรณ์ก็ตาม แต่สิ่งเหล่านี้มนุษย์ปรารถนาเป็นอันดับรองจากความสมบูรณ์ การที่มนุษย์ต้องการเช่นนี้เป็นเรื่องที่จะใช้เหตุผลมาอธิบายไม่ได้ เพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความรู้สึกที่มีอยู่ในตัวมนุษย์เอง รัฐโซอธิบายว่าความสมบูรณ์มนุษย์หาได้จากการร่วมมือหรือการพึ่งพิงบุคคลอื่นเท่านั้นเพราะฉะนั้น การเกิดสังคมจึงเป็นผลมาจากสัญชาติญาณของมนุษย์ที่ต้องการความสมบูรณ์นั่นเอง (รศ.เสถียร หอมขจร และคณะ, 2528 : 67-69)

3. ทฤษฎีสัญญาประชาคม (อภิชาติ สุริบุญญา, 2541: 150) ความคิดของรัฐ การเมืองเป็นความคิดที่มีพื้นฐานมาจากแนวคิดทางสัญญาประชาคม โดยมีสาระเรื่องเจตน์จำนงร่วม (General will) อำนาจองค์อธิปัตย์ กฎหมาย รูปแบบการปกครองรัฐบาลผู้แทนราษฎร และการประชุมราษฎร ร่วมไปถึงจริยธรรมกับการเมือง เสรีภาพ ความเสมอภาค และความยุติธรรมที่ควรจะเป็น ในเนื้อหาของการดำรงตนของปัจเจกชนในสังคม ซึ่งสัญญาประชาคมของรัฐโซ เป็นเรื่องของหลักการเกี่ยวกับสิทธิของพลเมืองและการสถาปนารัฐบาลใหม่ โดยมีพื้นฐานอยู่ที่พลเมืองในรัฐมาร่วมทำสัญญาประชาคมที่มีความชอบส่วนบุคคลมิได้มิได้โดยธรรมชาติ แต่เกิดจากการทำสัญญาประชาคมต่อกัน ซึ่งจะทำให้คนเรามีเสรีภาพทางการเมืองขึ้นมาได้ โดยจะต้องละการมีเสรีภาพที่เกินขอบเขตในสภาวะธรรมชาตินั้นมนุษย์ไม่สามารถบรรลุความสมบูรณ์ได้มนุษย์อยู่ในระดับเพียบพร้อมไปด้วยลักษณะที่ดีในสภาวะธรรมชาตินั้น เพราะมนุษย์ยังไม่รู้จักความชั่วความดีศีลธรรม และไม่มีเหตุผล (เดียน คำดี, 2526: 107-108) หากให้กลับไปในสภาวะธรรมชาตก็ไม่เกิดระโยชน์ใดๆ ทั้งสิ้น รัฐโซเชื่อว่าหากมนุษย์มอบสิทธิโดยชอบธรรมให้แก่ประชาคมโดยตนเป็นส่วนหนึ่งของผู้ร่วมในสัญญา พลเมืองทุกคนจะได้สิทธิในการรักษาความปลอดภัยของตนเองเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากกฎธรรมชาติใด (Nature Law) มิฉะนั้น บางคนก็มีอำนาจเหนือคนอื่นจากสิทธิที่มีในธรรมชาติมาแต่ก่อน เป็นการกดขี่เพื่อนมนุษย์กันเอง (ในสภาพธรรมชาติแต่ละคนมีพลังกำลัง ความฉลาดที่ไม่เท่ากัน) ทั้งที่สมควรจะเสมอภาคกันเมื่อเรารวมกันก่อตั้งสังคมการเมืองโดยการยินยอมชอบธรรมแก่ข้อตกลงที่ได้ร่วมกันสัญญา ก็ถือว่า เป็นการมอบสิทธิทั้งหมดให้แก่ประชาคมไม่ถือว่าเป็นการมอบตัวเองให้ผู้อื่นโดยเฉพา และเมื่อไม่มีใครจะได้สิทธิจากผู้อื่นเช่นเดียวกับตนได้ละไป เขาจึงได้ทุกอย่างอย่างเท่ากับที่เสียไป แต่กลับมีพลังมากขึ้นสำหรับพิทักษ์สิ่งที่จากนั้นเขาจะมีสิทธิ (right) และหน้าที่ (duty) เท่าที่ประชาคมจะให้แค่เขาอย่างปลอดภัยละอุ่นใจได้

ประชาคมจะร่วมกันออกกฎหมายที่มุ่งประ โยชนแก่สมาชิกส่วนรวมในสังคม โดยจะต้องมีลักษณะทั่วไป ไม่มีการเลือกปฏิบัติ พลเมืองเท่าเทียมกันโดยกฎหมาย ถ้ากฎหมายไม่เป็นเช่นนั้นก็ถือว่าสัญญาดังกล่าว ถูกละเมิด หน้าที่และข้อผูกพันต่างๆ ก็เป็นอันสิ้นสุด เพราะความชอบธรรมในการปกครองจะต้องขึ้นอยู่กับ การยินยอมเป้ำครั่งคราวอย่างต่อเนื่อง เพราะรัฐโซถือว่าเราเกิดมาเสรี เป็นนายตัวเอง ไม่มีใครจะปกครองตนได้ โดยปราศจากการยินยอมแต่เพื่อประกันสิทธิและความปลอดภัยของบุคคล แต่ละคนได้มอบสิทธิตามธรรมชาติ โดยสิ้นเชิงแก่ประชาคมเพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิของพลเมืองในสังคม ประชาคมจึงมีอำนาจเด็ดขาดเหนือปวง สมาชิก แต่ประชาชนก็มิยังสามารชซื้อฟงตนเองได้อยู่ร่วมทั้งยังมีเสรีภาพเหมือนเดิมเพราะสิทธิส่วนบุคคล มิได้มีได้โดยธรรมชาติ เพราะก่อนสังคมเขาก็ไม่ได้สิทธิเหนือใครเลย ความสุขสมบูรณ์ของบุคคลผูกพันแนบ แน่นอยู่กับความสมบูรณ์ของหมู่คณะ ดังนั้นหมู่คณะจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สำคัญส่วนเรื่องของบุคคลก็รองลงมาเมื่อ บุคคลปฏิบัติในสิ่งที่พวกเขาาร่วมกันกำหนดขึ้นเท่ากับว่าประชาชนยังมีเสรีภาพเหมือนเดิม (ทินพันธ์ นาคะตะ, 2541: 78-79) เนื่องจากประชาคมเกิดจากการร่วมสัญญาของประชาชน ประชาชนจึงมีสิทธิที่จะเปลี่ยนแปลง สัญญานั้นได้นั้นได้ทุกเมื่อเช่นกัน การก่อตั้งประชาคมนี้ทำให้ก่อองค์กรร่วมขนาดใหญ่ที่ประชุมด้วยสมาชิก จำนวนมากเสมือนกับผู้ร่วมกันปรึกษาหารือ มวลบุคคลนี้เรียกว่าองค์อธิปัตย์ (Sovereignty) หรืออำนาจ อธิปไตยหรือรัฐ แต่ไม่ใช่รัฐบาล คนที่ร่วมเกี่ยวข้องกับรัฐเรียกรวมกันว่าพลเมือง (Citizen) (ผศ.ดร.สุกิจ ชัยมุสิก, 2554: 203)

เสรีภาพที่เกิดจากสัญญาประชาคม เสรีภาพในสังคมการเมืองที่รัฐโซกล่าวถึง เป็นเสรีภาพที่มี กฎหมายเป็นขอบเขต “เมื่อเรามีส่วนร่วมมากหรือเป็นกฎที่เราเสนอขึ้น เราไม่รู้สึกว่าการนั้นกดขี่เราถ้าเรามี ส่วนน้อยหรือไม่มีส่วนร่วมเลย เราย่อมรู้สึกว่าการนั้นกดขี่เรา ถ้าเรามีส่วนร่วมน้อยหรือไม่มีส่วนร่วมเลย เราย่อมรู้สึกว่าการนั้นกดขี่เราบีบคั้นเรามากขึ้น ถ้าเรามีความรู้สึกว่ากฎของสังคมหรือกฎของรัฐกดขี่เรา เราย่อมรู้สึกยินดีที่ได้ร่วมอยู่ในรัฐยิ่งขึ้นทุกที ฉะนั้น คนจะยินดีอยู่ในรัฐมากขึ้น เมื่อมีส่วนร่วมในการออก กฎหมายมากขึ้นกล่าวโดยย่อก็คือ การที่คนเราเคารพกฎหมายที่ตัวเรามีส่วนร่วมในการบัญญัตินั้น ความรู้สึก ที่ว่า ตนเองถูกกดขี่ก็เบาบางลง มากไปกว่านั้น การที่เราออกกฎหมายบังคับตัวเราเองทำให้คนเรามีเสรีภาพได้ เรื่องนี้รัฐโซเสนอว่า ให้ทุกคนมาประชุมพร้อมกันเพื่อบัญญัติกฎหมายด้วยตนเอง กฎหมายของสังคมนั้นจึงเป็น ตัวแทนเจตจำนงของสังคมหรือเจตจำนงทั่วไป ความเป็นเสรีนั้นเกิดขึ้นจากการเคารพกฎหมายของสังคม เท่านั้น การปฏิเสธเจตจำนงทั่วไปก็คือ การละเมิดกฎหมาย รัฐโซเห็นว่าจะปล่อยให้เกิดขึ้นไม่ได้ เพราะการ ละเมิดกฎหมายนั้น ก็เท่ากับการสำคัญตนหรือตั้งตนอยู่เหนือเจตนารมณ์ร่วม ซึ่งจะนำไปสู่การทำลายล้าง สังคมทั้งหมด การกระทำเช่นนี้จะปล่อยให้ดำเนินไปไม่ได้เด็ดขาดเพราะผู้นั้นกำลังปล้นเอาเสรีภาพที่มีคุณค่า ทางศีลธรรมของมวลชนไป

ความเสมอภาคที่เกิดจากสัญญาประชาคม ครั้นมนุษย์เข้าสู่สังคมการเมือง ปรากฏการณ์ของความ ไม่เสมอภาคอีกแบบหนึ่งก็เกิดขึ้น โดยรัฐโซเรียกมันว่า เป็นความไม่เสมอภาคทางการเมือง ภาวะแห่งความไม่ เสมอภาคแบบใหม่นี้ได้ส่งผลกระทบต่อฐานะในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ความเลวร้ายของความไม่เสมอภาค ทางการเมืองส่งผลกระทบต่อฐานะจรรยาบรรณกระทำทำให้คนๆ หนึ่งกลับกลายเป็นทาสของอีกคนหนึ่งสุภาวะแห่งความ เลวร้ายทั้งหลายเหล่านี้ รัฐโซกล่าวว่า เป็นผลมาจากระบบสังคมและการเมืองนั่นเอง การแก้ไขรัฐโซก็ได้

เสนอแนะไว้ว่า กิจกรรมของสังคมเหล่านี้ สมาชิกผู้เข้าร่วมทำสัญญาทุกคนจะเป็นผู้มีส่วนร่วมในลักษณะที่เท่าเทียมกัน ในสังคมการเมืองที่เกิดจากสัญญาประชาคมไม่มีใครที่จะตีโพยตีพายได้ว่า ตนนั้นได้ส่วนแบ่งที่ไม่เป็นธรรม เพราะฉะนั้น ความเท่าเทียมกันของมนุษย์จึงเกิดขึ้นได้ในลักษณะดังที่กล่าวแล้ว หรือถ้าหากจะมองบุคคลที่เข้าร่วมสัญญาในฐานะเป็นพลเมืองก็จะต้องเคารพกฎหมายของสังคมแล้ว ก็ไม่มีอะไรที่จะถือได้ว่าเป็นข้อแตกต่างหรือความไม่เท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย ในฐานะราษฎรทุกคนย่อมอยู่ภายใต้รัฐบาลเดียวกัน ขอบเขตอำนาจของรัฐบาลก็คือการปฏิบัติตามกฎหมาย เพราะฉะนั้น การที่ทุกคนเคารพกฎหมายก็คือ การที่ทุกคนเคารพเจตจำนงทั่วไป ซึ่งทุกคนจะได้รับประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน (ผศ.ดร.สุกิจ ชัยมุสิก, 2554: 204)

4. วิเคราะห์แนวคิดปรัชญาทางสังคมการเมืองของฌอง ฌาคส์ รูสโซ

ตามทฤษฎีการเมืองของรูสโซนั้น รูสโซเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนมีคุณสมบัติบางอย่างติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด นั่นก็คือ เสรีภาพ คุณสมบัติดังกล่าวนี้ไม่มีใครที่จะพรากไปจากตัวมนุษย์ได้ ถ้าเราพรากเสรีภาพไปจากมนุษย์ก็เท่ากับเราพรากความเป็นมนุษย์ออกจากคนๆ นั้นด้วย ดังที่รูสโซกล่าวว่า “การละทิ้งเสรีภาพนั่นก็คือการละทิ้งความเป็นคน และการละทิ้งดังกล่าวก็เท่ากับละทิ้งสิทธิและหน้าที่ของความเป็นมนุษย์ชาติของคนๆ นั้นออกไปด้วย และมันจะไม่มีใครชดเชยใดๆ พอเพียงสำหรับคนที่ละทิ้งทุกอย่างอย่างเช่นนี้ ซึ่งการละทิ้งนี้เป็นการขัดต่อธรรมชาติของมนุษย์” (J.J. Rousseau (Translate by G.D.H. Cole), 1993: 185) มากไปกว่านั้น รูสโซยังกล่าวต่อไปอีกด้วยว่าแม้แต่บิดาหรือมารดาของคนๆ นั้นก็ไม่สามารถที่จะพรากคุณสมบัตินี้ไปได้ ดังที่รูสโซกล่าวว่า “แม้ว่าปัจเจกบุคคลสามารถยกตัวเองให้คนอื่นได้ แต่เขาก็ไม่สามารถยกลูกให้ใครก็ได้ เพราะลูกๆ ของพวกเขาขึ้นเกิดมาเป็นมนุษย์และเป็นเสรี เสรีภาพของพวกเขาที่ต้องเป็นของพวกเขา ไม่มีใครมีสิทธิ์ยักย้ายถ่ายโอนได้นอกจากตัวพวกเขาเองพ่อของพวกเขาสามารถกำหนดเงื่อนไขสำหรับการเลี้ยงดูเพื่อความอยู่ของพวกเขาได้ ทั้งนี้ก็เพื่อในนามของตัวเอง แต่การที่จะยกพวกเขาให้ใครไปเลยโดยไม่มีเงื่อนไขถือว่าเป็นการกระทำที่เป็นโมฆะ เพราะการยกให้เสมือนของขวัญเช่นนี้ขัดกับจุดประสงค์ของธรรมชาติและอยู่นอกเหนือสิทธิ์ของการเป็นพ่อ” (J.J. Rousseau (Translate by G.D.H. Cole), 1993: 230)

จากคำกล่าวนี้เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า เสรีภาพเป็นคุณสมบัติที่ติดตัวมาของมนุษย์ทุกๆ คน คำว่า เสรีภาพตามความหมายของรูสโซนั่นก็คือ การที่มนุษย์มีความสามารถในการกำหนดการกระทำหรือจุดมุ่งหมายของตัวเองได้ความสามารถในการกำหนดนี้สามารถที่จะกำหนดได้ถึงขั้นที่ว่า มนุษย์สามารถเลือกที่จะฝืนสัญชาตญาณของตนเองได้เมื่อเขาต้องการ หรือในขณะเดียวกันมนุษย์ก็มีเสรีภาพที่จะเลือกปล่อยชีวิตของเขาให้เป็นไปตามสัญชาตญาณก็ได้หากเขาต้องการเช่นเดียวกัน สิ่งนี้เองทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ เพราะสัตว์นั้นไม่มีเสรีภาพในการที่จะฝืนสัญชาตญาณของตัวเองได้ (J.J. Rousseau (Translate by G.D.H. Cole), 1993: 200) และจากการที่มนุษย์แต่ละคนนั้นต่างก็มีเสรีภาพที่ธรรมชาติให้มาเหมือนกันทุกคน ดังนั้นแล้วมนุษย์ทุกคนจึงเท่าเทียมกัน เพราะความที่ทุกๆ คนมีเสรีภาพในการที่จะกำหนดตัวเองหรือกระทำสิ่งใดตามใจอย่างเป็นอิสระโดยไม่ขึ้นต่อคนอื่นฯ อย่างเท่าเทียมกันนี้มันจึงทำให้มนุษย์เท่าเทียมกันในความมีเสรีภาพนั่นเอง สืบเนื่องจากหลักการเรื่องเสรีภาพและความเท่าเทียมกันของรูสโซนี้เองทำให้เขาได้สร้างทฤษฎีอื่นๆ ที่มีฐานมาจากหลักการพื้นฐานเรื่องเสรีภาพที่มีอยู่ในมนุษย์ทุกคน นั่นก็คือ ความคิดที่ว่ารัฐบาลนั้นมีสิทธิ

ในการปกครองก็ด้วยจากการที่ ประชาชนทั้งหมดยินยอม แต่การยินยอมนี้ไม่ใช่ในฐานะที่ทำสัญญากันระหว่างผู้ปกครองกับผู้ถูกปกครอง แต่มันเป็นความหมายในแง่ที่ว่า รัฐบาลนั้นมีฐานะเป็นแค่ผู้ซื้อของประชาชนและประชาชนนั้นเป็นเจ้านายของรัฐบาล ถึงแม้ว่ารัฐโซจะเรียกตำแหน่งของรัฐบาลว่า เจ้านายหรือ Prince ก็ตามที แต่เมื่อเราพิจารณาในความสัมพันธ์ดังกล่าว เราจะพบว่า รัฐบาลไม่มีสิทธิออกกฎหมายใดๆ ตามความต้องการของตนเอง ดังนั้นแล้วรัฐบาลจึงเป็นได้แค่หน่วยงานในการที่จะกระทำการตามเจตจำนงของกฎหมายที่ประชาชนเป็นผู้ออก ดังที่รัฐโซ กล่าวในประเด็นนี้ว่า “ข้ารัฐการ หรือผู้ปกครองก็คือผู้บริหารราชการและทั้งคณะ ดังกล่าวเราก็เรียกว่า เจ้านาย ดังนั้นผู้ที่ยืนยันว่าลักษณะที่ประชาชนศิโรราบต่อเหล่าผู้นำนั้นไม่ใช่สัญญา คำกล่าวนี้ผิดทุกอย่างยิ่ง เพราะมันเป็นเพียงการมอบหน้าที่ หรือเป็นแค่การจ้างงานเท่านั้น ผู้ปกครองก็เป็นแค่เจ้าหน้าที่ที่บริหารอำนาจในนามของประชาชน ซึ่งมันเป็นอำนาจที่ประชาชนฝากไว้ ด้วยเหตุนี้อำนาจที่รัฐบาลใช้นั้นจึงสามารถถูกจำกัด ปรับเปลี่ยนหรือเอาคืนเมื่อไรก็ได้หากประชาชนต้องการ (J.J. Rousseau (Translate by G.D.H. Cole), 1993: 60)

จากคำกล่าวในข้างต้นที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลกับพลเมืองนั้น เราจะเห็นได้ว่าจริงๆ แล้วมันคือสิทธิในการปฏิวัติของรัฐโซ (Right of Revolution) แม้ว่ารัฐโซนั้นจะไม่เคยเขียนอย่างโจ่งแจ้งเช่นเดียวกับจอห์น ล็อก (John Locke) ที่ได้เขียนถึงเรื่องดังกล่าวไว้ใน หนังสือสองเล่มว่าด้วยการปกครอง (Two Treatises of Government) (ศุภชัย ศุภผล, 2552: 168) ประชาชนนั้นได้ตกลงทำสัญญากับผู้ปกครองให้ปกครองพวกตน แต่ถ้ารัฐบาลนั้นที่ปรากฏอยู่ในเล่มที่สองบทที่สามว่ากลับกลายเป็นทรราช ประชาชนก็มีสิทธิที่จะทำการโค่นล้มรัฐบาลได้ ซึ่งในส่วนของรัฐโซนั้นไม่ได้กล่าวแยกไว้เป็นอีกหัวข้อใหญ่ข้อหนึ่งเช่นเดียวกับล็อก แต่รัฐโซนั้นได้สร้างทฤษฎีไว้เฉียบขาดมากกว่าจอห์น ล็อก กล่าวคือ รัฐบาลไม่ได้เกิดจากการตกลงทำสัญญา แต่รัฐบาลนั้นเป็นการรับมอบอำนาจมาจากประชาชนให้ใช้อำนาจนั้นบริหารกิจการของรัฐตามกฎหมายที่ประชาชนทั้งหมดเป็นผู้ออกและหากประชาชนไม่พอใจรัฐบาลอยากจะเอาอำนาจนั้นคืนเมื่อไรก็ได้ หรืออาจจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือรัฐบาลไม่มีสิทธิธอริ หรือประวิงเวลาโดยอ้างหลักการใดก็ตามในการที่จะรักษาอำนาจของการเป็นรัฐบาลไว้ เพราะอำนาจที่รัฐบาลใช้นั้นเป็นของประชาชนที่หยิบไปเท่านั้น ประชาชนไม่เคยสัญญาอะไรกับรัฐบาลว่ารัฐบาลจะต้องอยู่ตามตำแหน่งที่ปักเค็ดือน เมื่อใดก็ตามที่ประชาชนต้องการอำนาจนั้นกับคืน ประชาชนก็สามารถเรียกคืนได้ทุกเมื่ออย่างไม่มีเงื่อนไข

5. บทสรุป

จากการศึกษาแนวคิดปรัชญาทางสังคมการเมืองของฌอง ฌาค รูสโซรัฐโซ เป็นผู้ที่มีบทบาทหลากหลายทั้งนักปรัชญา นักเขียนนิยาย นักการศึกษา นักทฤษฎีดนตรีและวิจารณ์ดนตรี ตลอดจนนักประพันธ์เพลง และเป็นผู้ผลิตความคิดอันเป็นอิทธิพลทางปัญญาสำคัญในการปฏิวัติครั้งใหญ่ของฝรั่งเศส (French Revolution) ค.ศ. 1789 จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1767 รูสโซใช้เวลาส่วนใหญ่ของบั้นปลายชีวิตอยู่กับการเขียนหนังสือในขณะที่พักอยู่ในปารีส และถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม ค.ศ. 1778 ในวัย 66 ปี ด้วยแนวคิดสำคัญของเขาที่มุ่งเน้นว่าการที่มนุษย์ตัดสินใจเข้าร่วมเป็นประชาชนในสังคมอย่างยินยอมจนมีสัญญาและผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างประชาชนกับสังคมจึงเกิดการกำหนดสิทธิและหน้าที่ซึ่งสิ่งนี้เรียกว่า สัญญา

ประชาคม (Social Contract) เพื่อสร้างประชาคมการเมืองขึ้น ผู้ทรงอำนาจอธิปไตยของประชาชนที่ประชุมร่วมกันในฐานะ ผู้ทรงอำนาจอธิปไตยเพื่อทำหน้าที่บัญญัติกฎหมาย ประชาชนทำหน้าที่เป็นพลเมืองในการปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมาย เจตจำนงทั่วไป ประชาชนต้องบัญญัติกฎหมายให้ตอบสนอง และเลือกผู้แทนราษฎร รูสโซ เห็นว่า การเลือกผู้แทนราษฎร คือจุดเริ่มต้นของอวสานแห่งเสรีภาพของเสรีชน รูสโซ มองว่า ประชาชนไม่ควรมอบอำนาจอธิปไตยให้แก่ใครทั้งสิ้น แนวคิดรูสโซ เป็นแนวความคิดการปกครองแบบตรงที่ประชาชนปกครองประเทศโดยตรง แต่ในความเป็นจริงไม่สามารถทำได้ เนื่องจากมีประชากรเป็นจำนวนมาก และในโลกปัจจุบันเป็นประชาธิปไตยโดยตัวแทนทั้งหมด แม้ว่าแนวคิดปรัชญาทางสังคมการเมืองของ รูสโซ มองว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับเสรีภาพ ถ้าไม่มีเสรีภาพก็ไม่ใช่มนุษย์ก็ตาม

บรรณานุกรม

เดือน คำดี. (2526). **ปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

ทินพันธ์ นาคะตะ. (2541). **นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ของโลก : ปรัชญาการเมือง**. กรุงเทพฯ: สหายบล็อก.

ภัทรชมน รัตนางกูร. **แนวคิดของ ฌอง ฌากส์ รูสโซ (Jean Jacques Rousseau) กับบางเสี้ยวแห่งวิกฤตการเมืองไทย**. สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2565, จาก <http://phatrsa.blogspot.com/2010/03/jean-jacques-rousseau.html>.

ศุภชัย ศุภผล. (2552). **อิทธิพลทางทฤษฎีการเมืองของฌอง มากส์ รูสโซ ต่อการปฏิวัติใหญ่ฝรั่งเศส ค.ศ. 1789**. วารสารสังคมศาสตร์. 40(2) กรกฎาคม-ธันวาคม หน้า 159-188.

สุกิจ ชัยมุสิก, ผศ.ดร. (2554). **ทฤษฎีการเมืองและจริยศาสตร์**. นครปฐม: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชวิทยาลัย.

เสถียร หอมขจร, รศ. และคณะ. (2528). **ทฤษฎีการเมืองและจริยธรรม 2**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

อชิตพนธ์ เพียรสุขประเสริฐ. **ฌอง ฌากส์ รูสโซ : ตัวบทต้นธารคนสำคัญแห่งประชาธิปไตย**. สืบค้นข้อมูลเมื่อวันที่ 14 มีนาคม 2565, จาก <https://www.sarakadeelite.com/faces/jean-jacques-rousseau/>.

J.J. Rousseau (Translate by G.D.H. Cole). (1 993). **The Social contract and Discourses**. London: Everyman.

นิตินิยม : ปรัชญาสังคมและการเมืองของฮั่นเฟยจื้อ

Legalism: Han Fei Tzu's Social and Political Philosophy

พระมหาวิชิต อคฺคชิตโต

Phramaha Wichit Aggajito

วัดปทุมวนาราม กรุงเทพมหานคร

Wat Pathumwanaram Bangkok

E-mail: aggajita@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 17 มกราคม 2565

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 22 มีนาคม 2565

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 25 มีนาคม 2565

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปรัชญาสังคมและการเมืองของฮั่นเฟยจื้อ จากการศึกษาพบว่า การอยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์จะต้องจัดระเบียบการปกครองโดยอาศัยกฎหมายเป็นมูลฐาน เพราะธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์มีแต่ความชั่วร้าย จึงจำเป็นต้องใช้กฎหมายหรืออำนาจเป็นเครื่องมือควบคุม จะอาศัยเพียงศีลธรรมหรือจารีตประเพณีมาควบคุมเท่านั้นไม่ได้ นักปรัชญาจีนสำนักนิตินิยม คือ ฮั่นเฟยจื้อ เห็นว่า กฎหมายเป็นเรื่องสำคัญที่สุด กฎหมายเท่านั้นที่จะทำให้ประเทศเข้มแข็ง และนำความสุขมาสู่บ้านเมืองได้ และเขาเสนอว่าเรื่องที่เหมาะสมมาใช้กับสังคมในยุคของเขาก็คือ 1) ชู หรืออำนาจเท่านั้นที่จะจัดการกับสิ่งต่างๆ ได้ อำนาจทำให้คนเกรงกลัวและไม่มีใครกล้าฝ่าฝืน 2) ชู หรือศิลปะการปกครอง ผู้ปกครองจะขาดชูไม่ได้ เพราะศิลปะเป็นวิธีที่ผู้ปกครองจะต้องนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการปกครอง เพื่อให้บุคคลในบังคับบัญชาเชื่อฟังและปฏิบัติตามด้วยความยินดี 3) ฝ่า หรือกฎหมายเป็นตัวกำหนดคุณและโทษ เอาไว้อย่างชัดเจน กฎหมายจะเป็นบรรทัดฐานของการปกครองประเทศ ความสำคัญของปรัชญาสังคมและการเมืองของฮั่นเฟยจื้อ คือ เขาต้องการให้พลเมืองมีความสุข สังคมเป็นระเบียบ ประเทศชาติมั่นคงและมั่นคง การที่จะบรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้ รัฐจะต้องดำเนินการต่อไปนี้ 1) แต่งตั้งให้ผู้นำของรัฐมีอำนาจเด็ดขาดในการปกครอง มีหน้าที่ออกกฎหมาย 2) ผู้นำทุกตำแหน่งต้องมีอำนาจและหน้าที่อยู่ในตัว 3) ใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกครองประเทศ 4) รมรงคให้พลเมืองเป็นเกษตรกรรมและทหาร เพราะเกษตรกรรมสามารถหารายได้เข้ารัฐ ทำให้ประเทศชาติมั่นคง ส่วนทหารทำให้ประเทศชาติมั่นคงไม่ถูกรุกราน ทำให้บ้านเมืองมีเสถียรภาพสงบสุข บุคคลทั้ง 2 ประเภทจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นกำลังสำคัญของชาติ

คำสำคัญ: นิตินิยม, ปรัชญาสังคมและการเมือง, ฮั่นเฟยจื้อ

ABSTRACT

This academic article is intended to study the social and political philosophy of Han Fei Tzu. The study found that: Coexistence in human society must be organized and governed by law as a basis. Because the original nature of man is evil. Therefore, it is necessary to use law or power as a control tool cannot rely only on morals or customs to control. The Chinese philosopher of the Legalism is Han Fei Tzu saw that law was the most important thing. Only the law will strengthen the country. And bring peace to the country and he suggested that the subject that should be applied to the society of his time was 1) Shih or power can manipulate things. Power makes people fear and no one dares to disobey 2) Shu or the art of government Parents are indispensable. Because art is a method that parents must use as a tool for governing. to make those in command obey and act with joy 3) Fa or the law clearly defines you and the penalty. The law will be the norm of governing the country. The importance of Han Fei Tzu social and political philosophy was that he wanted his citizens to be happy. Orderly society the country is stable and prosperous. To achieve such goals the state must take the following actions 1) To appoint the leaders of the state to have absolute power to rule; has a duty to legislate 2) Leaders in every position must have powers and duties within themselves 3) Use the law as a tool to govern the country 4) Campaign for citizens to be agricultural and military because agriculture can earn money into the state make the country wealthy. The military stabilizes the country from being invaded. Both types of people are therefore regarded as important forces of the nation.

Keywords: Legalism, Social and Political Philosophy, Han Fei Tzu

1. บทนำ

ปรัชญาจีนเกิดขึ้นโดยอาศัยความเชื่อถือที่ผ่านมาเป็นรากฐาน ปรัชญาจีนไม่สนใจแสวงหาปฐมธาตุอย่างที่ปรัชญาตะวันตกมุ่งแสวงหา เมื่อไม่สนใจถึงปฐมธาตุ ก็ไม่จำเป็นต้องหาวิธีที่จะรู้ถึงปฐมธาตุนั้น แต่นักปรัชญาจีนให้ความสำคัญในเรื่องมนุษย์ด้วยกันว่า จะทำอย่างไรคนจึงจะเป็นคนดี มีความสุข ทำอย่างไร สังคมประเทศ และโลกจะมีความสงบสุข ดังสูตรของปรัชญาจีนซึ่งมี 8 คำ คือ ชิวก็ แปลว่า อบรมฝึกฝนตนเอง อันนี้ แปลว่ายังความสงบสุขให้แก่ผู้อื่น ไหลเสีย ทำภายในตนให้มีคุณธรรม และ วัวอ้วง แปลว่า ทำภายนอกให้เป็นกษัตริย์นักปกครองที่ดี ทั้ง 8 คำนี้ มีความหมายให้แต่ละคนในใจฝึกตนให้มีคุณธรรมและความสามารถ แล้วนำความดีและความสามารถนั้นออกมาบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม ปรัชญาจีนทั้งหมดจึงถูกเอียงกันในประเทศเห็นว่า จะฝึกฝนอบรมตนอย่างไร และช่วยสังคมให้สงบสุขได้อย่างไร ในบรรดาสำนักปรัชญาจีน ทั้งสำนักปรัชญาเต๋า สำนักปรัชญาขงจื้อ สำนักปรัชญาม่อจื้อ และสำนักปรัชญานิตินิยม ต่างก็ได้นำเสนอแนวคิดและปรัชญาของตน เช่น ปรัชญาชีวิต ปรัชญาสังคม และปรัชญาการเมือง ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการช่วยให้สังคมเกิด

ความสงบสุขที่ได้จากการศึกษาและปฏิบัติตามแนวปรัชญาของตน จากประเด็นดังกล่าวมาทำให้ผู้เขียนมีความสนใจในปรัชญาสังคมและการเมืองของสำนักปรัชญานิตินิยม จึงจะได้เสนอแนวคิดของสำนักนิตินิยมในยุคของฮั่นเพ็ยจื่อ โดยเฉพาะในประเด็นแนวคิดที่สำคัญของสำนักนิตินิยม ปรัชญาของท่านฮั่นเพ็ยจื่อปรัชญาสังคมและการเมือง รวมถึงการวิจารณ์แนวคิดเรื่องปรัชญาทางสังคมและการเมืองของท่านฮั่นเพ็ยจื่อเป็นลำดับไป

2. สำนักปรัชญานิตินิยม

ปรัชญาสำนักนิตินิยม เกิดขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 1 ช่วงสมัยที่แคว้นต่างๆ กำลังทำสงครามกันเพื่อขยายดินแดนและความเป็นใหญ่แต่ผู้เดียว เชื่อกันว่า ผู้ที่ให้กำเนิดปรัชญานิตินิยมขึ้นมาคือ กว๋านชุง (Kuan Chung) เสนาบดีแห่งแคว้นฉี ในพุทธศตวรรษที่ 1 กว๋านชุงมีเพียงแต่สร้างรัฐฉีให้เป็นแคว้นที่มั่งคั่งที่สุดและมีอำนาจมากที่สุดในภาคตะวันออกของประเทศจีนเท่านั้น แต่ยังสามารถสร้างแบบอย่างแห่งการปกครองที่ดีมีประสิทธิภาพสูงอีกด้วย กว๋านชุงนิยมใช้วิธีปกครองอย่างเข้มงวดมาปกครองประเทศ บุคคลสำคัญอีกคนหนึ่งคือ จื่อซาน (Tzu Chan) มหาเสนาบดีแห่งแคว้นเซ็ง (Cheng) ท่านผู้นี้ได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายจีนฉบับแรกที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษรใน พ.ศ. 7 ขึ้นมาใช้ สมัยที่จื่อซานยังมีอำนาจอยู่ผู้คนต่างให้ความร่วมมือในการปฏิรูปสังคมของเขาเป็นอย่างดี ไม่มีผู้ใดฝ่าฝืน แคว้นเซ็งจึงมีความสงบเรียบร้อย แคว้นใกล้เคียงต่างก็ให้ความนับถือ (พิน ดอกบัว, 2542: 198) อีกที่หนึ่งกล่าวว่า สำนักปรัชญานิตินิยม (The Legalism) กำเนิดโดยกลุ่มนักปรัชญาที่ถือเอากฎหมายเป็นกลไกสำคัญในการปกครองบ้านเมืองและพัฒนาสังคม เนื่องจากสังคมและการเมืองของจีนในอดีตประสบปัญหาเกี่ยวกับความวุ่นวายยุ่งเหยิงไม่มีสันติสุข แคว้นต่างๆ ต้องการขยายอาณาเขตและอำนาจความยิ่งใหญ่เหนือรัฐอื่นๆ จึงเกิดต่อสู้เป็นสงครามขับเคี่ยวกัน และหลักปรัชญาของสำนักนิตินิยมนั้นมุ่งที่จะป้องกันอำนาจของผู้ปกครองประเทศ ประเทศจีนในตอนนั้นมีความเชื่อถือกันว่ารัฐบาลนั้นมีไว้เพื่อประชาชนโดยอิทธิพลของขงจื้อตลอดจนพยายามแสดงให้เห็นว่า รัฐบาลนี้มีไว้เพื่อผู้ปกครองประเทศ ความเชื่อถือโดยอิทธิพลขงจื้อที่ว่า รัฐบาลใดไม่อาจจะทำความพอใจให้แก่ประชาชนได้ก็ต้องประสบความหายนะอย่างแน่นอนนั้น ได้ถูกโจมตีโดยสำนักนิตินิยมเป็นอย่างมาก (ธวัช หอมทวนลม, 2545: 117)

กาลต่อมาได้มีนักปรัชญาเด่นๆ เป็นผู้นำในสำนักนิตินิยมอยู่ 3 คน คือ เซนเต๋า (Shen Tao) แห่งแคว้นเจา (Chao) เซนปู-ไฮ (Shen Pu-Hai) แห่งแคว้นฮั่น และซางหยาง (Shang Yang) แห่งแคว้นเว่ย (Wei) ทั้ง 3 คน มีชีวิตอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 1 ปรัชญาของทั้ง 3 ท่าน คือ 1) เซนเต๋าหรือเซนจื่อ เป็นคนร่วมสมัยกับเม่งจื่อ เขาให้ความสำคัญต่อ ชี (Shih) หรืออำนาจมาก เซนเต๋าเชื่อว่าอำนาจเป็นเรื่องสำคัญที่สุดในการปกครอง อำนาจเท่านั้นที่ทำให้ผู้ปกครองสามารถปกครองประเทศชาติได้อย่างแท้จริง อำนาจทำให้ทุกฝ่ายเกรงกลัวไม่กล้าฝ่าฝืน 2) เซนปู-ไฮ เรื่องชู่ (Shu) ศิลปะการปกครองหรือรัฐประศาสนศาสตร์ว่าเป็นเรื่องสำคัญ ผู้นำของรัฐจะมีแค่อำนาจย่อมไม่เพียงพอ จะต้องมึศิลปะหรือเทคนิคในการปกครองอีกด้วย จึงจะสามารถทำให้ประชาชนยินดีและปฏิบัติตามคำสั่งของตน 3) ซางหยาง เรื่อง ฝ่า (Fa) หรือกฎหมายว่าสำคัญที่สุด กล่าวกันว่า ซางหยางเป็นผู้บัญญัติกฎหมายใหม่ๆ กำหนดทั้งคุณและโทษสำหรับผู้ทำตามและผู้ล่วงละเมิด โดยไม่มีข้อยกเว้นผู้ใด ให้ความยุติธรรมถ้วนหน้า ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง และกล่าวกันว่า ซางหยางเป็นผู้ปฏิรูปทุกอย่าง

ตั้งแต่วินัยของกองทัพไปจนถึงการเช่าที่ดิน นอกนั้นชาวหยางยังเป็นผู้เผยแพร่เรื่อง "ศิลปะแห่งการกลศึกกรรม และการทำสงคราม (พิน ดอกบัว, 2542: 199)

ตามความเห็นของชาวหยาง การผลิตอาหารและการเตรียมกำลังทหารเป็นเรื่องจำเป็นของบ้านเมือง เป็นเรื่องสำคัญที่ผู้นำของรัฐจะต้องให้การสนับสนุนเป็นพิเศษ อาชีพกลศึกกรรมเป็นอาชีพที่เหน็ดเหนื่อย และการทำสงครามก็เป็นงานที่เต็มไปด้วยอันตราย ถึงกระนั้นก็ยังมีความทุกข์ที่ยิ่งกว่านั้นอีก นั่นก็คือความอดอยากและการเป็นทาสของประเทศอื่น ชาวหยางรังเกียจพวกนักปราชญ์ในลัทธิขงจื้อเพราะไม่ได้ทำประโยชน์อะไร มัวแต่ใช้เวลาให้หมดไปกับการศึกษาทวินิพนธ์และประวัติศาสตร์เท่านั้น ชาวหยางได้กล่าวว่า หากรัฐใดยึดถือเรื่อง 10 อย่างนี้ คือ 1) ทวินิพนธ์ 2) ประวัติศาสตร์ 3) จาริตประเพณี 4) ดนตรี 5) คุณธรรม 6) การปลูกฝังคุณธรรม 7) ความรักต่อบิดา 8) ความรักต่อมารดา 9) ความรักต่อพี่น้อง และ 10) การมัวแต่ครุ่นคิด บ้านเมืองนั้นจะแตกสลายก่อนที่ข้าศึกจะมาโจมตี เพราะไม่มีใครที่จะสามารถออกไปต่อสู้ หรือแม้ไม่มีใครรุกรานรัฐนั้นก็จะมีเหตุกับความจนข้นแค้นอยู่แล้ว (สกล นิลวรรณ, 2523: 379)

โดยสรุปแนวคิดหลักของสำนักนิตินิยม มีลักษณะ 4 ประการ คือ (พระมหาพงศ์ทราทิตย์ ก้องเสียง, 2561 : 66-67) 1) การมองธรรมชาติของมนุษย์เป็นสิ่งชั่วร้าย มีพื้นฐานคือความเห็นแก่ตัว 2) ความไม่เชื่อมั่นในระบบจาริต โดยมองว่าระบบศีลธรรมไม่สามารถโน้มน้าวให้มนุษย์ทำความดีได้สืบเนื่องมาจากการมองมนุษย์เป็นธรรมชาติชั่วร้าย 3) การมุ่งเน้นที่กฎหมายเพราะถือว่ากฎหมายเป็นสิ่งจำเป็นต่อการอยู่ร่วมกันในสังคมมนุษย์ที่มีธรรมชาติอันชั่วร้าย เป็นเครื่องมือที่ใช้เป็นกฎเกณฑ์ของสังคม กฎหมาย กุศโลบาย และอำนาจ มีลักษณะสัมพันธ์สอดคล้องสนับสนุนกัน ผู้ปกครองที่ชาญฉลาดจึงนำกฎหมายมาเป็นข้อบังคับใช้เป็นกุศโลบายทางการปกครองในการให้รางวัลตอบแทน และลงโทษผู้ทำผิด เพื่อรองรับการสร้างอำนาจการใช้อำนาจและการรักษาอำนาจ 4) กฎหมายกับศีลธรรมหรือความยุติธรรมเป็นสิ่งที่แยกจากกัน เพราะสำนักนิตินิยมมีเป้าหมายหลักอยู่ที่ความสงบเรียบร้อยของสังคมและเชื่อมั่นว่าสิ่งสำคัญที่สุดคือความมั่นคงและความเจริญรุ่งเรืองของรัฐ กฎหมายไม่จำเป็นจะต้องสอดคล้องกับศีลธรรม หากแต่จะต้องเข้าไปสนับสนุนอำนาจและผลประโยชน์อันจะก่อให้เกิดความมั่งคั่งแก่รัฐ

3. ปรัชญาสังคมและการเมืองของฮั่นเฟยจื้อ

1. ประวัติของฮั่นเฟยจื้อ

ฮั่นเฟยจื้อ เกิดที่แคว้นฮั่น โดยเกิดในตระกูลเจ้าครองนครฮั่น สันนิษฐานกันว่าคงจะเกิดในระหว่าง พ.ศ. 261-263 เพราะฉะนั้น ฮั่นเฟยจื้อจึงเป็นคนชั้นสูงทั้งกำเนิดและการศึกษาอบรม ช่วงที่ฮั่นเฟยจื้อยังเยาว์อยู่นั้น เป็นสมัยเลวร้ายที่สุดในประวัติศาสตร์ของแคว้นฮั่น เพราะแคว้นฮั่นถูกรุกรานและพ่ายแพ้ในการรบหลายครั้ง ทำให้ผู้คนเดือดร้อนมาก ทั้งภายในรัฐฮั่นเอง พวกตระกูลต่างๆ ต่างก็ต่อสู้กันแย่งความเป็นใหญ่ ทำให้ฮั่นเฟยจื้อเห็นว่าลำพังแต่จาริตประเพณีและคุณธรรมเท่านั้นไม่สามารถป้องกันประเทศชาติ และหาได้นำความสงบสุขมาสู่บ้านเมืองได้ไม่ จำต้องใช้อำนาจและกฎหมายเท่านั้นมาใช้แทน จึงจะทำให้บ้านเมืองสงบเรียบร้อยได้ ฮั่นเฟยจื้อจึงเสนอความเห็นของตนไปให้เจ้าเมืองฮั่น แต่ไม่ได้รับความเห็นชอบ ทำให้ฮั่นเฟยจื้อผิดหวังมากจึงปลีกตัวออกจากสังคมใช้ชีวิตอยู่แต่ลำพังเพื่อศึกษาค้นคว้าเขียนหนังสือขึ้นมา หนังสือที่ฮั่นเฟยจื้อ

ออเขียนขึ้นมามีชื่อเดียวกับตน ประกอบด้วยบทต่างๆ รวม 55 บท อันเพยจื่อถึงแม้จะมีความรู้ปราดเป็รื่อง แต่เขาก็ยังรักภักดีต่อมาตุภูมิไม่ยอมไปรับราชการในแคว้นอื่น อย่างเช่น เจ้าแคว้นจิ้น (Chin) ต้องการได้อันเพยจื่อไปรับราชการที่แคว้นจิ้น เพราะชอบใจปรัชญาของอันเพยจื่อ แต่อันเพยจื่อปฏิเสธ ต่อมาแคว้นจิ้นหลังจากยึดครองแคว้นลู่ได้แล้ว ก็มีนโยบายที่จะผนวกแคว้นอันเข้าไปอีก ทางรัฐอันจึงส่งอันเพยจื่อเป็นทูตสัมพันธไมตรีไปยังแคว้นจิ้น เพราะเห็นว่าเป็นเพื่อนกับหลี่ชือ (Li Shu) นายกรัฐมนตรีแห่งรัฐจิ้น อันเพยจื่อได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากทางฝ่ายรัฐจิ้น แต่ต่อมากลับถูกริษยาใส่ความว่าคิดร้ายต่อพระเจ้าจิ้นจนพระเจ้าจิ้นทรงเชื่อจึงทรงมีรับสั่งให้จับอันเพยจื่อขังคุก แต่ภายหลังทรงทราบความจริงจึงมีรับสั่งให้ปล่อย แต่ก็สายไปเสียแล้ว เพราะอันเพยจื่อสิ้นชีวิตเสียแล้วภายในเรือนจำนั่นเอง เพราะตีหมาพิชที่หลี่ชื่อนำมาบังคับให้ตี้ม ความเป็นไปของอันเพยจื่อตอนนี้ก็เหมือนกับโซเครตีส นักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่ของโลกชาวกรีก อันเพยจื่อสิ้นชีพราว พ.ศ. 310 (พิน ดอกบัว, 2542: 197)

อันเพยจื่อมีความเห็นว่ากฎหมายเป็นเรื่องสำคัญที่สุด กฎหมายเท่านั้นที่จะทำให้ประเทศเข้มแข็ง และกฎหมายเท่านั้นที่จะนำความสงบสุขมาสู่บ้านเมืองได้ เพราะฉะนั้น อันเพยจื่อจึงเป็นพวกนิตินิยม (Legalism)

2. ปรัชญาของอันเพยจื่อ

อันเพยจื่อ เป็นนักปรัชญาที่ถือกันว่าเด่นที่สุดในสำนักนิตินิยม เพราะเขาได้ใช้จุดเด่นของนักปราชญ์ทั้งหลายมาเป็นฐานรองรับปรัชญาของตน เช่น ได้ปรัชญามาจากสำนักเต๋า ขงจื่อ และม่อจื่อ โดยเฉพาะก็ปรัชญาจากสำนักขงจื่อ เพราะอันเพยจื่อเคยเป็นศิษย์ของขงจื่อ รุ่นเดียวกับหลี่ชือซึ่งต่อมาเป็นนายกรัฐมนตรีแห่งรัฐจิ้น แต่ที่ได้รับอิทธิพลมากที่สุดก็จากปรัชญาของเซนเต๋า เช่นปู้-ไฮ และซางหยาง นั่นก็คือ ชี่ ชู ฝ่า หรืออำนาจ ศิลปะหรือวิธีการใช้อำนาจ และกฎหมาย

3. ปรัชญาสังคมและการเมือง

อันเพยจื่อ เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นอนิจจัง เปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ สังคมมนุษย์ก็เช่นกันได้เปลี่ยนแปลงมาตามลำดับ อย่างเช่น สมัยโบราณมนุษย์สร้างบ้านอยู่บนคาคบไม้เพื่อป้องกันสัตว์ร้าย มนุษย์ต่างก็ชื่นชมยินดีว่าเป็นผลงานอันชาญฉลาด กาลต่อมาเมื่อมนุษย์เกิดพบไฟจากการเอากิ่งไม้แห้ง 2 อันมาเส็กกัน ก็มีความภาคภูมิใจอย่างที่สุด แต่ในยุคปัจจุบัน หากใครยังสร้างบ้านอยู่บนต้นไม้และก่อไฟโดยเอาไม้มาเส็กกัน ก็จะเป็นที่ขบขันไม่ใช่น้อย เพราะปัจจุบันมนุษย์ได้ค้นพบวิธีการอื่นๆ ที่ดีกว่านั้นมากมายแล้ว (พิน ดอกบัว, 2542 : 200) อันเพยจื่อจึงสรุปความเห็นของเขาว่า เพราะฉะนั้น ในปัจจุบันนี้ หากจะมีใครยกย่องสรรเสริญวิธีการของพระเจ้าเย้า (Yao) พระเจ้าชุน (Shun) พระเจ้ายู (Yu) พระเจ้าถัง (Tang) พระเจ้าหวู (Wu) ซึ่งเป็นกษัตริย์นักปราชญ์ทั้ง 5 ในอดีตว่าควรจะนำมาใช้ในปัจจุบัน ผู้นั้นย่อมเป็นที่ตลกรับขันเป็นแน่ ด้วยเหตุนี้ ผู้ที่เป็นปราชญ์จึงไม่มีความมุ่งหมายที่จะปฏิบัติตามอดีต หรือกำหนดกฎเกณฑ์อะไรจากอดีต แต่เขาจะศึกษาเหตุการณ์ในปัจจุบันซึ่งเป็นยุคสมัยของเขาให้ถ่องแท้ แล้วคิดแสวงหาเส้นทางเพื่อเผชิญกับเหตุการณ์ในปัจจุบันอย่างเหมาะสมกับกรณี

ข้อนี้จะเห็นได้จากนักปรัชญาในสมัยก่อน ต่างก็ให้ความสำคัญต่อแบบอย่างของพระเจ้าฮวงตี้ (Huang Ti) หรือพระเจ้าเหลือง ขงจื่อถือเอาพระเจ้าเย้า พระเจ้าชุนเป็นแบบอย่าง ส่วนม่อจื่อก็ถือพระเจ้ายู

เป็นสิ่งสำคัญ พวกนักปราชญ์ดังกล่าวถือปฏิบัติของกษัตริราชวงศ์ดังกล่าวว่าเป็นสิ่งที่สมบูรณ์ได้มาตรฐานเป็นแบบอย่างตลอดไป แต่ฮันเฟยจื้อกลับมีความเห็นว่าการยึดมั่นในอดีต ถึงแม้จะมีประโยชน์ในด้านถ่ายทอดวรรณกรรมและสร้างเสถียรภาพแก่สังคม แต่ก็เป็นอุปสรรคขัดขวางความคิดใหม่ๆ และความเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมาก จึงไม่เป็นผลดีควรเลิกเสีย ฮันเฟยจื้อได้ยกตัวอย่างความเขลาของการยึดมั่นถือวิธีการปกครองในอดีตว่าควรนำมาใช้ในปัจจุบันอีกว่า ครั้งหนึ่งยังมีชาวนาคนหนึ่งในแคว้นซุง (Sung) กำลังไถนาอยู่ในทุ่งขณะที่เขาไถนาอยู่นั้นก็มีกระต่ายป่าตัวหนึ่งวิ่งมาอย่างรวดเร็วชนตอไม้ซึ่งอยู่กลางนา นั่นคือหักตาย ตั้งแต่นั้นชาวนาคนนั้นก็เลิกไถนา ไปคอยยืนดูที่ตอไม้ นั้นหวังว่าจะมีกระต่ายอื่นวิ่งมาชนตอไม้ตายอีก จะได้เก็บไปเป็นอาหาร แต่ก็ต้องผิดหวังเพราะไม่มีกระต่ายตัวไหนมาชนตอไม้ตายอีก การกระทำของชายคนนั้น กลายเป็นที่ขบขันของคนทั้งแคว้นซุงผู้ปกครองไถยึดมั่นกับสิ่งอดีต ปรารถนาจะใช้สิ่งอดีตมาปกครองในปัจจุบัน ผู้ปกครองนั้นก็เหมือนกับชายคนเฝ้าคอยกระต่ายนั้นแหละ (ฝั้น ดอกบัว, 2542: 201)

ด้วยเหตุนี้ ฮันเฟยจื้อจึงตำหนิปรัชญาสำนักขงจื้อว่า เป็นเพียงแค่ทฤษฎี ไกลจากความเป็นจริงนำมาปฏิบัติไม่ได้ การปกครองบ้านเมืองไม่ใช่ของเล่นสำหรับใช้ทดสอบทฤษฎีต่างๆ แต่จะต้องใช้ความจริงที่สอดคล้องเหมาะสมกับยุคนั้นๆ มาปกครอง ฮันเฟยจื้อได้กล่าวต่อไปว่า ปัจจุบัน พวกนักปราชญ์มัวแต่ถกเถียงกันในเรื่องการปกครองรูปแบบต่างๆ แต่ไม่ได้คำนึงถึงความจริงที่มีอยู่ในปัจจุบัน กลับพูดแต่คุณความดีของการปกครองที่มีอยู่ในอดีต พวกนักปราชญ์เหล่านั้นไม่ศึกษาข้อเท็จจริงของกฎหมายบ้านเมือง ไม่พิจารณาศึกษาสภาวะการณ์อันผิดปกตวิสัยของพลเมือง ดีแต่พูดถึงประเพณีที่ผ่านมามัวแต่ยึดมั่นกับการเลียนแบบคุณความดีของนักปกครองในอดีต พวกนักปราชญ์ในสำนักขงจื้อกล่าวออกมาอย่างไพเราะว่า “ขอให้ฟังคำแนะนำของเรา แล้วท่านจะกลายเป็นผู้ปกครองบ้านเมืองที่ปรีชาสามารถ” คำพูดอย่างนี้ก็เหมือนกับคำสวดอ่อนหวานของหอมผี เพราะฉะนั้นผู้ปกครองที่ฉลาดย่อมจะไม่ยอมรับคำแนะนำเช่นนั้นเป็นอันขาด แต่จะใช้ปัญญาพิจารณาความเป็นจริง แล้วสลัดทิ้งสิ่งที่ไร้ประโยชน์ผู้ปกครองที่มีสติปัญญาจะไม่ยอมฟังพาสั่งที่เรียกว่ามนุษยธรรม ไม่ยึดมั่นอยู่ในศีลธรรม หรือคอยเงี้ยวฟังคำแนะนำของนักปราชญ์ในลัทธิขงจื้อแต่ประการใดเลย (สกล นิลวรรณ, 2523: 382-383)

ฮันเฟยจื้อ มีความเห็นว่าเรื่องที่ถูกต้องที่ควรนำมาใช้กับสังคมในยุคของเขาก็คือ ชี ชู่ ฝ่า กล่าวคือเรื่องแรกที่ฮันเฟยจื้อเห็นด้วยก็คือ ชี หรืออำนาจ อำนาจเท่านั้นที่จะจัดการกับสิ่งต่างๆ ได้ อำนาจทำให้คนมีอำนาจเป็นที่เกรงกลัวของคนทั่วไป ไม่มีใครกล้าฝ่าฝืน ดังที่กวันซื่อ กล่าวไว้ว่า เมื่อพระเจ้าแผ่นดินมีปัญญาและปกครองบ้านเมืองด้วยอำนาจเด็ดขาด พวกเสนาบดีก็ไม่กล้าทำความชั่ว ไม่กล้าทรยศต่อพระเจ้าแผ่นดินข้อนี้จะเป็นเพราะเสนาบดีมีความรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดินก็หาไม่ แต่เป็นเพราะพวกเขาเกรงกลัวในพระราชอำนาจ ทั้งประชาชนก็พร้อมที่จะรับใช้พระเจ้าแผ่นดิน การที่ประชาชนเชื่อฟังพระเจ้าแผ่นดิน จะเป็นเพราะมีความรักภักดีต่อพระองค์ก็หาไม่ แต่เป็นเพราะพวกเขาเกรงกลัวพระราชอำนาจต่างหาก ด้วยเหตุนี้พระเจ้าแผ่นดินผู้มีอำนาจเด็ดขาดจึงสามารถควบคุมเสนาบดีและประชาชน คำสั่งของพระองค์เป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องเชื่อฟังและปฏิบัติตาม ที่พระเจ้าแผ่นดินจึงได้รับการยกย่อง เพราะฉะนั้นกฎหมายจึงบัญญัติว่า “จงเคารพยกย่องพระเจ้าแผ่นดิน และอ่อนน้อมถ่อมตนต่อเสนาบดี ข้อนี้มิใช่เพราะประชาชนมีมาความรักภักดีต่อท่านเป็นพิเศษก็หาไม่ แต่เป็นเพราะท่านเหล่านั้นเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดิน” (ฝั้น ดอกบัว, 2542: 203)

ฮันเฟยจื้อดำเนินรอยตามกวางจื้อ ได้กล่าวถึงความสำคัญของอำนาจไว้ในบทนิพนธ์ของตนว่า (สกล นิลวรรณ, 2523: 389-290)

ประการที่ 1 เห็นว่า ชี (อำนาจ) และตำแหน่งนั้นเป็นของจำเป็น ส่วนความดีและปัญญานั้นไม่สามารถเป็นอาศัยได้ อุปมาดังใช้คนธนูอ่อนเพื่อยิงลูกศรให้ขึ้นไปสูงๆ ย่อมทำไม่ได้ ถึงแม้ว่าจะมีแรงลมช่วยก็ตาม คนชั่วแต่มีอำนาจย่อมสามารถใช้อำนาจบังคับให้ปฏิบัติตามคำสั่งของตนได้ เมื่อพระเจ้าเข้ายังเป็นผู้น้อยประชาชนก็ไม่สนใจฟังคำสั่งของพระองค์เลย แต่เมื่อพระองค์เป็นกษัตริย์ ประชาชนก็เชื่อฟังปฏิบัติตามคำสั่งของพระองค์อย่างเคร่งครัด จากเหตุผลดังกล่าวมา ชีให้เห็นว่าความดีและปัญญานั้นไม่สามารถทำให้ประชาชนเชื่อฟังคำสั่งได้ อำนาจและหน้าที่ต่างหากที่สามารถทำให้ประชาชนเชื่อฟัง ฮันเฟยจื้อได้อธิบายต่อไปว่าการที่พระเจ้าเข้า สมัยที่เป็นสามัญชนไม่สามารถปกครองคนได้ จะเป็นเพราะพระองค์ไม่เหมาะสมก็หาไม่ หากเป็นด้วยฐานะของพระองค์ต่ำเกินไป ไม่มีอำนาจมารองรับต่างหาก จุดสิ่งของหนักใส่ไว้ในเรือก็ย่อมไม่จมน้ำ ส่วนสิ่งของหนักเล็กน้อยแต่ไม่มีอะไรรองรับกลับจมน้ำ ความต่างกันจึงอยู่ที่อย่างหนึ่งมีเครื่องรองรับ แต่อีกสิ่งหนึ่งไม่มี เพราะฉะนั้นผู้มีอำนาจย่อมสามารถปกครองคนอื่นได้เพราะมีอำนาจรองรับทำให้คนกลัวเกรง

ประการที่ 2 เห็นว่า ชู คือศิลปะการปกครอง ผู้ปกครองจะขาดชูไม่ได้ เพราะศิลปะหรือเทคนิคเป็นวิธีที่ผู้ปกครองจะต้องนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการปกครอง เพื่อให้บุคคลในบังคับบัญชาเชื่อฟังและปฏิบัติตามด้วยความยินดี คนมีอำนาจแต่ใช้อำนาจไม่เป็นย่อมก่อให้เกิดโทษแก่ตนเอง จุดคนใช้อาวุธไม่เป็นย่อมให้โทษต่อตนเองฉนั้น การใช้อำนาจที่ขาดศิลปะย่อมทำให้ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาไม่เต็มใจเชื่อฟัง อันจะเป็นเหตุให้เกิดความกระด้างกระเดื่องตามมา ชูของผู้หน้าที่แสดงออกมาภายนอก ก็คือการให้บำเหน็จรางวัลแก่ผู้ทำความดีและลงโทษทัณฑ์แก่คนที่ทำความชั่ว ฮันเฟยจื้อมีความเห็นว่า การปกครองที่มีทั้งให้รางวัลและลงโทษทัณฑ์นั้นเป็นความถูกต้องเหมาะสมกับธรรมชาติของคน เพราะธรรมชาติของคนมีทั้งความชอบและความชัง เมื่อชอบอะไรก็จะพยายามชวนชวนเพื่อให้ได้สิ่งที่ตนชอบ และหลีกเลี่ยงจากสิ่งที่ตนชัง เมื่อผู้นำมีรางวัลเป็นเครื่องล่อก็ย่อมเป็นที่พอใจให้คนพยายามทำสิ่งที่ดีเพื่อจะได้รับรางวัล และทำนองเดียวกันเมื่อผู้นำสามารถลงโทษทัณฑ์ก็ทำให้ประชาชนเกรงกลัวไม่กล้าทำความชั่ว เพราะรู้ว่าผู้นำสามารถลงโทษได้ ความดีความชั่วในที่นี้ไม่ได้หมายถึงดี-ชั่วทางศีลธรรม หากแต่หมายถึงดี-ชั่วในทางกฎหมาย คนดีก็คือคนที่ทำตามกฎหมาย คนชัวยก็คือคนที่ฝ่าฝืนกฎหมาย ดี-ชั่วตัดสินกันที่กฎหมาย และกฎหมายจะศักดิ์สิทธิ์ได้ก็เพราะการปูนบำเหน็จและการลงโทษทัณฑ์คอยสนับสนุน ในทรรศนะของฮันเฟยจื้อ ทุกตำแหน่งย่อมมีอำนาจ ตำแหน่งอะไรก็ย่อมบ่งบอกถึงอำนาจอยู่ในตัวแล้ว ใครอยู่ตำแหน่งไหนก็ต้องรับผิดชอบต่อตำแหน่งนั้น ผลงานจะเป็นเครื่องพิสูจน์ว่าผู้ดำรงตำแหน่งนั้นๆ มีศิลปะในการปกครองเพียงไร ดังที่ฮันเฟยจื้อกล่าวไว้ในบทที่ 7 ว่า เมื่อเสนาบดีกราบทูลว่า สามารถทำสิ่งใดได้ ผู้นำก็มอบหมายงานให้ตามนั้นและต้องให้เขารับผิดชอบต่อมีผลงานตรงกับสิ่งที่ได้รับมอบหมาย หากเขาสามารถมีผลงานสำเร็จดังที่เขารับอาสา เขาก็จะได้รับปูนบำเหน็จรางวัล แต่ถ้าไม่มีผลงานสำเร็จตามที่ตกลงกันไว้ เขาก็จะถูกลงโทษ เมื่อผู้นำรักษาหลักการนี้ไว้ได้อย่างเคร่งครัด บุคคลที่รู้ว่าตนไม่มีความสามารถจริงๆ ก็จะไม่กล้ารับตำแหน่งนั้น แม้ตำแหน่งจะถูกเสนอให้ก็ตาม โดยนัยนี้ผู้ที่ไร้ความสามารถก็จะหมดไปเอง เหลือแต่ผู้มีความสามารถควรแก่ตำแหน่งนั้นๆ เท่านั้น (น้อย พงษ์สนิท, 2528: 71)

ประการที่ 3 เห็นว่า ฝ่า หรือกฎหมายเป็นตัวกำหนดคุณและโทษเอาไว้อย่างชัดเจน ใครปฏิบัติตามกฎหมายก็ได้รับประโยชน์ ใครฝ่าฝืนก็จะได้รับโทษทัณฑ์ กฎหมายจะเป็นบรรทัดฐานของการปกครองประเทศ ทำให้พลเมืองมองเห็นชัดว่าตนควรทำอะไรและไม่ควรทำอะไร กฎหมายจะทำให้ทุกอย่างดำเนินไปด้วยดี กฎหมายจะช่วยกวาดล้างความวุ่นวายไร้ระเบียบของสังคมให้หมดไป กฎหมายจะช่วยกำจัดคนอันธพาล กฎหมายจะช่วยจัดระบบศกดินาและการแบ่งแยกระหว่างชนชั้น ฮันเฟยจื้อได้กล่าวถึงความสำคัญของกฎหมายไว้ว่า บ้านเมืองนั้นไม่อาจเข้มแข็งหรืออ่อนแอได้ตลอดไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการใช้กฎหมายเป็นสำคัญ กล่าวคือ เมื่อใดมีการใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด เมื่อนั้นบ้านเมืองก็จะเข้มแข็ง แต่ตรงกันข้าม เมื่อใดมีการใช้กฎหมายอย่างหย่อนยาน เมื่อนั้นบ้านเมืองก็จะอ่อนแอ

ฮันเฟยจื้อมีความเห็นว่า บ้านเมืองที่มีการปกครองดี สิ่งสำคัญประการแรกจะต้องมีประมวลกฎหมายที่แน่นอน ทั้งต้องนำกฎหมายนั้นมาใช้อย่างเข้มแข็งและเข้มงวด กฎหมายควรกำหนดโทษหนักแก่ผู้ล่วงละเมิด จึงจะไม่มีใครกล้าฝ่าฝืน นอกนี้รัฐควรมีนโยบายนำประชาชนให้ห่างไกลจากการกระทำความผิดเล็กๆ น้อยๆ ด้วยทั้งนี้ประชาชนจะได้ไม่ทำผิดที่ร้ายแรง และเมื่อไม่มีการกระทำความผิดเล็กๆ น้อยๆ เสียแล้ว การกระทำผิดอย่างร้ายแรงก็จะเกิดขึ้นไม่ได้ ปรชญาตอนนี้ ฮันเฟยจื้อได้รับอิทธิพลมาจากซางหยาง กล่าวคือซางหยางหรือกุงซุนหยางได้กล่าวไว้ว่า “ถ้าโทษกำหนดไว้หนักก็จะมีใครกล้าฝ่าฝืน นี่คือนโยบายการปกครองโดยวิธีกำหนดลงโทษ” (สกล นิลวรรณ, 2523)

จากเนื้อหาดังกล่าวมาทั้งหมด ทำให้เห็นว่าปรัชญาของฮันเฟยจื้อได้รับอิทธิพลจากปรัชญาของเซนเต๋า เซนปู้-ไฮ และซางหยางดังกล่าวแล้ว เพียงแต่ 3 คน เน้นคนละเรื่อง ส่วนฮันเฟยจื้อเน้นทั้ง 3 เรื่อง เพราะกฎหมายถึงแม้จะดี แต่ลำพังตัวมันเองก็ไม่อาจปฏิบัติหน้าที่ของมันดังเครื่องจักรกลได้ เพราะเป็นสิ่งไม่มีชีวิตจิตใจ จำต้องอาศัยบุคคลมาเป็นผู้ใช้อีกทอดหนึ่ง และบุคคลผู้มาใช้กฎหมายก็จำเป็นต้องมีอำนาจด้วยจึงจะช่วยให้กฎหมายศักดิ์สิทธิ์ ด้วยเหตุนี้ทั้ง ซี่ ชู ฝ่า จึงจำต้องอิงอาศัยกัน ผสมผสานเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันดุจเกลียวเชือก 3 เกลียวรวมกันเป็นเชือกเส้นเดียวกันฉนั้น จึงจะมีประสิทธิภาพอย่างแท้จริง กล่าวคือผู้นำต้องมีอำนาจ อำนาจนั้นก็ต้องเป็นไปตามกฎหมาย กฎหมายจะศักดิ์สิทธิ์ได้ก็เพราะผู้มีอำนาจใช้ และผู้นำจะต้องฉลาดใช้คน ใช้อำนาจและกฎหมายให้เหมาะสมกับกรณี (พิน ดอกบัว, 2542: 207)

ฮันเฟยจื้อเชื่อว่า ผู้นำที่มีอำนาจไม่จำเป็นต้องมีคุณธรรมหรือความสามารถพิเศษแต่อย่างใด มีอำนาจอย่างเดียวก็เพียงพอแล้วที่จะทำให้คนกลัวเกรง ฮันเฟยจื้อเปรียบเทียบอำนาจของกษัตริย์ก็เหมือนเขี้ยวเล็บที่แหลมคมของเสือ กษัตริย์หากปราศจากอำนาจก็ไม่มีคามหมายดุจเสือไร้เขี้ยวเล็บ ฉนั้น กษัตริย์หรือผู้นำเมื่อกุมอำนาจไว้อย่างมั่นคงแล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องรับภาระมากมายในการปกครองประเทศ และไม่ต้องวิตกกังวลในการบริหารบ้านเมือง หน้าที่ของผู้นำก็เพียงให้ทุกฝ่ายปฏิบัติตามกฎหมายเท่านั้น แล้วทุกอย่างก็จะดำเนินไปด้วยดี เพราะพลเมืองได้รับรู้กฎหมายกันอย่างทั่วถึง เนื่องจากรัฐได้ประกาศให้ทราบโดยทั่วไป จึงทำให้พลเมืองรู้จะไรควรทำอะไรไม่ควรทำ และรู้ว่าผู้นำมีอำนาจจึงสามารถลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืนกฎหมาย และสามารถให้รางวัลแก่คนที่ทำตาม เมื่อความจริงเป็นอย่างนี้ จะมีใครไม่ต้องการรางวัลและยินดีรับโทษทัณฑ์ อันเป็นการผิดกับธรรมชาติของมนุษย์ดังกล่าวแล้วเล่า (พิน ดอกบัว, 2542: 207) และทำนองเดียวกัน ฮันเฟยจื้อก็เชื่อว่ากฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญของผู้บริหารเมือง ผู้นำจะต้องนำจารีตประเพณีและคุณธรรมออก แล้วใส่

กฎหมายเข้าแทนที่จึงจะมีผลอย่างจริงจังต่อการบริหารบ้านเมือง กฎหมายจะทำให้ทุกคนเท่าเทียมกัน ผิดกับสมัยก่อน บ้านเมืองปกครองชนชั้นสูงโดยจารีตประเพณี หากมีปัญหาอะไรก็จะใช้จารีตประเพณี หรือ หลี (Li) เป็นเครื่องตัดสิน ทั้งนี้เพราะชนชั้นสูงมักเป็นญาติกันหรือมีเขื่อนั้นก็เป็นคนมีศักดิ์ศรีเพราะมีความรู้ความสามารถ ผิดกับคนธรรมดาสามัญชนที่รัฐใช้การลงโทษหรือชิง (Hsing) เข้าตัดสิน ครั้นมาถึงสมัยขงจื้อขงจื้อมีความเห็นว่าควรยกเลิกการลงโทษเสีย แล้วใช้จารีตประเพณีแทน นำเอาจารีตประเพณีมาเป็นแนวทางให้คนทุกชั้นปฏิบัติตาม คนที่ด้อยในเรื่องจารีตประเพณีและคุณธรรม ก็จะต้องยกตัวให้สูงขึ้นมาด้วยจารีตประเพณีและคุณธรรม เมื่อทุกคนมีคุณธรรมเสมอกันทุกคนจึงเท่าเทียมกัน โดยเหตุนี้ ขงจื้อจึงทำให้ทุกคนเท่าเทียมกันโดยจารีตประเพณีและคุณธรรม แต่ฮั่นเฟยจื้อกลับมีความเห็นว่า ควรใช้กฎหมายมาแทนที่จารีตประเพณีและคุณธรรม ทุกคนไม่ว่าชนชั้นไหนจะต้องตกอยู่ภายใต้กฎหมายทั้งหมดไม่มียกเว้นดังที่ฮั่นเฟยจื้อกล่าวไว้ว่า เสนาบดีถ้ากระทำความผิดแล้วก็ต้องได้รับโทษทัณฑ์ไม่มียกเว้น สามัญชนหากทำความผิดก็จะได้รับบำเหน็จรางวัลโดยไม่มียกเว้นเช่นกัน

เพราะฉะนั้น แทนที่ฮั่นเฟยจื้อจะยกระดับคนชั้นต่ำให้สูงขึ้น ก็หันไปลดสถานภาพของคนชั้นสูงลงมาให้เท่าเทียมกันโดยกฎหมาย ฮั่นเฟยจื้อปรารถนาจะให้ทุกคนยึดถือกฎหมายอย่างจริงจัง คำนี้แต่กฎหมายเป็นที่พึงในทุกสิ่งทุกอย่าง ถ้าเป็นไปได้ดังกล่าวประเทศชาติก็จะเป็นปึกแผ่น สังคมจะสงบ เพราะทุกฝ่ายต่างก็ยึดกฎหมายเป็นบรรทัดฐาน ดังที่ฮั่นเฟยจื้อกล่าวไว้ว่า ผู้นำที่ฉลาดจะไม่ออกคำสั่งเล็กๆ น้อยๆ แต่จะประกาศใช้ประมวลกฎหมายเป็นทางการปฏิบัติของประชาชน ผู้นำประเทศจะไม่หวนนำวิธีในอดีตมาสถาปนาราชการให้เป็นผู้นำของประชาชน ไม่ยอมให้ประชาชนทะเลาะกัน แต่จะปลุกใจประชาชนให้ยอมอุทิศชีวิตเพื่อทำสงครามให้บ้านเมือง เมื่อเป็นอย่างนี้ประชาชนต่างก็จะยึดมั่นอยู่ในกฎหมาย จะทำงานอย่างขยันขันแข็งเพื่อบ้านเมืองและยินดีทำสงครามให้บ้านเมือง (ฟีน ดอกบัว, 2542: 207-209)

ทรศนะของฮั่นเฟยจื้อในเรื่องนี้ก็คล้ายกับปรัชญาของม่อจื้อ ที่ต้องการให้ทุกคนเชื่อฟังผู้นำปฏิบัติตามคำสั่งของผู้นำ ตามหลักการที่ว่าผู้น้อยต้องคล้อยตามผู้ใหญ่ เพื่อความเป็นเอกภาพในการปกครอง อันจะเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างสรรค์ประเทศชาติให้วัฒนา ฮั่นเฟยจื้อให้ความสำคัญต่อกฎหมายมาก เพราะกฎหมายจะทำให้ทุกอย่างดำเนินไปได้โดยอัตโนมัติ ฮั่นเฟยจื้อถึงแม้จะให้ความสำคัญต่อกฎหมายดังกล่าวแล้ว แต่เขาก็มีความเห็นว่าทุกอย่างไม่สามารถคงทนอยู่ได้ จำต้องเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ เพราะทุกสิ่งเป็นอนิจจัง แม้กฎหมายก็เช่นกัน จำจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงให้เหมาะสมกับกาลสมัย ดังที่ฮั่นเฟยจื้อกล่าวไว้ว่า “กฎหมายควรจะเปลี่ยนไปพร้อมๆ กับความเจริญก้าวหน้าในทุกกาลสมัย การปกครองก็เช่นกันจะต้องดำเนินไปให้สอดคล้องกับสภาวะการณ์ของสมัยนั้นๆ”

4. บทสรุป

สรุปใจความสำคัญของปรัชญาฮั่นเฟยจื้อก็คือ เขาต้องการให้พลเมืองมีความสุขสังคมเป็นระเบียบประเทศชาติมั่นคงและมั่งคั่ง การที่จะบรรลุเป้าหมายดังกล่าวได้รัฐจะต้องดำเนินการต่อไปนี้

1. แต่งตั้งให้มีฮ่องเต้หรือกษัตริย์เป็นผู้นำของรัฐ มีอำนาจเด็ดขาดในการปกครอง มีหน้าที่ออกกฎหมาย กำหนดคุณและโทษไว้ให้ชัด และคอยดูแลให้ทุกอย่างดำเนินไปตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด

2. ผู้นำของรัฐจะต้องแต่งตั้งบุคคลอื่นๆ ให้ดำรงตำแหน่งต่างๆ ลดหลั่นกันไปตามลำดับ เพื่อช่วยแบ่งเบาภาระของพระองค์ ทุกตำแหน่งต้องมีอำนาจและหน้าที่อยู่ในตัว ใครทำไม่ได้ตามที่กำหนดไว้ก็ให้ปลดออก ตั้งคนอื่นแทน

3. ใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการปกครองประเทศ ใช้กฎหมายเป็นบรรทัดฐานของการตัดสินปัญหาทุกอย่าง ให้เลิกชนชั้นสูงชนชั้นต่ำ ทุกคนมีฐานะเท่าเทียมกันในสายตาของกฎหมาย

4. รมรงค์ให้พลเมืองเป็นชาวไร่ชาวนาและทหาร เพราะชนชาวไร่ชาวนาสามารถหารายได้เข้ารัฐ ทำให้ประเทศชาติมีตั้ง ส่วนทหารก็จะทำให้ประเทศชาติมั่นคงไม่ถูกรุกราน ทำให้บ้านเมืองมีเสถียรภาพสงบสุข บุคคลทั้ง 2 ประเภทจึงได้รับการยกย่องมากกว่าเป็นกำลังสำคัญของชาติ เป็นพลเมืองที่มีค่าของประเทศ (พิน ดอกบัว, 2542: 215)

ปรัชญาของฮันเฟยจื้อ เป็นที่ชอบใจของคนจีนยุคใหม่สมัยหลังสงครามระหว่างแคว้นต่างๆ เพราะคนเบื่อหน่ายสงคราม เห็นความไม่ดีของการแบ่งแยกชนชั้น และเมื่อมาพบแนวความคิดใหม่ที่ใช้กฎหมายแทนจารีตประเพณีและคุณธรรม ทำให้เกิดความหวังใหม่ว่า กฎหมายคงจะช่วยให้ คงจะไม่ล้มเหลวอย่างการใช้ระบบจารีตประเพณีและคุณธรรมดังที่ผ่านมา รัฐจีนเป็นรัฐแรกที่น่าปรัชญาตินิยมไปใช้ และก็ประสบความสำเร็จเป็นอย่างมาก ทำให้รัฐจีนเป็นเลิศในทางกลีกรกรรมและทางทหาร จนรัฐจีนซึ่งแม้เป็นรัฐเล็ก แต่ก็สามารถกำจัดแคว้นปรปักษ์ได้หมด จนกระทั่งสามารถรวบรวมแคว้นทั้งหมดเข้าเป็นอาณาจักรประเทศจีนประเทศเดียวกันได้สำเร็จเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์จีน ฮันเฟยจื้อได้ปฏิวัติปรัชญาจีนที่ผ่านมา โดยใช้กฎหมายแทนที่จารีตประเพณีและคุณธรรม เป็นการนำเอาทฤษฎีใหม่มาใช้แทนทฤษฎีเก่าซึ่งยึดถือกันมานาน และจากอิทธิพลของปรัชญาฮันเฟยจื้อทำให้คนจีนยุคถัดๆ มาเห็นความสำคัญของกฎหมาย จึงหันมาใช้กฎหมายเข้าแก้ปัญหาต่างๆ จนเป็นเหตุให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองต่อมา จนชนชั้นกรรมาชีพเป็นพลังสำคัญของประเทศ (พิน ดอกบัว, 2542: 216)

ในที่สุด ก็มีนักวิชาการทั้งหลายกล่าวกันว่า ปรัชญาของฮันเฟยจื้อถูกกับอัธยาศัยใจคอของคนจีนในภาคเหนือซึ่งมีลักษณะชอบความแข็งแกร่ง ทำนองเดียวกับปรัชญาธรรมชาติของเหลาจื้อและจวงจื้อเป็นที่โปรดปรานของคนจีนในภาคใต้และปรัชญามนุษยนิยมของขงจื้อและสานุศิษย์เป็นที่ต้องใจของคนจีนในภาคกลาง

5. บทวิจารณ์

ปรัชญาของฮันเฟยจื้อถึงแม้จะเป็นความจริง แต่ก็ไม่ใช่ความจริงทั้งหมด ถึงแม้จะเป็นความดี ก็เป็นความดีส่วนหนึ่งไม่ใช่ความดีทั้งหมด ปรัชญาของฮันเฟยจื้อจึงเหมาะกับบางยุคบางสมัย โดยเฉพาะก็สมัยที่บ้านเมืองกำลังทำสงคราม หรือเกิดความวุ่นวายไร้ระเบียบ ก็จำเป็นต้องใช้อำนาจและกฎหมายเพื่อความสงบเอกภาพและความเฉียบขาดในการนำความเป็นระเบียบและความสงบสุขกลับคืนมา แต่ถ้าบ้านเมืองปกติพลเมืองมีความสงบสุขแล้ว อำนาจเผด็จการและกฎหมายก็ลดความสำคัญลง จารีตประเพณีที่ดีงามและคุณธรรมที่เคยมีความสำคัญก็กลับมีความสำคัญขึ้นมาดังเดิม อีกประการหนึ่ง คนมีชีวิตจิตใจ มีความสำนึกว่าอะไรดีอะไรชั่ว ไม่ใช่มีแต่ความเห็นแก่ผลประโยชน์ของตนเป็นที่ตั้ง ดังที่ฮันเฟยจื้อกล่าวไว้ ปรัชญาของฮันเฟยจื้อคูจะเป็นการลดศักดิ์ศรีของมนุษย์ลงเท่ากับสัตว์โลกทั้งหลาย ความจริงมนุษย์มีระดับจิตใจแตกต่างกัน บาง

คนจิตใจต่ำ บางคนมีจิตใจปานกลาง และบางคนมีจิตใจสูง ดังนั้น การจะเหมาะให้เหมือนกันหมดย่อมไม่สมควร มนุษย์ที่มีคุณธรรม มิใช่มีแต่ความเห็นแก่ตัวไม่ใช่คบกับใครก็มุ่งเพื่อผลประโยชน์ให้ตนเท่านั้น แต่มนุษย์ยังมีความรัก ความเคารพนับถือต่อกันได้อีกด้วย เช่น บางคนยอมทำทุกอย่างแม้ชีวิตก็สละได้เพื่อผู้ที่ตนรักเคารพบูชา และก็เป็นความจริงอยู่ว่า การที่บุคคลจะให้ความรักความเคารพ ความนับถือบูชาผู้ใด ก็ต่อเมื่อผู้นั้นมีคุณธรรมความดีสูงส่ง หรือมิเช่นนั้นก็เป็นผู้ที่เคยมีบุญคุณต่อตนมาก ส่วนผู้ปกครองที่มีอำนาจตามที่ฮันเฟียจ้อกล่าวไว้ว่า ไม่จำเป็นต้องมีคุณธรรมความดีอะไร มีอำนาจอย่างเดียวก็เพียงพอ เมื่อเป็นเช่นนั้นผู้นำนั้นก็ไม่มีคุณธรรมน่านับถือแต่อย่างไร ทั้งไม่ได้ทำบุญคุณแก่ใคร ผลก็คือเขาก็ย่อมไม่เป็นที่นับถือของใครเช่นกัน ผู้ปกครองนั้นจึงเป็นผู้ที่อยู่บนหัว ไม่ใช่อยู่ในจิตใจของประชาชน ประชาชนจะรู้สึกหนัก อยากรจะสลัดให้พ้นออกไป แต่ก็ยังทำไม่ได้ เพราะผู้นำนั้นมีอำนาจค้ำไว้ แต่เมื่อใดมีผู้ทรงอำนาจมากกว่ามาปฏิวัติขับไล่ผู้น่าเก่าให้ออกไป ประชาชนก็จะยินดีช่วยผลักดันให้ เพราะผู้นั้น ไม่ได้เป็นที่รักดังกล่าวแล้ว (พิน ดอกบัว, 2542: 217)

อนึ่ง การใช้อำนาจและกฎหมายย่อมได้ผลชั่วคราวไม่คงทน เพราะอำนาจและกฎหมายก็เป็นอนิจจัง จึงจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสภาวะการณ์ของยุคสมัย นอกนี้ยังเสี่ยงต่อการถูกปฏิวัติของผู้มีอำนาจดังกล่าวแล้ว เมื่อมีผู้นำใหม่ก็มักเปลี่ยนการปกครองใหม่ กฎหมายใหม่ เหตุการณ์หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปอย่างนี้ได้เรื่อยไป แล้วบ้านเมืองจะมีเสถียรภาพและเจริญรุ่งเรืองได้อย่างไร หลักการที่ดีเด่นทั้งหลายที่ฮันเฟียจ้อตั้งไว้ก็เป็นอันต้องพังลงหมดเช่นกัน เพราะอำนาจก็จำเป็นต้องมีอำนาจมาหักล้างเช่นกัน เพราะฉะนั้นระบอบการปกครองที่มุ่งใช้อำนาจและกฎหมายจึงไม่ใช่มาตรการที่ดีแท้ ความจริงจารีตประเพณีและคุณธรรมตลอดทั้งอำนาจกฎหมายจำต้องอิงอาศัยกันไปด้วยกัน จะแยกจากกันโดยเด็ดขาดมิได้ จึงจะเป็นมาตรการที่ดีแท้ คงทนถาวร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การปกครองที่ดีจะต้องมีทั้งพระเดชทั้งพระคุณควบคู่กันไปจะใช้เพียงอย่างหนึ่งอย่างใดเท่านั้นย่อมไม่พอ เพียงแต่บางครั้งเน้นพระเดช และบางครั้งเน้นพระคุณให้เหมาะสมกับสถานการณ์เท่านั้น

บรรณานุกรม

- ธวัช หอมทวนลม. (2545). **เอกสารประกอบการสอนปรัชญาจีน**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- น้อย พงษ์สนิท. (2528). **ปรัชญาจีน**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระมหาพงษ์ศรชาติตย์ ก้องเสียง. (2560). **หลักการปกครองของฮันเฟียจ้อ**. ปรัชญาดุสิตบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พิน ดอกบัว. (2542). **ปวงปรัชญาจีน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม.
- สกล นิลวรรณ. (2523). **ปรัชญาจีน**. แปลโดย จาก The Story of Chinese Philosophy. พระนคร : โอเดียนสโตร์.

หรือแสดงเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสือรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ หรือในสัตว์ทดลองประกอบด้วยทุกครั้ง

4. ผู้นิพนธ์บทความต้องยินยอมโอนลิขสิทธิ์ให้แก่วารสารปารมิตาก่อนการตีพิมพ์ และไม่นำผลงานไปเผยแพร่หรือตีพิมพ์กับแหล่งอื่น ๆ หลังจากที่ได้รับ การตีพิมพ์กับวารสารปารมิตาแล้ว

5. ชื่อผู้นิพนธ์ที่ปรากฏในบทความต้องเป็นผู้ที่มีส่วนในบทความนั้นๆ จริง

บทบาทหน้าที่ของผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความ

1. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับผู้นิพนธ์บทความ การพิจารณาคุณภาพของบทความต้องคำนึงถึงคุณภาพของบทความเป็นหลัก และพิจารณาบนหลักการและเหตุผลทางวิชาการโดยปราศจากอคติหรือความขัดแย้งส่วนตัว

2. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องตระหนักว่าตนเองเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญ มีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของบทความที่รับประเมินอย่างแท้จริง

3. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องไม่แสวงหาประโยชน์จากบทความที่ตนเองได้ทำการประเมิน

4. หากผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความได้ตรวจสอบแล้วพบว่าบทความที่รับประเมิน เป็นบทความที่คัดลอกผลงานชิ้นอื่น ๆ ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบทันที พร้อมแสดงหลักฐานประกอบที่ชัดเจน

5. ผู้ทรงคุณวุฒิที่ประเมินบทความต้องรักษาระยะเวลาประเมินตามกรอบเวลาประเมินที่วารสารปารมิตากำหนด รวมถึงไม่เปิดเผยข้อมูลของบทความให้ผู้อื่นได้รับรู้

2.11 หัวข้อย่อย ขนาด 16 ชนิดตัวหนา ระบุหมายเลขข้อย่อย โดยเรียงตามลำดับตามเลขหัวข้อเรื่องเป็นหลัก

2.13 เนื้อหา ขนาด 16 ชนิดตัวธรรมดา และพิมพ์ให้ชิดขอบทั้งสองด้าน โดยบทความวิจัยและบทความวิชาการ ให้มีองค์ประกอบเริ่มตั้งแต่บทนำหรือความนำ เนื้อหาหลัก วิเคราะห์และสรุป บรรณานุกรม ส่วนบทวิจารณ์หนังสือ ให้มีข้อมูลทางบรรณานุกรม ชื่อผู้วิจารณ์ บทวิจารณ์ สำหรับงานสร้างสรรค์ประเภทอื่นๆ ให้มีองค์ประกอบตามบทความวิจัยและบทความวิชาการ

3. จำนวนหน้าต้นฉบับ

เนื้อหาของบทความตั้งแต่หัวข้อเรื่องจนถึงบรรณานุกรมควรมีความยาวไม่ควรเกิน 15 หน้า กระดาษขนาด A4

4. ช่องทางการส่งผลงาน

4.1 ทางไปรษณีย์ ให้พิมพ์ผลงาน 1 ชุด และซีดีบันทึกผลงานในรูปแบบไมโครซอฟต์เวิร์ด 1 แผ่น ส่งถึง พระมหารามฆวรินทร์ ปุริสุตตโม, ผศ.ดร. 137 วัดอาวุธวิกสิตาราม ถ.จรัญสนิทวงศ์ 72 แขวงบางพลัด เขตบางพลัด กรุงเทพฯ 10700 โทร. 086-086-4258

4.2 ทาง Email โดยส่งไฟล์เวิร์ด ไปที่ maghavin9@gmail.com

4.3 ทาง website โดยส่งไฟล์เวิร์ดเข้าในระบบของวารสาร หลังจากนั้น ทางวารสารจะดำเนินการตามลำดับจนกว่าจะมีการตีพิมพ์ผลงาน

